

XIX. YÜZYIL OSMANLI SARAY BAHÇELERİNDE
BATILILAŞMA'NIN TASARIMA ETKİLERİNİN
PEYZAJ TASARIM İLKELERİ AÇISINDAN İRDELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FAHRİ MUTLU

KASIM 2006

T.C
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

XIX. YÜZYIL OSMANLI SARAY BAHÇELERİNDE
BATILILAŞMA'NIN TASARIMA ETKİLERİNİN
PEYZAJ TASARIM İLKELERİ AÇISINDAN İRDELENMESİ

FAHRİ MUTLU

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÇEVRE TASARIMI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. ÖZEN EYÜCE

KASIM 2006

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Fen Bilimleri Enstitü Müdürü

Doç. Dr. İrini DİMİTRİYADİS

Bu tezin Fen Bilimleri Enstitüsü'nden mezun olması için gereken tüm koşulları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Çevre Tasarımı Yüksek Lisans Programı Koordinatörü

Prof. Dr. Selma KURRA

Kanaatimce, bu tezin kapsamı ve kalitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nden mezun olması için yeterlidir.

Tez Yöneticisi

Doç. Dr. Özen EYÜCE

Tez İnceleme Komitesi

Doç. Dr. Özen EYÜCE

Doç. Dr. Deniz ERİNSEL ÖNDER

Yrd. Doç. Dr. Ümran TOPÇU

**THE EFFECTS OF WESTERNIZATION ON 19TH C. OTTOMAN PALACE
GARDENS: AN EVALUATION WITH REFERENCE TO THE LANDSCAPE
DESIGN PRINCIPLES**

Mutlu, Fahri

M.A., Department of Environmental Design

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Özen EYÜCE

November 2006, 104 pages

**XIX. YÜZYIL OSMANLI SARAY BAHÇELERİNDE
BATILILAŞMA'NIN TASARIMA ETKİLERİNİN
PEYZAJ TASARIM İLKELERİ AÇISINDAN İRDELENMESİ**

MUTLU, Fahri

Çevre Tasarımı Yüksek Lisans Programı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Özen EYÜCE

Kasım 2006, 104 Sayfa

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimimi burslu olarak yapmama imkân veren Üniversitemizin Mütevelli Heyet Başkanı Sayın Enver YÜCEL'E, Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Süheyl BATUM'A ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi yöneticilerine en derin saygılarımı sunarak teşekkür ederim. Tezimin başından sonuna kadar bana destek veren tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Özen EYÜCE' YE en derin saygılarımla teşekkür ederim.

Ayrıca Beylerbeyi Sarayı'nda tadilat yapılan kısımlarda araştırma yapmama ve fotoğraf çekmeme müsaade ettikleri için Beylerbeyi Saray Müdürü Sinan Bey'e yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

İşyerinde bana destek olan İ.B.B. Park ve Bahçeler Müdürlüğündeki mesai arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Tezin oluşması için önemli verilerini ve fikirlerini benimle paylaşan herkese teşekkürlerimi bir borç bilirim.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; 19. yüzyıl'da inşa edilmiş olan Dolmabahçe, Beylerbeyi, Yıldız ve Çırağan saray bahçelerini peyzaj tasarım ilkeleri açısından değerlendirmek ve Batılılaşmanın tasarıma etkilerini karşılaştırmalı analiz yöntemi ile ortaya koymaktır.

Batılılaşma sürecinde, Osmanlı Padişahları ve yakınları Topkapı'dan çıkarak, kent içinde yeni saraylar, köşkler ve kasırlar yaptırmıştır. Farklı zamanlarda yapılmış olan bu sarayların mimarilerinde Batılılaşma etkilerinin olduğu bilinmektedir.

Bu çalışmada ise, 19 yy.da inşa edilmiş aynı zamanda imparatorluğun yönetim merkezi ve ikametgâhı da olan Dolmabahçe, Beylerbeyi, Yıldız, Çırağan Saraylarında batılılaşmanın, geleneksel Osmanlı Bahçeleri peyzaj tasarımına yansıyor yansımadığı karşılaştırmalı analiz yöntemi ile ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Saray Bahçeleri, Batılılaşma ve Peyzaj Tasarım İlkeleri

ABSTRACT

The aim of this study is to disclose the effects of Westernization on the design of ottoman Palace Gardens built in the 19th Century, namely: Dolmabahçe, Beylerbeyi, Yıldız, and Çırağan

The method used to disclose the effects of Westernization is comparative analysis method. 19th Century Palace Gardens are compared both with the palace gardens built before 19th Century and also with the western Palace Gardens.

Ottoman Sultans and their families have moved from Topkapı Palace to newly built palaces, köşks, summer palaces in other parts of the City of Istanbul during westernization period.

It is already known that the effects of westernization period can be clearly seen in these architectural works.

This study, therefore, concentrates on the effects of westernization in garden designs of these Palaces which are used both as governmental and residential purposes.

Keywords: Ottoman palace gardens, Westernization, Landscape Design principles

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
RESİM LİSTESİ	VII
TABLO VE PLAN LİSTESİ	IX
ŞEKİL LİSTESİ	X
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı	2
1.2. Çalışmanın Yöntemi.....	2
1.3. Çalışmanın Kapsamı.....	2
2. PEYZAJ TASARIMININ TEMEL BİLEŞENLERİ.....	4
2.1. Temel Elemanlar.....	4
2.1.1. Nokta.....	4
2.1.2. Çizgi.....	5
2.1.3. Düzlem.....	6
2.1.4. Hacim.....	7
2.2. Organizasyon Prensipleri.....	8
2.2.1. Denge.....	9
2.2.2. Vurgu.....	11
2.2.3. Dizi, Ritim.....	12

2.2.4. Kompozisyon ve Uyum.....	14
3. BATILILAŞMA'NIN PEYZAJ TASARIMINA ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ YÖNTEMİ İLE İRDELENMESİ.....	17
3.1. XIX.YY. Öncesi Batı Bahçeleri.....	17
3.1.1. Konum.....	17
3.1.2. Bina Bahçe İlişkisi.....	17
3.1.3. Plan Düzenleme İlkesi (Plan Geometrisi).....	18
3.1.4. 3.Boyut.....	19
3.1.5. Peyzaj Elemanları.....	19
3.1.6. Su.....	22
3.1.7. Bitki Tasarımı.....	21
3.2. XIX. YY. Öncesi Türk Bahçeleri.....	23
3.2.1. Konum.....	23
3.2.2. Bina Bahçe İlişkisi.....	24
3.2.3. Plan Düzenleme İlkesi (Plan Geometrisi).....	26
3.2.4. 3.Boyut.....	27
3.2.5. Peyzaj Elemanları.....	28
3.2.6. Su.....	28
3.2.7. Bitki Tasarımı.....	29
3.2.8. Yüzey Kaplaması.....	31
3.2.9. Mimari Yapı	31
4. OSMANLI SARAY BAHÇELERİ.....	29
4.1. XIX. yy. Osmanlı Saray Bahçeleri	
4.1.1. Dolmabahçe Sarayı	
4.1.1.1.Konumu ve Tarihsel Gelişimi.....	30
4.1.1.2.Dolmabahçe Sarayı Bahçesi.....	36
4.1.1.3.Peyzaj Elemanları.....	43
4.1.1.4.Sonuçlar.....	48
4.1.2. Beylerbeyi Sarayı.....	50
4.1.2.1.Konumu Ve Tarihsel Gelişimi.....	50
4.1.2.2.Beylerbeyi Sarayı Bahçesi.....	53

4.1.2.3.Sonuçlar.....	60
4.1.3. Yıldız Sarayı	
4.1.3.1. Konumu Ve Tarihsel Gelişimi.....	63
4.1.3.2.Yıldız Sarayı Bahçesi.....	67
4.1.3.3.Sonuçlar.....	75
4.1.4. Çırağan Sarayı	
4.1.4.1.Konumu Ve Tarihsel Gelişimi.....	77
4.1.4.2.Çırağan Sarayı Bahçesi.....	79
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	81
KAYNAKÇA.....	.85
ÖZGEÇMİŞ.....	90

RESİM LİSTESİ

Resim 2.1. Noktasal Peyzaj Elemanı	4
Resim 2.2. Çizgisel Peyzaj Tasarımı	6
Resim 2.3. Düzlem	7
Resim 2.4. Su Yüzeyi (Grottolu Emirgan Havuzu)	7
Resim 2.5. Hacim (III. Ahmet Çeşmesi)	7
Resim 2.6. Ağaç (formları) ile Oluşturulmuş Ritim	13
*Resim 3.1. Blenheim Palace Garden	16
*Resim 3.2-3 La Roche Courbon	17
*Resim 3.4. Versailles	17
*Resim 3.5. Schloss Hellbrunn	17
*Resim 3.6. Versailles	18
*Resim 3.7. Villa Garzoni	18
*Resim 3.8. Drottningholm Palace	19
*Resim 3.9. Schonbrunn Garden	19
*Resim 3.10. Haga Royal Park	19
*Resim 3.11. Versailles	20
*Resim 3.12. Schonbrunn Garden	20
*Resim 3.13-14-15. Versailles	20
*Resim 3.16-17. Drottningholm Palace	21
*Resim 3.18. Versailles	21
*Resim 3.19. La Roche Courbon	22
*Resim 3.20. Bebek Sarayı	23
*Resim 3.21. Kağıthane Köşkü	23
*Resim 3.22. Kağıthane Mesire Alanı	24
*Resim 3.23-24. Topkapı Sarayı	24
*Resim 3.25. Selim paşa yalısı	25
*Resim 3.26. Allahverdi yalısı ve terasın denizin görünümü	25
*Resim 4.1. Dolmabahçe Sarayından Genel Görünüm	34
Resim 4.2. Saltanat Kapısı	35
Resim 4.3. Saat Kulesi	38
Resim 4.4. Hasbahçede Kuğulu Havuz	39
Resim 4.5. Hasbahçede Ana Eksen Ve Simetrik Parseller	39
Resim 4.6. Sahil Ön Bahçesi	40

Resim 4.7. Harem Bahçesi Havuzu ve Aksiyalite	41
Resim 4.8. Grottolu Havuz	42
Resim 4.9. Kuşluk Kafesi	42
Resim 4.10. Sahil Duvarı ve Parmaklıklar	43
Resim 4.11. Heykeller	44
Resim 4.12. Fener	45
Resim 4.13. Lambalar	45
Resim 4.14. Kapı Girişindeki Simetrik Vazolar	45
Resim 4.15-16. Yürüme Yolları	47
*Resim 4.17. Beylerbeyi Sarayı Genel Görünüm	53
Resim 4.18. Harem Bahçesi	55
Resim 4.19. Hayvan Heykelleri	55
Resim 4.20. Setli Bahçe İkinci Kısımda Barok Stili Havuzlu Bahçe	56
Resim 4.21. İstinat Duvarı, Merdivenler ve Çeşme	57
Resim 4.22. Büyük Havuzun Her İki Yanındaki Grottolu Havuz	58
Resim 4.23. Büyük Dikdörtgen Havuz ve Sarı Köşk	59
Resim 4.24. Rıhtım ve Duvar Üstündeki Aydınlatmalar	59
Resim 4.25. Büyük Mabeyn	65
Resim 4.26. Yaveren Köşkü	65
Resim 4.27. Cariyeler Dairesi	66
Resim 4.28. Küçük Mabeyn	66
Resim 4.29. Cihannüma Köşkü	66
Resim 4.30. Kameriye Köşkü	67
Resim 4.31. Ada Köşkü	67
Resim 4.32. Büyük Mabeyn Formel Ön Bahçesi	69
Resim 4.33. Avlu Duvarında Kaskatlı, Selsebilli Çeşme	71
Resim 4.34. İç Bahçeyi Kuşatan Akarsu, Üzerindeki Köprüler	71
Resim 4.35. Nimfeum	72
Resim 4.36. Kaskatlar	72
Resim 4.37. Limonluk Serası	73
Resim 4.38. Altıgen Rustik Kameriye	74
*Resim 4.39. Çırağan Sarayından Genel Görünüm	77

Kaynak belirtilmeyen fotoğraflar yazara aittir.

* İşaretili fotoğrafların kaynakları yerinde belirtilmiştir.

TABLO VE PLAN LİSTESİ

Tablo 4.1. Osmanlı Dönemi İstanbul Saray Ve Kasırları	31
Tablo 4.2. Dolmabahçe Sarayı Planı.....	32
Tablo 4.3. Dolmabahçe Sarayı Föyü.....	37
Tablo 4.4. Beylerbeyi Sarayı Planı	51
Tablo 4.5. Beylerbeyi Sarayı Föyü	54
Tablo 4.6. Yıldız Sarayı Planı	64
Tablo 4.7. Yıldız Sarayı Föyü	68

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1. Anlamı yoğunlaştırmak için alanın içindeki noktaya odaklama (A) ve dışındaki noktaya çerçeveleme yapma (B)	5
Şekil 2.2. Formel ve informel denge	10
Şekil 2.3. Kontrast ile vurgu	11
Şekil 2.4. Dizi	12
Şekil 2.5. Ritim	13
Şekil 2.6. Formal ve Informal Uyum	16
Şekil 3.1. Paşabahçe'deki Tevfik Paşa yalısı bahçesindeki havuzun kesit planı	29

ABSTRACT

The aim of this study is to disclose the effects of Westernization on the design of ottoman Palace Gardens built in the 19th Century, namely: Dolmabahçe, Beylerbeyi, Yıldız, and Çırağan

The method used to disclose the effects of Westernization is comparative analysis method. 19th Century Palace Gardens are compared both with the palace gardens built before 19th Century and also with the western Palace Gardens.

Ottoman Sultans and their families have moved from Topkapı Palace to newly built palaces, köşks, summer palaces in other parts of the City of Istanbul during westernization period.

It is already known that the effects of westernization period can be clearly seen in these architectural works.

This study, therefore, concentrates on the effects of westernization in garden designs of these Palaces which are used both as governmental and residential purposes.

Keywords: Ottoman palace gardens, Westernization, Landscape Design principles

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; 19. yüzyıl'da inşa edilmiş olan Dolmabahçe, Beylerbeyi, Yıldız ve Çırağan saray bahçelerini peyzaj tasarım ilkeleri açısından değerlendirmek ve Batılılaşmanın tasarıma etkilerini karşılaştırmalı analiz yöntemi ile ortaya koymaktır.

Batılılaşma sürecinde, Osmanlı Padişahları ve yakınları Topkapı'dan çıkarak, kent içinde yeni saraylar, köşkler ve kasırlar yaptırmıştır. Farklı zamanlarda yapılmış olan bu sarayların mimarilerinde Batılılaşma etkilerinin olduğu bilinmektedir.

Bu çalışmada ise, 19 yy.da inşa edilmiş aynı zamanda imparatorluğun yönetim merkezi ve ikametgâhı da olan Dolmabahçe, Beylerbeyi, Yıldız, Çırağan Saraylarında batılılaşmanın, geleneksel Osmanlı Bahçeleri peyzaj tasarımına yansıyor yansımadağı karşılaştırmalı analiz yöntemi ile ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Saray Bahçeleri, Batılılaşma ve Peyzaj Tasarım İlkeleri

1. GİRİŞ

19. yüzyıl sarayları geçmişle gelecek arasında bağ kurmakta önemli ipuçları içermektedir. Aynı zamanda Doğu-Batı ilişkilerinin zaman içindeki durumunun temel noktalarını saptamamıza büyük katkılar sağlayacaktır.

Belirli bahçe anlayışlarının doğduğu ve geliştiği yerlerin saray bahçeleri olduğu, 19. yüzyıl boyunca süren, birbirini izleyen yenilik hareketlerinin saray ortamında da kendine yer bulduğu ve yeniliğe açık sultanların, uygulamaya dönüştürmek istedikleri fikirlerini, düşüncelerini öncelikle saraylarında denemiş oldukları bilinmektedir.

Topkapı Sarayı' ndaki 'Avlu' dan, 19. yüzyıl saraylarındaki büyük ölçekli bahçelere geçişin nedenleri, bir bakıma Osmanlı toplumundaki değişiklikleri de simgelemektedir. Bu nedenle, saray ve bahçelerini, kentlere, çevrelerine getirdikleri değer; tasarım anlayışı; içlerindeki sayısız özellikler taşıyan birbirinden ilginç kültür değişiminin simgesi elemanlarla birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Başta Dolmabahçe, Beylerbeyi, Yıldız ve Çırağan Sarayları olmak üzere Boğaziçi'nin iki yakasında çok kısa zamanda birbiri ardına yükselen yeni yapılar, gerek boyutları, gerekse üslup özellikleriyle siyasal, toplumsal değişmelerin mimarlığa yansımalarının örnekleri olarak karşımıza çıkarlar.

Kuşkusuz 19. yüzyılda Avrupa'da geçerli mimarlık anlayışı ülkemize büyük oranda yansımakta son dönem Osmanlı sarayları Avrupa sarayları ile büyük benzerlikler göstermektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Osmanlı saray yapılarında batılılaşma hareketleri etkisinde görülen değişimler, dış mekan tasarımlarına da yansımıştır.

Bu çalışmanın amacı 19.yy. saray bahçelerinin tasarımında, Avrupa'da gelişmiş olan Rönesans, Barok ve Naturalist yaklaşımların ne kadar etkili olduğunu ve çağdaş saray bahçelerinin geleneksel saray bahçelerinden nasıl farklılaştığını ortaya koymaktır.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada, 19.yy. de yapılmış, Osmanlı İmparatorluğu'nun hem yönetim merkezi hem de padişahın ikametgahı olan saray bahçelerinin, Osmanlı'nın geleneksel sarayı olan Topkapı'nın geleneksel peyzaj anlayışından nasıl farklılaştığı, karşılaştırmalı analiz yöntemi ile ortaya konulacaktır.

Saray bahçelerinin dış mekan plan analizleri yapılarak eski- yeni arasında önemli farklılaşmalar saptanacaktır.

Çalışmanın gerçekleştirilmesinde, tarihi yazılı belgeler, dokümanlar, saray bahçelerinin planları, geçmiş döneme ait gravürler, resimler, ve günümüzde çekilmiş fotoğraflar kaynak olarak kullanılacaktır.

1.3. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın kapsamı; peyzaj tasarım ilkelerini anlamak ve özel bir dış-açık mekan tasarımı olan Osmanlı İmparatorluğu son dönem Saray bahçelerinde bu ilkelerin nasıl ele alındığını irdelemeyi kapsamaktadır.

Bu tez kapsamında 19.yüzyıl saraylardan Dolmabahçe, Beylerbeyi, Yıldız, Çırağan sarayları tercih edilmiştir. Seçim kriterimiz, bu sarayların hem yönetim hem de ikametgâh olmasıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde, çalışmanın amacı, yöntemi ve kapsamı hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, peyzaj tasarımının temel bileşenleri; nokta, çizgi, düzlem ve hacim,

ile organizasyon prensipleri; denge, vurgu, ritim, uyum hakkında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde 19. yüzyıl öncesi Türk bahçeleri ile Avrupa bahçelerini konum, bina-bahçe ilişkisi, plan geometrisi, 3.boyut, peyzaj elemanları, su ve bitki tasarımındaki farklılaşmaları karşılaştırmalı analiz yöntemiyle ile ortaya konulmuştur.

Dördüncü bölümde ise 19.Yüzyıl Osmanlı saraylarından Dolmabahçe, Beylerbeyi, Yıldız ve Çırağan saraylarının yapıları ve bahçe tasarımında geleneksel Osmanlı bahçeleri ve batılılaşma etkileri ile oluşan tasarımlar hakkında bilgiler verilmiştir.

Son bölümde ise sonuçlar ve öneriler getirilmiştir.

2. PEYZAJ TASARIMININ TEMEL BİLEŞENLERİ

Her tasarım ürünü, basit elemanların bileşenlerinden oluşur. Temel bileşenler nokta, çizgi, düzlem ve hacim olarak sıralanabilir. Bu yüzden, herhangi bir tasarım ne kadar karmaşık bir yapıya sahip olursa olsun temelde sadece bu tasarım bileşenlerinin değerlendirilmeleri sonucunda tasarımcının oluşturmak istediği sonuç ürün hakkında fikir edinilebilir. Peyzaj tasarımında da , bu bileşenleri oluşturmak söz konusudur.

2.1. TEMEL ELEMANLAR

2.1.1. Nokta

Nokta uzaydaki bir pozisyonu belirler. Gerçek hayatta nokta dikkati çekmek için boyutlara gereksinim duyar, örneğin bir peyzaj düzleminde çok küçük veya uzak objeler noktalar olarak algılanırlar.

Noktalar çoğunlukla bir bölge üzerinde hak veya egemenlik ileri sürmek, nirengi noktalarını belirlemek, düzenlemenin odak noktasını oluşturmak ve sıradan bir peyzaj ilgi çekici hale getirmek gibi belirli amaçlarla alanları işaretlerler (Bell, 1993).

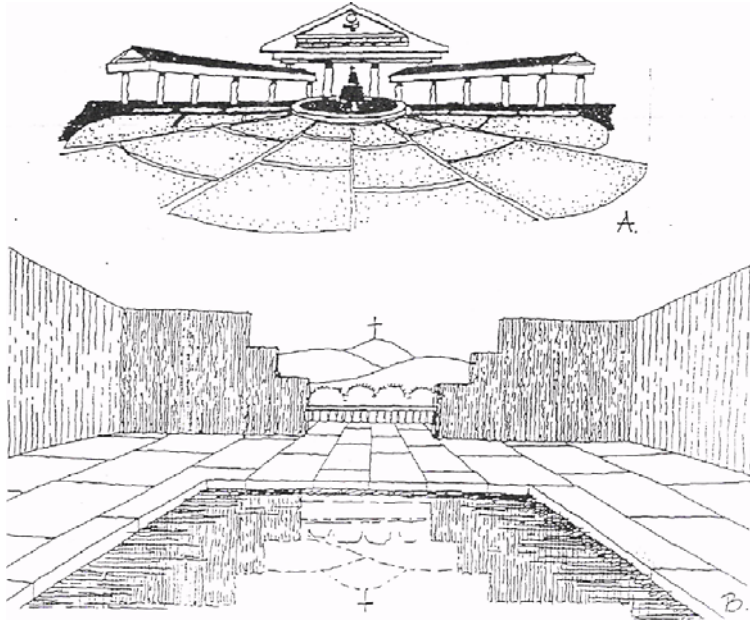

Resim 2.1. Noktasal Peyzaj Elemanı

Görsel bir alanda yer aldıklarında alana yeni bir nitelik ve enerji verirler. Alanın merkezi ve kenarları ile kurdukları ilişki nedeniyle gerilim oluşturur ve hareketi doğururlar .

Noktalar ölçekten bağımsızdırlar. Boyutsuz ve yönsüzlerdir ama etkilidirler. Noktalar kesişme, odak ve kaynak gibi özel mekanları belirler

Tasarımda nokta özel olarak iki şekilde kullanılır; kullanılacak nokta mekan sınırları içindeyse diğer tasarım öğeleri bu noktaya odaklanır; kullanılacak nokta mekan sınırlan dışındaysa tasarımın diğer elemanları ile vizyonda çerçevelenerek noktanın mekanın bir parçası haline gelmesi ve anlamını kuvvetlendirilmesi sağlanır.(Taş, 1999).

Şekil 2.1. Anlamı yoğunlaştırmak için alanın içindeki noktaya odaklama (A)ve dışındaki noktaya çerçeveleme yapma (B) (Taş, 1999)

2.1.2. Çizgi

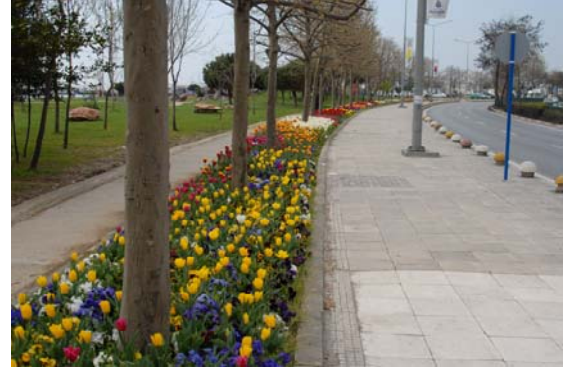
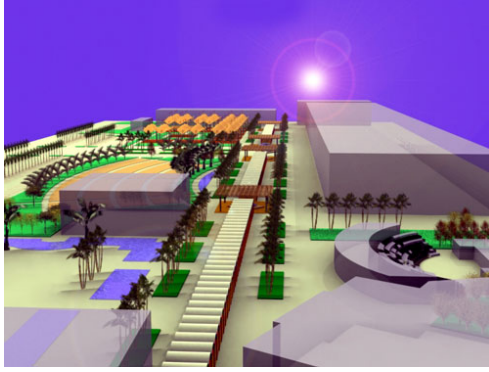
Bir nokta tek bir boyutta yayıldığında çizgi oluşur. Nokta boyutsuzdur, çizgi ise bir boyutludur Çizginin uzunluğu ve yönü vardır, ama derinliği ve genişliği yoktur.(Bell, 1993).

Noktalar çizgilerin konumlarını belirtirler Tek bir nokta sonsuz çizgi demektir. Gerilim üretir. Ancak iki nokta tek bir çizgi ile ilişki kurar ve gerilimi paylaşır.

Doğada teorik anlamda çizgi bulunmaz. İnsanoğlunun çizgi olarak algıladığı şey gerçekte bir yüzeyin kenarı, formlar arası bir bölme veya düzlemin yönünün dönüşüdür. Çizginin gerçekte algılanabilmesi ve uygulanabilmesi için bir kalınlığının

olması gerekmektedir.

Çizgi yönü, enerji veya gücü belirten değişik şekillerde olabilir. Çizginin kalınlığı, genişliği, dokusu vb. onun kalitesidir. Çizgi açık-kapalı, yumuşak-sert, pasif-aktif kontrollü- kontrolsüz, sürekli-kesikli, dalgalı- kırıklı olabilir. Sınırsız çeşitteki çizgi, sınırsız anlam ve duyguyu çağırır. Düz çizgiler sınırlı, durağan; zig-zag çizgiler enerjik; eğri çizgiler duygusal hisler uyandırır; ince çizgiler hassasiyeti belirtir; kalın çizgiler ise kuvveti iletir.(Chernikhov, 1995).

Resim 2.2. Çizgisel Peyzaj Tasarımı

Kaynak:<http://agri.ankara.edu.tr/~tyilmaz/aralink/kentsel.htm>

Peyzaj tasarımında çizginin göze yön ve hareket vermesi, duyguyu ifade etmesi, mesafeyi belirlemesi ve perspektifi oluşturması şeklinde işlevleri vardır. Çizgi mekanın belirlenmesi ve sınırlandırmasında kullanılır.(Ayaşlıgil, 2000 b)

2.1.3. Düzlem

Bir boyutlu bir çizgi yayıldığında iki boyutlu bir düzlem ortaya çıkar. Doğadan örnek vermek gerekirse, yakın dikilmiş ağaç dizisi düşey bir düzlem yada yüksek yatay dallar bir tavan düzlemi olarak algılanabilir. Bir pergole ise daha saydam olmakla beraber yine bir tavan düzlemi oluşturabilir. Temel olarak yeryüzü bir düzlemdir. Göl yüzeyleri, spor sahaları, bina cepheleri, meydanlar ve çim alanlar birer düzlemdir. Kısaca nokta ve çizginin tersine düzlemler gerçekteki gibi algılanır (Bell, 1993).

Resim 2.3. Düzlem (Çim Alanlar)

Resim 2.4. Su Yüzeyi (Grottolu Emirgan Havuzu)

2.1.4. Hacim

İki boyutlu düzlemlerin birleşmelerinden meydana gelen üç boyutlu oluşuma hacim denir. Hacimler açık veya kapalı olabilirler. Kapalı hacimler üç boyutlu elemanların bir kütle oluşturmasıdır. Başka bir deyişle, kapalı hacimler, obje veya formla betimlemenin referans alındığı pozitif alanlardır. Açık hacimler, bir mekanın hacminin düzlem veya kapalı kütle gibi elemanlarla çevrelenerek tanımlanmasıdır. Diğer bir deyişle, açık hacimler, pozitif mekanı çevreleyen veya pozitif mekan ile çevrelenen negatif alanlardır. Binalar, arazi formları ve ağaçlar katı kütlelerdir ve kapalı hacimlerdir. Binaların iç mekanları, meydanlar ve derin vadiler ise açık hacimlerdir. (Bell, 1993)

Kapalı hacimler geometrik veya organik yapıda olabilirler Geometrik kapalı hacimler çoğunlukla Mısır piramitleri, gökdelenler ve seralar gibi insan eli ile yapılmış, yapay hacimlerdir. Doğal ortamda ise organik yapıdaki kapalı hacimler pek çoktur. Bu hacimlerin bazıları yumuşak ve yuvarlak çizgilere sahipken, bazıları da sert ve açılıdırlar. Bazı kapalı hacimler zamanla değişir. Volkanik dağ, çöl kayalıkları ve kum tepeleri uzun zamanla, ağaçlar mevsimden mevsime hacimlerini değiştirir.

Resim 2.5. Hacim (III. Ahmet Çeşmesi)

Doğal peyzajda derin vadiler gibi açık hacimleri oluşturan kuşatma elemanları çoğunlukla dağlar ve tepeler gibi sert kapalı hacimlerdir. Tasarlanmış park alanlarında da doğal peyzajın yöntemlerinden yararlanılarak organik açık hacimler oluşturulmaktadır. Ağaç gruplarının kuşattığı çim alanları ve sık koruluklar içinde yüksek dallar, ağaç gövdeleri ve toprak arasında algılanan mekanlar açık organik ve tasarlanmış hacimlere örneklerdir.(Şendil, 2002)

2.2. ORGANİZASYON PRENSİPLERİ

Bu birimler, tasarımın en komplike ilkeleridir. İstenilen algıya kullanıcıyı en çok yaklaştıran çözümler bu birimler kullanılarak oluşturulur. Algı çeşitliliği, tatmin ve yetkin tasarım gibi kavramları bir tasarıda en çok besleyen birimler organizasyon prensipleridir.

2.2.1. Denge

Denge, kompozisyonu oluşturan parçalar arasındaki genel bir eşitliktir. Dengenin görevi birbirleriyle az yada çok yarışan güçleri eşitlemektir. (Ayaşlıgil,1987) Bu yüzden denge, güven, sağlamlık ve rahatlık hissinin ifadesidir. Görsel dengeyi etkileyen başlıca faktörler, renk, form ve dokudur, Konum da dengeyi etkileyen en önemli etkenlerden biridir.

Dengenin genel olarak iki farklı türü vardır (Ayaşlıgil, 2000 b) Birincisi, perspektif dentedir: bir peyzajın tamamını oluşturan ön, orta ve arka fondaki kompozisyon birimlerinin dengesini kapsar. Örneğin; eğer ikincil derecede öneme sahip olduğu düşünülen bir obje ön fonda ise ve orta ve uzak mesafelerdeki görünümünde yer alan elemanlara göre daha fazla dikkat çekecek olursa, kompozisyon iyi bir perspektif dengeye sahip olmayacaktır. Bu nedenle, perspektif dengeyi kurmak için fonların öncelikleriyle elemanların görsel enerjileri arasında bir ilişki kurmak gerekmektedir. İkinci ve daha genel olarak kullanılan denge türü ise gerçek veya hayali bir eksenin her iki tarafında oluşturulan kompozisyonların görsel enerjilerinin toplamının eşitlenmesidir.

Dengenin oluşumunu sağlayan araç eksendir. Aks bir yol, alle veya su kanalı olabilir. Bir düzenlemede yer alan elemanlar, boşluklar, hacimler ve kütleler aksa göre dengeyi oluşturmak üzere yerleştirilir.

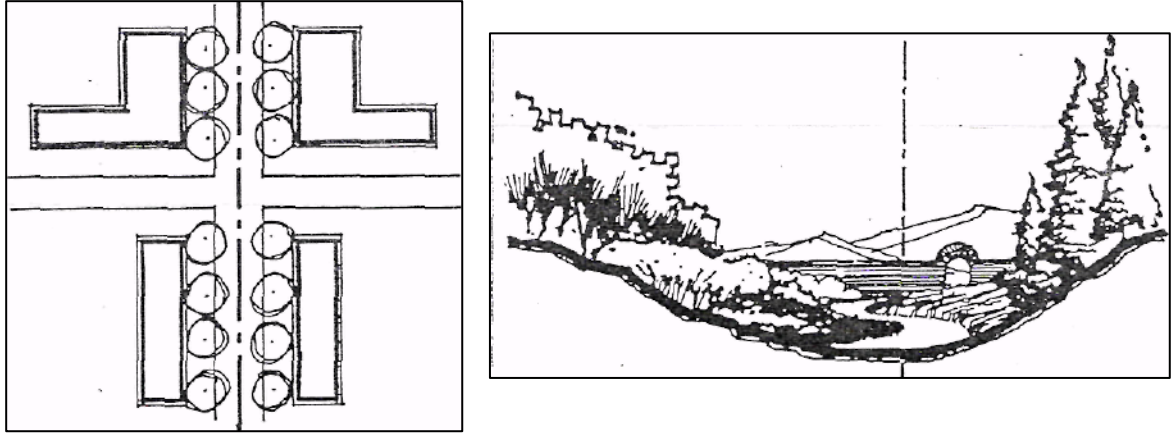
İki boyutlu denge incelendiğinde genel olarak iki tipe ayrılır;

- Formel denge: Ana aksın sağında ve solunda yer alan elemanlar uzaklık, kütle, sayı, büyüklük ve renk açısından birbirleriyle aynı ise bu denge formel dentedir.(simetrik denge) Hem grafik hemde planlama kalıbıdır.

Rönesans ve Barok stili bahçelerde ana aksa göre simetri yani formel denge vardır.

- İformel denge:Ana aksın sağında ve solunda yer alan plan elemanları birbirleriyle aynı değilse bile, ancak tüm etkileri ele alınıp toplandığında iki tarafta yer alan elemanlar biçim ve boyutları itibariyle birbirlerini karşılıyorsa bu denge asimetric diğer bir deyişle simetrik olmayan informal dentedir.

İformel dengede eksenin her iki tarafındaki objeler birbirlerinden farklı olsa bile eşit ağırlık ve görsel etkiye sahiptirler.

Şekil 2.2. Formel ve informel denge (Reid,1993)

Göz, bütün gözlemlerinde bilinçsiz olarak dengeyi arar. Klasik güzellik anlayışı her zaman simetriyle ilintili olmuştur. Antik Çağdan bu yüzyıla kadar süren bu anlayış, son yüzyılda bazı değişikliklere uğramıştır. Naturalizmin etkileriyle asimetric denge kavramı ortaya çıkmış ve önem kazanmıştır.

Simetric dengede ayna etkisi algılanır, bu yüzden statik ve pasiftir. Simetric dengenin doğal olmadığı ve insan eli ile oluşturulmuş olduğu hemen anlaşılır, bu yüzden asil, görkemli, etkileyici ve doğaya hükmeden bir tavır vardır.

Asimetric denge ise, gizli bir denge anlayışıdır. Simetric dengeden daha dinamik, sürprizli, kişisel ve ilgi çekicidir. Merak ve hareket hissi uyandırır. Biçimsel dengeden daha az planlanmış ve tasarlanmış görünmesine karşın daha fazla kontrol ve hakimiyet gerektirir.

Simetric denge sadece bir şekilde çözülebilir, buna karşılık asimetric dengenin birçok çözümü olabilir. Bu yüzden, asimetric denge sayısız çözümüyle tasarımcıyı özgür bırakan bir organizasyon ögesi olarak tanımlanabilir. (Şendil,2002)

Peyzaj tasarımında her denge tipi kullanılır. Uygulaması çok kolay ve başarı olasılığı yüksek simetric denge daha çok kullanılır. Genellikle, mimari düzlemde kullanılan simetric denge etkili, düzenleyici ve yöneticidir, fakat mekanik bir görünüşe sahiptir. Ayrıca yapay karakterli olduğundan monotonluğu yaratan bir plan elemanıdır. Asimetric dengenin başarılması daha güçtür, fakat ilham vericidir. Tasarımcının yeteneğine bağlı olarak ilgi çekici, sade ve sakin bir ifade gücüne sahip olabilir(Tanrıverdi ,1987).

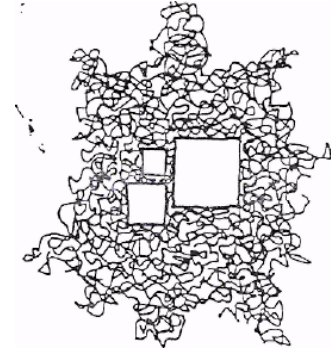
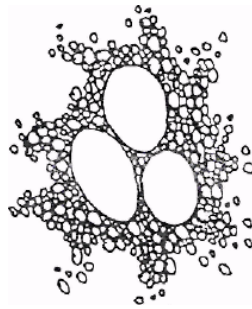
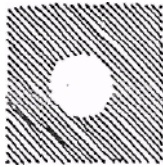
2.2.2. Vurgu

Her düzenlemenin bir ana görüş noktasının bulunması ve bu noktaya da vurgu ile dikkat çekilmesi gerekmektedir. Bu noktadan itibaren bütün detaylar önem sıralarına göre dizilmelidir. Düzendeki vurgu genellikle form, hacim, çizgi, doku ve renk bakımından keskin kontrastlar meydana getirilerek sağlanır. (Tanrıverdi, 1987)

Kompozisyonun sürekliliğini ölçü, şekil, yön ve temel bileşenler yönünde bozan eleman kompozisyonun vurgulanan noktasıdır.

Vurgu kompozisyonun daha iyi okunmasını sağlar. Vurgu sayesinde elemanların önem dereceleri belirlenir ve bu durum gözün mekanı sınıflandırarak daha kolay algılamasını sağlar çünkü zihin özel bir konsantrasyonla farklı olan bir şeyi kompozisyonun geri kalanından daha çabuk fark eder ve bir tasarım, gözlemcinin neyin önemli olduğunu kolaylıkla algıladığında daha çok zevk verici olur.

Vurgu öncelikle kontrastın kullanımı ile uygulanabilir. Küçük elemanlar arasındaki büyük bir eleman, mat renkler arasındaki parlak bir renk vb.(Şekil 2.9) Vurgu aynı zamanda kendine has, özellikli ve olağan dışı bir eleman kompozisyonda yer verilmesi ile de uygulanabilir. Bir heykel, pitoresk bir ağaç vb. vurgunun çokça kullanılan başka bir yapısı ise çevredeki elemanların gözlemciyi belirli bir tarafa bakmaya teşvik etmesidir. Heykelle ulaşan yol, derin bir niş içindeki bir musluk vb. (Reid, 1993)

Şekil 2.3. Kontrast ile vurgu(Reid, 1993)

Odaklama vurgunun temel araçlarından biridir. Odaklamada özellikle vurgulamada kullanılan elemanlar nokta olduğunda, hiyerarşinin en üst noktası algılayıcının tüm dikkat ve heyecanını kendi üstünde toplar. Radyal düzen odaklamanın peyzaj tasarımında en sık kullanılan yapısıdır.

Vurgulamada dikkat edilecek önemli bir nokta da odak noktasındaki elemanın uzun

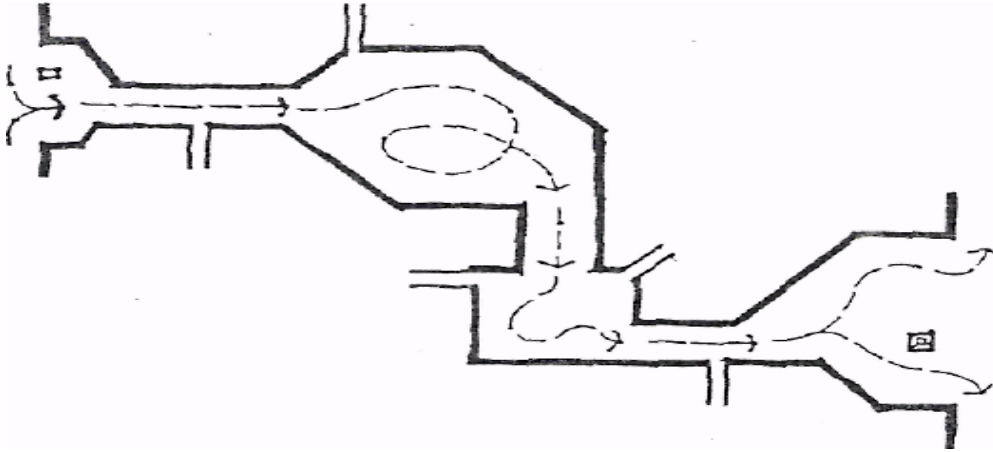
sürekli bir dikkati üzerinde tutmaya değip değmediğidir. Vurgunun kullanımında başarılı olmak için baskın, baskın olmayan ve ikincil elemanların yetkin bir şekilde seçilmeleri ve birbirlerinden ayrılmaları gerekmektedir.(Bell, 1993).

Vurgunun kısıtlı kullanımı göz için sakin mekanlar yaratır ve gözün yönlendirilmesine yardımcı olur. Vurgu ile baskınlık, kesinlik ve kontrast kavramları kompozisyona katılırken monotonluk, huzursuzluk ve düzensizlik kavramları tasarımın dışında kalırlar.

2.2.3. Dizi, Ritim

Dizi, gözlemcinin art arda sıralanmış objeleri başından sonuna kadar takip etmesini ve sonuca ulaşmasını sağlamaya yönelik düzendir. Doğada bu düzen dizileri serbest bir anlayışta olduğundan kolay fark edilemez. Yapay düzenlemelerde ise gözlemcinin dizi sayesinde algılamaya bir noktadan başlayarak son noktaya ulaşmasına özen gösterilir, bu yüzden yapay düzenlerde disiplinli bir dizi sistemi kolaylıkla algılanabilir.(Tanrıverdi, 1987).

Gözlemci çoğunlukla dış mekan deneyimini mekanın içinde dolaşarak edinir. İntitli mekan ve olay serileri diziyi oluşturur. Tasarımcı, özellikle dış mekan düzenlemelerinde hareketin yönünü, hızını ve tipini göz önünde tutmalıdır, iyi tasarlanmış bir dizinin yaklaşıma işaret eden bir başlangıç noktası yada kapısı olmalıdır. Bunu çeşitli mekanlar ve odak noktaları takip etmelidir. Varış hissi ile noktalanmış ve mantıklı bir ilerleme kaydeden bir yapı oluşturulmalıdır. Varış noktası bir aralık sağlamalı ve mekanın kalbi olan yer hissini güçlü olarak göstermelidir. Ayrıca bu varış noktası aynı zamanda başka bir dizinin kapısı da olabilir(Reid, 1993).

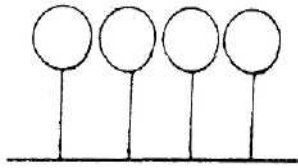

Şekil 2.4. Dizi (Reid, 1993)

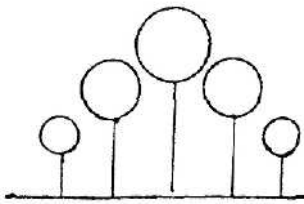
Vurgu, odaklama, ritim, denge ve ölçek gibi organizasyon öğelerinin hepsi dizinin yapılanmasına yardım eden kavramlardır. Keşfetme hissini içinde barındıran diziler daha etkilidirler. Her şeyi ilk bakışta algılayamamak çoğunlukla çok daha çekicidir.

Benzer elemanların düzenli veya benzer aralıklar bırakılarak yerleştirilmesi ritmi üretir. Ritim herhangi bir yönde (yatay, dikey yada üç boyutlu formlarla) olunabilir. Doğal ortamda oluşmuş ritimler yapay ortamlardakilere göre düzensiz olmaya daha çok eğilimlidirler. Çeşitli tipteki ritimler birleştirilerek ilgi çekici ve dinamik kompozisyonlar oluşturulabilir, ancak bu birliklerde çeşitlilik ile kargaşa arasındaki çizginin çok ince olduğu unutulmamalıdır, bu yüzden tasarımın heyecan verici olması için ritimler arası hiyerarşiye önem verilmelidir.

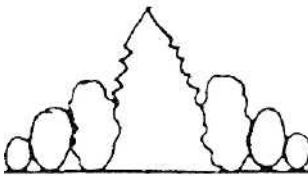
Ritim, bir hareket ifadesidir. Ana görüş noktasından başlayan ve tekrarlarla sağlanan hareketin tümünün kavranmasını sağlar. Peyzaj düzenlemelerinde ritim şu şekillerde oluşturulabilir; (Tanrıverdi, 1987)

Aynı şekildeki materyallerin tekrarı ile

Materyal büyüklüğünün tedricen artırılması ve azaltılması ile

Ağaç, çalı ve çiçeklerin renklerinin çizgi halinde devamlı hareketi ile

Şekil 2.5. Ritim.

Tanrıverdi'nin bu sınıflaması tasarımı oluşturan öğelerin sadece formları ile üretilen ritim duygusudur. Ancak diğer tasarım öğeleri olan renk ve doku ile de tasarımın

ritimle zenginleştirilebildiğini de eklemek gerekir ve aynı sınıflama renk ve dokunun çeşitli kademeleri kullanılarak da yorumlanabilir.

Temel tasarımda tekrar, bir ögenin aynı yada yakın özelliklerde birden fazla sayıda kullanılmasıdır (Aslanboğa, 1998).

Resim 2.6. Ağaç (formları) ile oluşturulmuş ritim

Kompozisyonda tekrar özellikle görsel birliğin sağlanması adına çok önemlidir. Tekrarın değişik dereceleri vardır : birincisi, tam ve güçlü olan tekrardır ve form, doku ve renk açısından birbirlerinin tamamen aynısı olan elemanlarla oluşturulur, ikincisi ise zor fark edilen ve zayıf olandır ve form, doku ve renk gibi karakterlerin birinin tekrarı ile oluşturulur.

2.2.4. Kompozisyon ve Uyum

Kompozisyon, bir tasarımın parçalarını ve unsurlarını belli bir ahenk içinde bir araya getirme sanatıdır. Ayrı ayrı parçaları bir araya getirerek bir bütün oluşturma işi veya biçimi olarak da tanımlanabilir. (Türk Dil Kurumu Sözlüğü , 1988)

Kompozisyonun uygulamasında iki temel organizasyon ögesi vardır: Birlik (Sadelik) ve Çeşitlilik (Değişkenlik).

Birlik, bir başka deyişle bütünü yapılandırılması, eksikliğinde hiçbir tatmin edici sonucun alınmayacağı en önemli ve zor organizasyon ögesidir. Bu durum, zihnin aynı anda sadece bir objeye yada kompozisyon hissine dikkat edebilmesi gerçeğinden doğmaktadır. Eğer iki farklı obje yada objeler grubu bir anda kendilerini gösterirlerse, gözlemci yalnızca birine dikkatini tatmin edici bir şekilde verebilir, diğerinden ilgisini

geri çeker(Downing, 1991).

Birlik prensibi uygulanırken çok az sayıda parça ile çok sayıda anlam İletilmeye çalışılır Bunun için kompozisyondaki her birimin bir anlam taşımasına ve bunların arasındaki ilişkilerin etkili bir biçimde kullanılmasına özen gösterilmelidir.

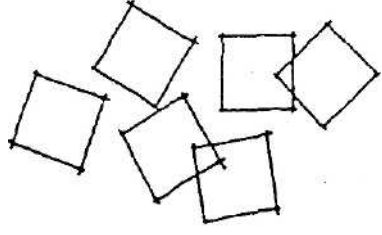
Bir bileşimdeki estetik birlik; süreklilik, tekrar ve yakınlık derecesi ile artabilir. Süreklilik, noktalar, çizgiler, formlar, renkler ve yapılar gibi tasarımın bazı elemanlarının sürekliliğine dayanır. (Ali, 1999) Bu yaklaşım doğal ve yapay tasanın öğeleri aralarındaki ilişkiyi güçlendirmek veya birinin diğeri üzerindeki baskınlığını betimlemek için de kullanılabilir. Yakınlık yaklaşımında ise birbirlerine değen yada üst üste duran elemanların kümeleşme eğiliminden yararlanılarak birlik hissi güçlendirilir. Estetik birliğin yanında amaç birliği, ilgi birliği ve fonksiyon birliğidir. Bir tasarımda birlik ögesi tam anlamıyla işletilmek isteniyorsa tüm birlik tipleri birden dikkate alınmalıdır.

Birlikten sonra çeşitlilik de peyzaj tasarımlarında bir çok seçeneği içinde barındıran bir organizasyon ögesi olarak düzenlemenin dikkate değer bir güzellik kaynağıdır. Çeşitlilik tasarımın bütününden çok detaylarda uygulanan bir tasarım ögesi olarak değerlendirilebilir. Göreli bir karışıklık yaratarak, bir bakış açısı içinde birçok ilgi çekici nokta üretebilir ve formların, renklerin, ışıkların ve dokuların yeni düzenlemeleri ve kombinasyonlarından yeni güzellikler ortaya çıkarabilir.

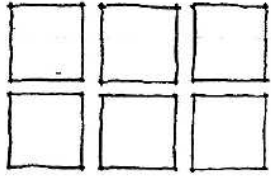
Uyum, çeşitliliğin uyumsuz bir plan meydana getirmesini önleyen bir organizasyon ögesidir. Çeşitlilik, her zaman kontrastlarla birlikte işletilir ancak her zaman çok-güçlü veya sık değişikliklerle karışıklığa yol açmaya ve bütünü ana ifadesini yıkmamaya özen gösterilir.

Eğer bir tasarımda sadece birlik dikkate alınsaydı, örneğin birlik adına aynı ağaçlar kullansaydı, ana efekt aynılık olacaktı ; diğer yanda, tasarımda dikkate alınan tek organizasyon ögesi çeşitlilik olsaydı, örneğin tüm ağaçlar birbirinden farklı olsaydı, ana efekt karmaşıklık olacaktı. Oysa, bir tasarımda her iki öge de kullanılmalıdır, bu yüzden, uyum, birlik ile çeşitliliğin ahenkli birlikteliği için çalışır. Ancak birliğin her zaman çeşitliliğe göre daha baskın ve yaygın olması gerektiği unutulmamalıdır.

NATURAL (INFORMAL)

FORMAL

Şekil 2.6. Formal ve Informal Uyum

3. BATILILAŞMA'NIN PEYZAJ TASARIMINA ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ YÖNTEMİ İLE İRDELENMESİ

3.1. XIX.YY. ÖNCESİ BATI BAHÇELERİ

3.1.1. Konum

Bahçe ve özellikle ana mimari yapı genellikle panoramaya hakim tepelerde kurulmuştur. İngiliz bahçelerinde II. bölümde değinilen düzlemsel peyzaj elemanı olarak doğal çim alanları oluşturulmuş, kavisli yollar ve serbest ağaç grubları tasarlanarak doğaya sadık kalınmıştır. Rönesans ve Barok bahçelerde ise İngiliz bahçelerinin aksine içinde yaşanılır olmaktan çok seyredilebilir, planlı mekanlar yaratma arzusu içinde kalınmıştır.

Resim 3.1.

Blenheim Palace Garden, Oxfordshire, England

(Kaynak;www.gardenvisit.com)

Stil :Naturalist İngiliz Bahçesi Stili

Yapım yılı:1764

Mimarı : Lancelot Brown, Henry Wise, Achille Duchene

3.1.2. Bina Bahçe İlişkisi

Rönesans ve Barok Bahçelerde bahçe, birer ana aksa bağlı, çoğunlukla ana aksa dik olan ikincil akslarla ve geniş görüş teraslarıyla çevreye açılmıştır. Bina ve bahçe ölçü ve mimari yönünden tam bir uyum içinde olmuştur. Detaylar ise farklı ve sürprizlerle donatılmıştır. Örneğin, su püskürten madeni ağaç figürler, birbirinden farklı olarak tertiplenmiş küçük meydanlar, labirentler, işlemeli(rokoko) ve yıldızlı kapılar, parmaklıklar, alleler, meydanlar ve teraslar, amfityatro, havuzlar ve suni güzellikten tecrit edilmiş bir tabiat anlayışı. (Ekşioğlu, 2001)

Resim 3.2. ve Resim.3.3. La Roche Courbon, Saint-Porchaire, France

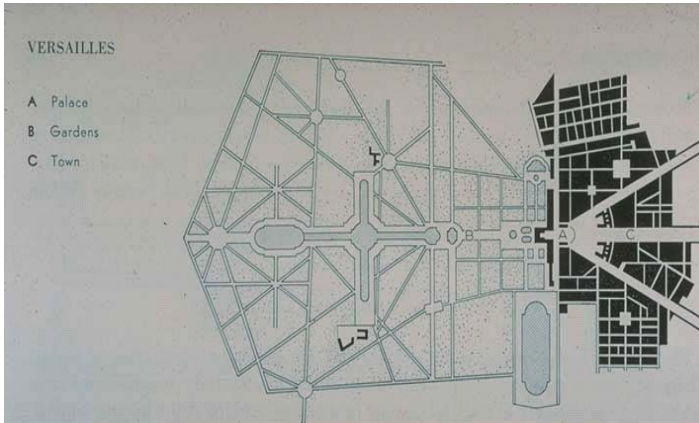
(Kaynak;www.gardenvisit.com)

Stil : Erken Barok Stili

Yapım yılı:1660

3.1.3. Plan Düzenleme İlkesi (Plan Geometrisi)

Batı bahçesinde akslar algılama olayını bir ana, bir de belki yardımcı bir iki aksta yönlendirmiştir. Birbirine paralel simetrik tesisler ve geometrik şekiller tasarımın temelini oluşturmuştur.

Resim 3.1.
Versailles, Paris, France

Stil:Yüksek Barok Stili

Yapım Yılı:1665

Mimarı : Andre Le Notre

Resim 3.5.Schloss Hellbrunn,
Salzburg, Austria

(Kaynak;www.gardenvisit.com)

Stil :Erken Barok Stili

Yapım yılı:1615-1730

Mimarı : Santino Solari

3.1.4. 3.Boyut

Batıdaki cömert yükseldik farkları, üstteki düzlüklerde seyir olanakları araştırılması, genellikle ana yapıdan sonra alanın ortasında yer alan ikincil bir ana teraslarla sağlanmıştır. Teraslar ise birbirlerine istinat duvarları, rampalar ve basamaklarla bağlanmıştır.

Fieolede' deki Medici Villası' nın setlendirilmesi batı bahçelerinde ilk olmuştur. Her set, hemen hemen tek bir yaşantıya sahiptir ve birbiriyle ilişkileri, birinin ötekine geri veya ön planda görünüm sürekliliğini sağlamasından ileri gitmemiştir. Bu nedenle setli bahçelerde aksiyal düzen çoğu kez yer almamıştır.

Resim 3.6.

Versailles, Paris, France

(Kaynak;www.gardenvisit.com)

Stil :Yüksek Barok Stili

Yapım yılı:1665

Mimarı : Andre Le Notre

Resim 3.7.

Villa Garzoni, Collodi, Italy

(Kaynak;www.gardenvisit.com)

Stil :Erken Barok Stili

Yapım yılı:1652

3.1.5. Peyzaj Elemanları

Sütunlu yollar, sütunlu avlular, sarkıtlı mağaralar, çeşmeler, fiskiyeler,

taş korkuluklar, heykeller ve vazolar, yollara, teraslara ve havuz çevrelerine bol miktarda yerleştirilmiştir. Portiko ve pergolalar artistik bir sadelik içinde yer almıştır.

Bahçede heykellere oldukça fazla önem verilmiş olmasına rağmen, ölçülü ve bilgili bir biçimde kullanılmışlardır. Heykeller ritmik bir düzen içinde, yollar boyunca, teras duvarların önünde sıralanıp perspektife daha fazla derinlik kazandırmıştır. Oturma yerlerinde ve havuzların etrafında dairesel olarak bahçenin noktasal vurgusu olmuştur. Grottoların içindeki nişlerde bazen tek tek ; bazen de mitolojik, edebi veya tarihi konulu bir kompozisyon içinde yer almışlardır. (Ekşioğlu,2001)

Resim 3.8.Drottningholm Palace,
Stockholm, Sweden

(Kaynak;www.gardenvisit.com)

Stil :Yuksek Barok Stili

Yapım yılı:1655-1700

Resim 3.9.Schonbrunn Garden,
Vienna, Austria

(Kaynak;www.gardenvisit.com)

Stil :Yüksek Barok Stili

Yapım yılı:1753

Mimarı : Fischer Von Erlach

Resim 3.10.Haga Royal Park,
Stockholm, Sweden

(Kaynak;www.gardenvisit.com)

Stil :Naturalist İngiliz Bahçesi

Yapım yılı:1652

Resim 3.11. Versailles, Paris, France Resim 3.12.Schonbrunn Garden, Vienna, Austria
(Kaynak;www.gardenvisit.com)

3.1.6. Su

Batı Bahçelerinde su hareketli ve sesli kullanılmıştır. Havuzlar genellikle yuvarlak, üç kademeli dekoratif havuzlarda heykellerle birlikte su kullanımı yaygın bir özellik olmuştur. Mermer ve su bir arada bir kompozisyon oluştururdu. Genellikle su aynaları görülmez ve kaskatlarada yer verilmezdi. Bazen grottolarda sürprizli su oyunları ile serinletici bir plan elemanı olarak kullanılmışlardır.

Resim 3.13-14-15.
Versailles, Paris, France
(Kaynak;www.gardenvisit.com)

Resim 3.16-17. Drottningholm Palace, Stockholm, Sweden
(Kaynak;www.gardenvisit.com)

3.1.7. Bitki Tasarımı

A. Ağaçlar

Bitkiler formel bir anlayışta düzenlenmiştir. Bitki materyali mimarinin bir kısmını teşkil ederdi. Bahçelerde çoğunlukla servi (*cupressus ssp.*), fıstık çamı (*pinus pinea*), defne (*laurus nobilis*), porsuk (*taxsus ssp.*), şimşir (*buxus ssp.*), çitlenbık (*citrus*) türleri ve İtalyanın her dem meşeleri (*Quercus ssp.*) gibi mimari formlu yeşil bitki türleri kullanılmıştır.

Herdem yeşil meşe türleriyle budanarak oluşturulmuş yeşil duvarlar, şimşir ve porsuktan budanarak şekillendirilmiş hayvan figürleri en yaygın topiari örnekleridir.

Bahçedeki renk skalasının esası yeşilin çeşitli tonlarından ağaçlar oluşturmaktadır.

Resim 3.18. Versailles, Paris, France
(Kaynak;www.gardenvisit.com)

Stil :Yüksek Barok Stili

Yapım yılı:1665

Mimarı : Andre Le Notre

B. Çiçekler

Çiçeklerin ferdi bir rolü yoktu daire, dörtgen, yıldız gibi geometrik şekilli parterlerde yapay olarak çizilmiş herhangi bir formu yada figürü canlandırmaktadır. Dolayısıyla çiçek kendi varlığını yitirerek bir renk ve koku topluluğunun önemsiz bir parçası haline gelmişti .

Resim 3.19.La Roche Courbon,
Saint-Porchaire, France

(Kaynak;www.gardenvisit.com)

Stil : Erken Barok Stili

Yapım yılı:1660

3. 2. XIX.YY. ÖNCESİ TÜRK BAHÇELERİ

3.2.1. Konum

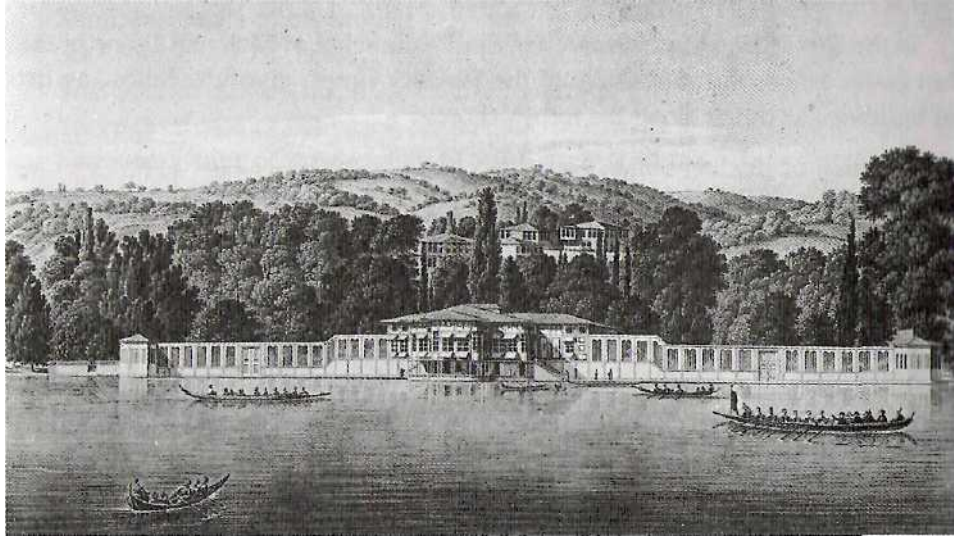
Bahçe arazisi çoğunlukla eşsiz manzara, şifalı su, temiz hava, av olanakları gibi doğal potansiyel dikkate alınarak seçilmiş ve öncelikle bahçe ardından yapı yapılmıştır. Bahçeler, genellikle kağıt üzerindeki tasarımlardan çok arazinin üstünde verilen kararlarla oluştuğundan kullanışlığın ön planda tutulduğu katı olmayan formal bir yapıda ve doğaya sadık bir görüntü vermiştir.

Osmanlılar bahçelerini yaratırken, önceden saptanmış katı kurallara uygun bahçeler yaratmak yerine, bahçenin oluşturulacağı arazinin topoğrafyasına, elverişli alanına, iklimine, kısacası koşullara uygun çözümler getirmişlerdir. Su kanalları yapmak yerine, bahçelerini akarsuların bulunduğu yerlerde yapmış, birçok ağaç dikerek bahçeleri geliştirmiş, hatta çiçek için tarhlar da düzenlemişlerdir, ama bunları katı bir düzen içine sokmadan yaptıkları ekler ve müdahalelerle, doğal olarak gelişmiş görüntüsü verecek şekilde bırakmışlardır. (Atasoy, 2002).

Özellikle yapılmış doğa görünümlü tepeler, vadiler, göller, ağaç topluluklarının inşa edilmesiyle oluşan İngiliz ve Çin bahçelerinin aksine, Osmanlılar doğayı denetim altına alarak bahçe haline getirmişlerdir. İstanbul'da doğal bahçeler ve

mesireler manzaraya, tercihen Boğaziçi veya Haliç'e açılan vadilere yerleşmiştir. Bu çok geniş alanlarda ağaç grupları veya tek ve anıtsal ağaçlar, dereler, pınarlar, kanal, çeşme, havuz gibi su elemanları, taş veya çemen sofalar, köşkler, tarih, mihrap ve nişan taşlarıyla özel noktalar yaratılmıştır. Düz çayırılık alanlar ise çeşitli eğlenceler, oyunlar ve cirit, güreş, ok talimi gibi spor eylemleri için ayrılmıştır. Çayırı amfiteatr şeklinde kuşatan tepelerde ise gezinti patikaları yer almıştır. Yer yer sıra ağaçlarına, düzenli dikilmiş ağaç kümelerine de yer verilmiştir. Özellikle Boğaziçi'ndeki eğimli arazi, değişik sed düzenlemelerine olanak vermiş, geç dönemlerde, maliyeti yüksek barok eğrilerle biçimlenmiş setler en görkemli bahçelerde uygulama alanı bulmuştur.(Yaltırık,Efe,Uzun, 1997)

Resim 3.20.Bebek Sarayı

Kaynak:EVYAPAN, G., A., 1999, Eski Türk Bahçeleri. Sayfa 73.

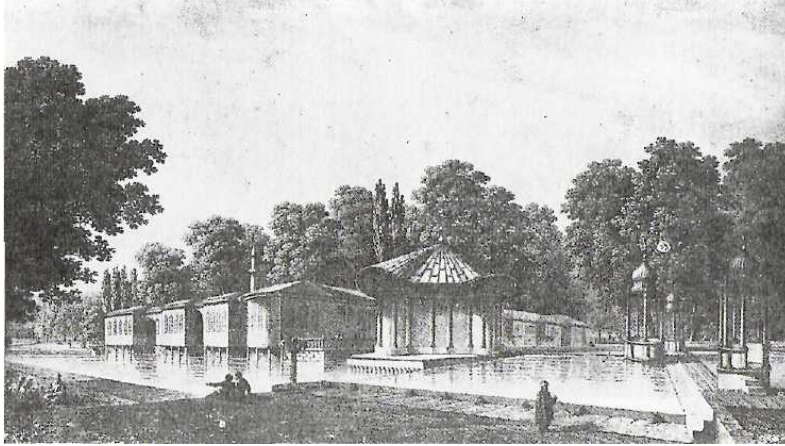
M. Melling., 1819, Alıntıdır.

3.2.2. Bina Bahçe İlişkisi

Osmanlıda bahçe yapıdan önce gelmiştir.Bu tercih, bahçe ile yapı arasında tam bir ilişki kurulmasına olanak vermemiştir. Aksiyalitenin olmayışı tasarımda aşırı formaliteyi önlemiştir. Ancak doğaya hakkı verilmiş, insan denetimi açık kalmıştır.

Vezirlerin, devlet büyüklerinin, sultanların ve varlıklı kişilerin konakları ise çoğunlukla geniş bahçelerin ortasında; başka bir yapı türü olan yalılar ise, daima deniz kıyısında ya iki yanında bahçeleriyle ya da yanlarda bitişik, arkada

bahçeleriyle inşa edilmişlerdir. Çoğunlukla bir konakta, iki harem, bir selamlık bahçesi, zemin katında bir dış, bir de iç taşlığı vardı. Harem tarafındaki iç taşlıktan hem küçük, hem de büyük bahçeye geçilirdi. Büyük bahçeye meyve ve süs ağaçları dikilirdi, küçük bahçede de Gül, Yasemin, Hanımeli ve Salkımlar, çiçek tarhları, Karanfiller yer alıyordu. Konakta olduğu gibi, yalı da harem ve selamlık olmak üzere iki kısımdan oluşurdu. Bu iki yapının arasında "harem bahçesi" yer alır, selamlığın öbür yanında bir bahçe ile, kayıkhaneye bulunurdu. Harem bahçesi, hanımlar yazlık yaşantılarının büyük bir bölümünü içerisinde dinlenerek geçirdiklerinden özellikle bakımlı ve güzel olurdu. Bahçe yüksek duvarlarla yabancı gözlerden korunmuştu. Ailenin erkekleri konuklarını selamlıkla ağırlarlardı, özellikle Limonluk" denilen, yerlere kadar camlı pencereleriyle Boğaz'ın ve bahçenin görüntüsünü içeren salonda toplanırlardı. Ayrıca selamlık bahçesi ünlü saz alemlerinin yapıldığı yerlerdendi. Konak ve yalı bahçelerinde, kışın Limon ve Portakal gibi bitkilerin yetiştirildiği ve korunduğu "limonluklar" bulunurken, geniş bitki seraları genellikle sultan bahçelerinde yer alırdı. (Yaltırık,Efe,Uzun, 1997)

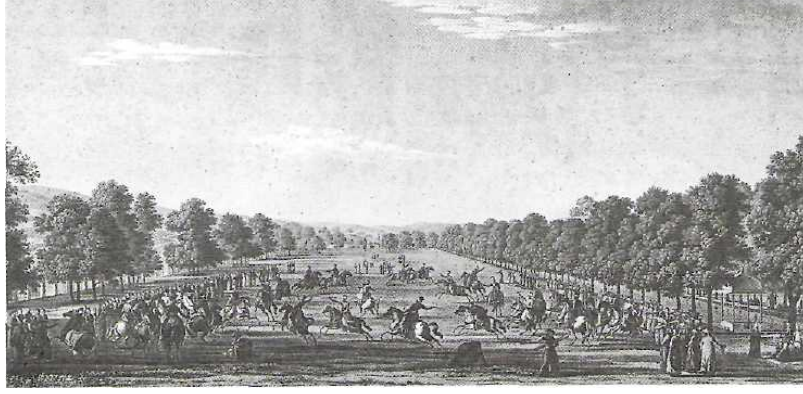

Resim 3.21. Kağıthane Köşkü

Kaynak:EVYAPAN, G., A., 1999, Eski Türk Bahçeleri. Sayfa 129.

C. Petrusier'den 18.yy. Alıntı.

Osmanlılar bu temel bahçe düzenleme prensiplerini sadece mimarı yapıların çevresindeki sınırlı alanlarda değil, mesireler gibi geniş sosyal yeşil alanlarda da uygulamışlardı.

Resim 3.22. Kağıthane Mesire Alanı

Kaynak:EVYAPAN, G., A., 1999, Eski Türk Bahçeleri. Sayfa 130.

M. Melling., 1819, Alıntıdır.

İç ve dış mekan arasındaki bağlantı bazen iç mekanın dışa taşması şeklinde bazen de bağımsız kameriye ,bahçe köşk ve pavyonlarının varlığıyla sağlanmıştır.

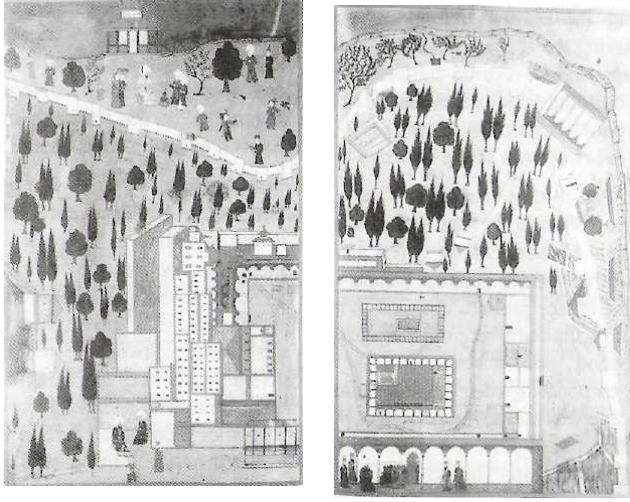
3.2.3. Plan Düzenleme İlkesi (Plan Geometrisi)

Osmanlı'nın kuruluş döneminde (1300-1453) bahçe sanatında açık bir gelişme görülmemektedir. Yalnız saraylarda kurulan iç bahçelerde (avlu bahçelerinde) binalara ve bakışma fazla önem verilmemiş; bina aralarında ve köşelerinde büyük boylu ağaçlara (Çınar, Ihlamur, At kestanesi, Çitlenbik, Servi) sade bir çim alana, tek renkli bir çiçek düzenlemesine yer verilmiş; yararlılık, serinlik, sadelik, huzur ve doğallık temel ilke olmuştur.

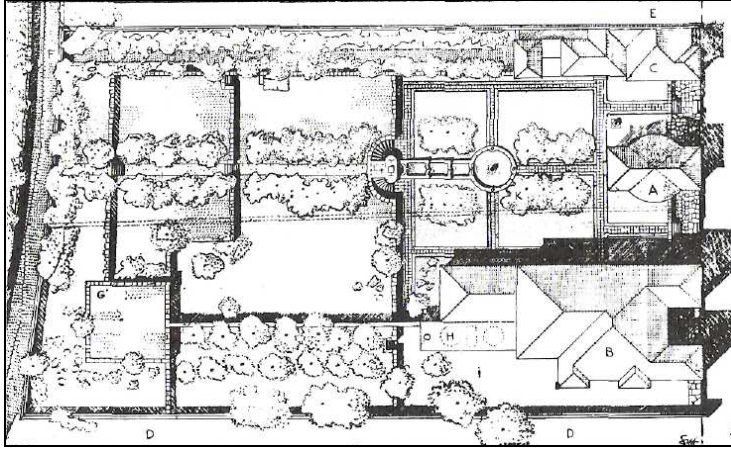
Fetih'den sonra, yükselme döneminde(1453-1703), bahçe sanatında oldukça belirgin bir ilerleme vardır. Bu dönemin en önemli yapıtları arasında Topkapı sarayları ve bahçeleri dikkati çeker. Bu bahçelerde Rönesans ve barok bahçe stillerinin aks ve bakışımı görülmez; sadelik ve yararlılık ön planda tutulmuştur. (Yaltırık,Efe,Uzun, 1997)

Türk bahçesinde peyzaj tasarımı, geometrik şekillerden uzak , genişlik, ferahlık ve sükunet ifade etmiştir.

Akslar ise çok karmaşık, bazende hiç kullanılmamıştır; algılama olayı parçalanmış, dağıtılmış ve ufalanmış; her köşeye pay edilmiştir.

Resim3.23-24 Topkapı Sarayı
Kaynak:EVYAPAN, G., A., 1999,
Eski Türk Bahçeleri. Sayfa 24.
Molla Tiflisi Hünername, 1580-1585
Alıntıdır.

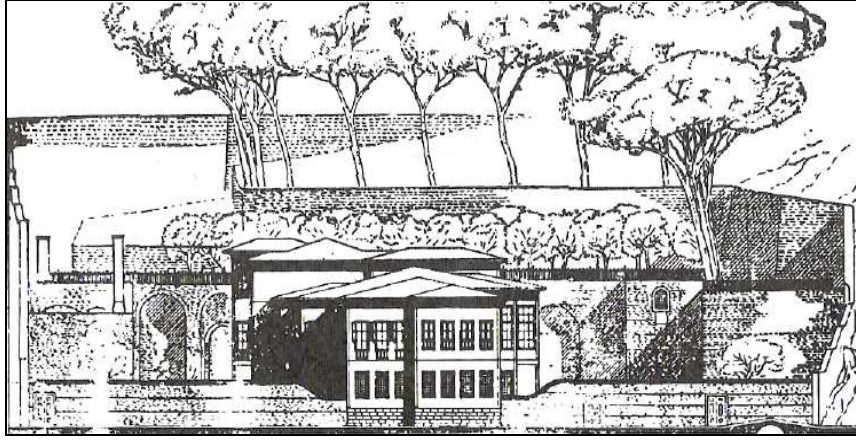
Resim 3.25.Selim paşa yalısı

Kaynak:EVYAPAN, G., A., 1999, Eski Türk Bahçeleri. Sayfa 103.

Prof. S.H. Eldem'den Alıntıdır.

3.2.4. 3.Boyut

Türk bahçesinde batı bahçelerindeki gibi seyir terasları yoktur. Ancak alçak gönüllü, birkaç basamaklık setlemeler algı zenginliğine katkıda bulunmasına için yeterli sayılmıştır. Yaşanabilirlik olanaklarında türülük aranmasına karşın, kullanılan malzemedeki yalınlık gözetilmiştir.

Resim 3.26. Allahverdi yalısı ve terasın denizin görünümü.

Kaynak:EVYAPAN, G., A., 1999, Eski Türk Bahçeleri. Sayfa 81., ve Prof. S.H. Eldem'den Alıntıdır.

Kaynak:KAYAKENT, T. 1999, Tarih İçinde Bahçe Olgusu

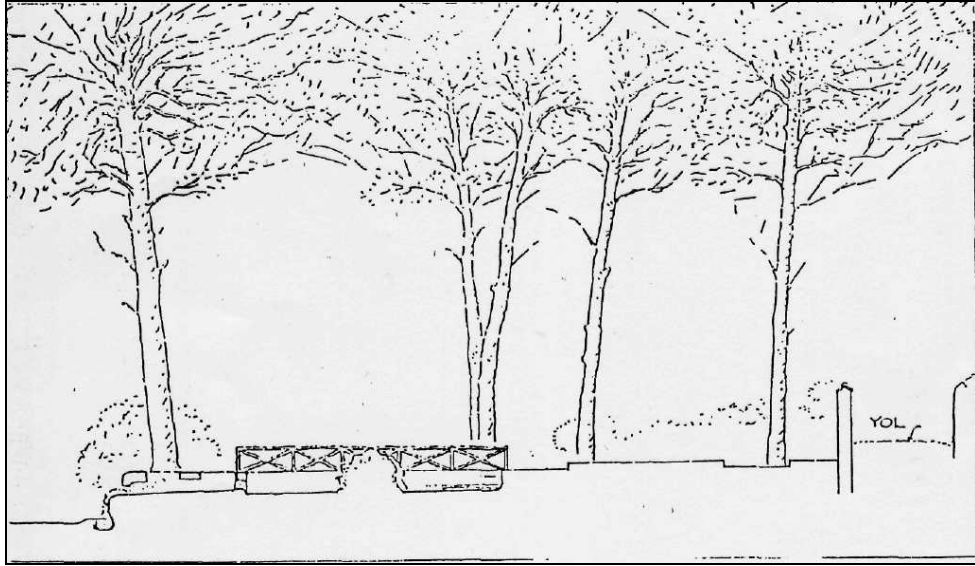
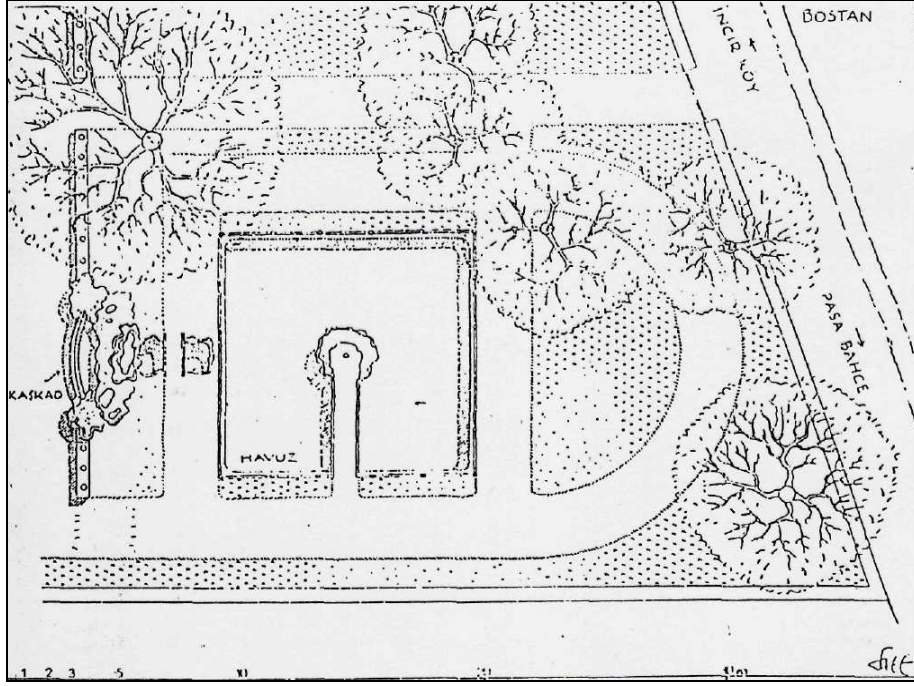
3.2.5 Peyzaj Elemanları

Bahçelerde yaşayan nesnelere tasvirlerine (heykellere) yer verilmemiştir.

3.2.6 Su

Bahçede su kullanışı, fiskiyeli veya selsebilli havuz ve havuz çevresine saksılar içinde dikilmiş çiçekler ile havuzdan akan suyun aktığı arklardan ibaret olmuştur. Havuzlar önceleri dikdörtgen 18.yy da yuvarlak, oval, kıvrımlı hatlar 19.yy. da da yapay göller şeklini almıştır.

Türk bahçelerinde çeşme, selsebil ve şadırvanlar bol miktarda kullanılmıştır.

Şekil 3.1. Paşabahçe'deki Tefik Paşa yalısı bahçesindeki havuzun kesit planı

Kaynak: KAYAKENT, T. 1999, Tarih İçinde Bahçe Olgusu

3.2.7 Bitki Tasarımı

A. Ağaçlar

Ağaçlar, gölge verecek veya öznellik sağlayacak yerlerde, dolayısıyla tecrübesiz bir göz için güzel sayılabilecek ilişkilerde dikilmiştir. Gölgesi ve renginin derin yeşilliği için doğu çınarı (*platanus orientalis ssp.*), servi (*cupressus*

sempervirens ssp.) ve bunun gibi büyük ağaçlar aynı zamanda çiçekli (gül, erguvan) ve meyveli ağaçlar (badem, kiraz, erik, şeftali, ıhlamur, kayısı, nar dut, incir, kızılılık, ve bunun gibi) kullanılmıştır.

Evliya Çelebi, II. Mehmed zamanında Tersane Bahçesi'ne 12.000 adet satrançvari Servi ağacı dikildiğinden söz eder ki, bu düzenleme ilkesinin 19. yy sonlarına dek uygulandığı görülmektedir. Çeşitli arşiv belgeleri, hassa bahçeleri için, İzmit ve Karamürsel ormanlarından iki üç yaşında 4.000 adet Çınar. Dişbudak, Karaağaç, İdris, Çitlenbik, Meşe, Defne, Erguvan ve Ahlat fidanı (1735); Karaağaç Bahçesi(Kağıthane) için yine İzmit'ten 500 adet Ihlamur, Karaağaç, Meşe, Dişbudak, Gürgen ve Çınar fidanı (1745) ısmarlanmıştır. (Yaltırık,Efe,Uzun, 1997)

Bahçelerde yaşanırılık gözetildiğinden zevk amacıyla düzenlenen çiçek bahçesinin yanı sıra sebze tarhları, bağ, bostan gibi bitkisel ürünlerin yetiştirildiği işlevsel bahçelerede yer almıştır.

B. Çiçekler

Çiçek tarhları yalındı; genellikle tek çiçek türü ile (lale, gül, karanfil, sümbül, menekşe vb.) yetinilmiştir. Bu yalınlık varlıklı kişilerin büyük ölçüde ki bahçelerinde de görülmüştür; Lalezarlar, Gülistanlar gibi.

“Türklerdeki bahçe sanatı kavramına bakıldığında, neredeyse tüm süslemesini çiçekten alan ve bunu çeşitli örnekler halinde, taşından toprağına kadar işleyen bir ulusun, onu besleyecek ve büyütecek olan bahçelere önem vermemesi çok uzak bir ihtimal olarak görülmemektedir.” (Erdoğan,1958).

Fatih zamanında başlayan çiçek sevgisi, diğer padişahlar zamanında da devam etmiştir. Çiçek türlerinin en iyileri seçilmiş olup Edirne'den gül, Halep'ten zambak, Maraş'tan sümbül soğanı, Kırım'dan lale soğanları getirilmiştir.

Avusturya- Macaristan İmparatoru Ferdinand'ın elçisi Ghislain de Busbeeg, 1576' da, özellikle hasbahçelerde, sümbül, nergis, lale gibi türlü çiçekler gördüğünü, kış ortasında çiçeklenmiş olmalarından dolayı hayret içinde kaldığını, çiçek kokularının baş döndürdüğünü, Türklerin çiçeklere karşı ilgili ve düşkün olduğunu, güzel bir çiçek için çok para vermekten çekinmediklerini ifade

etmiştir. (Seçkin, 2000).

3.2.8 Yüzey Kaplaması

Bahçede geniş, sert zeminlere çok özel mekanlar dışında yer verilmemiştir. Zemin ya doğal kaplama ya da toprak olarak bırakılmıştır. Yapı giriş ve çevreleri, çeşme ve havuz başları sert zemin olarak düzenlenmiş; genelde mermer, taş, mozaik, çakıl ve bunun gibi malzemeyle kaplanmıştır.

3.2.9 Mimari Yapı (Sera, Kuşhane, Aslanhane)

Padişahlar, Saray bahçelerinde güvercinlik(kuşhane) , aslanhane, geyiklik ve at ahır (İstanbul-ı amire) gibi mekanlar oluşturarak hayvan sevgilerini bahçelerine kadar taşımışlardır.

Kışında, özellikle saray bahçelerinde sebze ve meyve yetiştirmek için seralardan faydalanmışlardır.

4. OSMANLI SARAY BAHÇELERİ

Türk-Osmanlı kültüründe, saray bahçelerine ya da padişaha ait dış bahçelere 'HasBahçe' denilirdi. Bu bahçeler 'bostancı' denilen kişiler tarafından korunurdu.

Bostancılar dokuz dereceli bir sınıf idiler. Bahçe ve bostan işleriyle meşgul olan Bostancılar, Hasbahçe veya Hassa bostancıları olarak iki kısımdı. Birinciler saraydaki Hasbahçe'ye, saray dışındaki bahçe ve bostanlara da hassa bostancıları bakardı.

Bahçeye verilen önem, saray bahçeleri için kurulan geniş kapsamlı güvenlikten de sorumlu olan 'Bostancı' teşkilatı ile de ortaya çıkmaktadır.

Geleneksel Türk Bahçesi güzellik ile kullanışlılığın bir arada ele alındığı mekanlardır. Bu tasarım, geleneksel konuttan Saraya kadar değişmeyen bir yaklaşımdır. Saray bahçelerinde de, konutta olduğu gibi, çiçek bahçeleri yanında meyvelikler, gülhaneler ve bostanlar düzenlenmiş. Ayrıca avlanma alanları için koruluklara da yer verilmiştir.

Osmanlının Saray ve bahçelere verdiği önem Türk bahçesi üzerinde Batı etkisinin görülmeye başladığı dönem 'Lale Devri'dir. İdare ve siyasi yönden bir gerileme başlangıcı olan bu dönem kısıralığına rağmen, güzel sanatlar ve peyzaj açısından önemlidir. III. Ahmet başta olmak üzere devlet büyükleri ve zenginlerinin yaptırdıkları, Kağıthane vadisinden başlayarak, Haliç ve Boğaz kıyılarına yayılan sayısız sahil-saray, saray, köşk ve yalıların bahçe ve koruları ile İstanbul bir 'Bahçe ve Su Şehri' görünümüne bürünmüştür. Bu dönemde bir taraftan küçük ölçülü bahçelerde salt Türk bahçe özellikleri, yani doğa ile informal bir kaynaşma, bahçe öğelerinin denetimli bir kullanım biçimini aşmayan formalizm tutkusu devam ederken , devlet adamlarının büyük ölçüdeki bahçelerinde yabancı etkileri yavaş yavaş kendisini göstermiştir. Avrupa'da Rönesans ve barok bahçe modası yerini İngiliz naturalist bahçelerine bırakırken, Türk bahçesi Barok bahçelerin güzellik ve ihtişamı ile büyülenmekte idi.(Albayrak, 2000)

XVIII. yüzyıla kadar saray bahçeleri kendilerine has Türk çizgilerinin kısmen de olsa korumuşlardır. Ancak XIX. Yüzyılda 'Batı Etkileri' sarayın öncülüğünde bahçelere girmiştir.

Neo Rönesans ve Barok üslupları karşımı olarak karşımıza çıkan Dolmabahçe Sarayı yapılırken, bahçeleri ile beraber planlandığı bilinmektedir. Bunun için Avrupa saray bahçelerinde çalışan bahçe mimarları ve bahçıvanlar yüksek ücretlerle saray bahçesinin düzenlemesinde çalıştırılmışlardır. Böylelikle Avrupa saray bahçeleri düzenlerinin artık doğrudan Osmanlı bahçesini etkilediği döneme girilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu kurulduğu andan itibaren pek çok saray, kasır ve köşk yapılmıştır. (Bkz. Tablo 4.1)

Batılılaşma etkisinde Osmanlı Sarayının ve Padişahlarının, gelenek konumu olan Topkapı'dan çıkarak İstanbul'un farklı yerlerinde hem yönetim hem de ikametgâh olarak kullandığı belirli saraylar vardır.

Bunlardan Dolmabahçe, Beylerbeyi, Yıldız ve Çırağan Sarayları bu tez kapsamında XIX. yy. sarayları olarak ele alınacaktır.

4.1. XIX.YÜZYIL OSMANLI SARAY BAHÇELERİ

4.1.1. DOLMABAĞÇE SARAYI

4.1.1.1. Konumu ve Tarihsel Gelişimi

Tarihi kaynaklarda Beşiktaş Sarayı diye adı geçen Dolmabahçe Sarayı'nın ilk çekirdeği II. Bayezid'a kadar gitmekte ve Dolmabahçe'nin bulunduğu alan çevresinde, eskiden beri çeşitli köşk ve kasırların inşa edildiği bilinmektedir. II. Bayezid döneminde, 15. yüzyıl sonunda, buranın Osmanlı hasbahçeleri arasına katıldığı bilinmektedir (Başçınar, 1987; 16. yüzyılda Kanuni döneminden itibaren körfez tarafı Karabali bahçeleri ile ünlüdür. Bu dönemde, bahçe bir süre sonra halk ağzında “Karabali Bahçesi” diye anılmıştır. Bahçe, sonradan padişahlara geçmiş, II. Selim zamanında ise en gözde mesire yeri olmuştur (Batur vd.).

“1578-1581 yıllarında Avusturya Elçiliği papazı olan ve burada çalışan Salomon Schweigger, hem görme fırsatı bahçeye anılarında yer vermiş, hem de eserinde bahçenin bir planını çizmiştir (Schweigger, 1964). Bu plan ve verdiği bilgi, “çahar-bağ” denen ve birbirini kesen iki eksen ile bahçe alanının dört bölüme ayrıldığı İran bahçelerinin etkisini gösteren tek Osmanlı bahçesini tanıtmaktadır. Schweigger, bahçenin çevresindeki duvarın dibinde iki sıra halinde muntazam dikilmiş servilerin

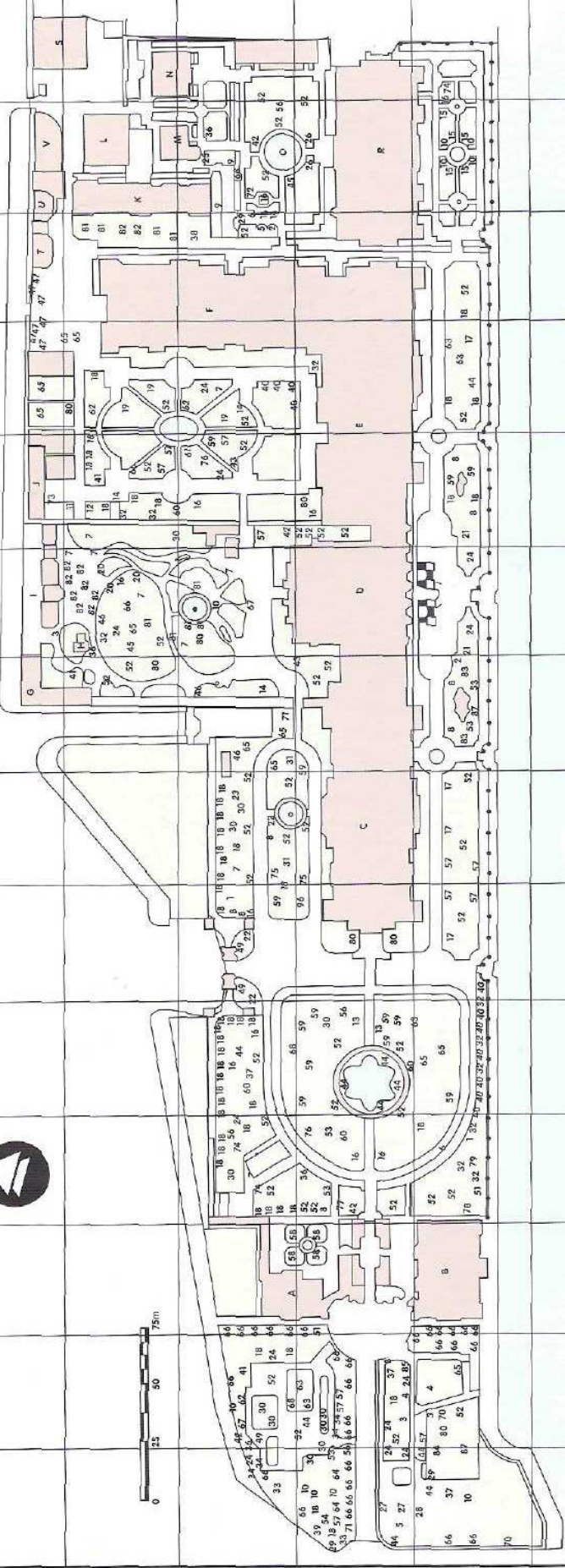
Tablo 4.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU' NDA İSTANBUL SARAY , KÖŞK VE KASIRLARI

YAPININ ADI	BULUNDUĞU YER	MİMARİ	YAPTIRAN	YAPIM TARİHİ	SON DURUMU
ESKİ SULTAN SARAYI	ÜSKÜDAR		F. SULTANMEHMET	1460	YIKILDI
TOKAT KASRI	BEYKOZ		"	1460	
1. SELİM KASRI	BEBEK		1. SELİM	XVI	YIKILDI
KAVAK SARAYI	ÜSKÜDAR		KANUNİ	1530	"
ESKİ YAZLIK SARAY	ÜSKÜDAR		KANUNİ	XVI	"
ŞEMSİPAŞA KASRI	ÜSKÜDAR		III. MURAT	XVI	"
SULTANİYE KASRI	BEYKOZ		"	XVI	"
IV. MURAT SAHİL SARAYI	BEYLERBEYİ		IV. MURAT	1620	"
KAYA SULTAN SAHİL SARAYI	ÇIRAĞAN		"	1625	"
KANDILLİ SARAYI	KANDILLİ		IV.MEHMET	1650	
BEŞİKTAŞ S. ÇİNİLİ KÖŞK	BEŞİKTAŞ	İSMAİL AĞA	"	1679	"
ŞEVKABAD KASRI	BEYLERBEYİ		III. AHMET	1712	"
ÇIRAĞAN SAHİL SARAYI	ÇIRAĞAN		"	1715	"
ŞEREFABAD KASRI	ÜSKÜDAR		"	1720	"
FEYZABAD	ÇUBUKLU		"	1720	"
HÜMAYUNABAD	BEBEK		"	1720	"
İZZETABAD	ARNAVUTKOY		"	1720	"
NEŞETABAD KASRI	ORTAKÖY		"	1722	"
EBNABAD KASRI	FINDIKLI		"	1724	"
SÜREYYA KASRI	KURUÇEŞME		"	1726	"
FERAHFEZA KASRI	BEYLERBEYİ		I. MAHMUT	1730	"
İFTARİYE KÖŞKÜ	BEŞİKTAŞ		"	1748	"
SEYABAN KOSKU	BEŞİKTAŞ		"	1748	"
SERVİLİK KÖŞKÜ	BEŞİKTAŞ		"	1748	"
GÖKSU KASRI	GÖKSU	ŞEHREMİNİ YUSUF E.	"	1749	"
ESMA SULTAN SAHİL SARAYI	KURUÇEŞME		III. MUSTAFA	1763	"
BEBEK SARAYI	BEBEK		I. ABDULHAMİT	1780	"
ATİYE SULTAN SAHİL SARAYI	KURUÇEŞME		"	1784	"
ÇAĞLAYAN KASRI	KAĞITHANE	KRIKOR BALYAN	III. SELİM	XVIII	"
BEŞİKTAŞ YAZLIK SARAYI	BEŞİKTAŞ	MELLING	"	1790	"
ÇIRAĞAN SULTAN SAHİL SARAYI	ÇIRAĞAN		"	1790	"
HATİCE SULTAN SAHİL SARAYI	ORTAKÖY	MELLİNG	"	1793	"
BEYHAN SULTAN SAHİL SARAYI	ARNAVUTKÖY	TODORİ	"	1800	"
NİSPETİYE KASRI	BEBEK		"	1800	"
ÇIRAĞAN YAZLIK SARAYI	ÇIRAĞAN		II. MAHMUT	1810	"
ŞEREFABAD KASRI	ÜSKÜDAR		"	1820	"
TOPHANE (NUSRETİYE) KASRI	TOPHANE	KRIKOR BALYAN	"	1826	
BEYLERBEYİ SARAYI	BEYLERBEYİ	"	"	1830	YANDI
BEŞİKTAŞ SARAYI	BEŞİKTAŞ	"	"	1830	YIKILDI
ÇİFTE SARAYLAR	ARNAVUTKÖY		ABDÜLMECİT	1850	
IHLAMUR KASRI	IHLAMUR	NİGOGOS BALYAN	"	1853	
ADİLE SULTAN KASRI	VALİDEBAGI	"	"	1853	
DOLMABAÇE SARAYI	BEŞİKTAŞ	NİGOGOS-GARABET	"	1843-56	
BEYKOZ KASRI	BEYKOZ	NİGOGOS BALYAN	"	1854	
CEMİLE SULTAN SAHİL SARAYI	FINDIKLI	GARABET BALYAN	"	1855	
ADİLE(MÜNİRE)SULTAN SAHİL SARAY	FINDIKLI	"	"	1855	
GÖKSU KASRI	GÖKSU	NİGOGOS BALYAN	"	1856	
MECİDİYE KASRI	AHIRKAPI	SARKIS BALYAN	"	1861	
ÇAĞLAYAN KASRI	KAĞITHANE	"	ABDÜLAZİZ	1862	YIKILDI
BEYLERBEYİ SARAYI	BEYLERBEYİ	SARKIS VE HAGOP	"	1861-65	
AYAZAĞA KASRI	AYAZAĞA	"	"	1866	
ÇIRAĞAN SARAYI	ÇIRAĞAN	NİGOGOS BALYAN	"	1870	1910 YANDI
BALTALİMANI SAHİL SARAYI	BALTALİMANI	SARKIS BALYAN	"	1870	
KALENDER KASRI	KALENDER	"	"	1876	
ADİLE SULTAN SARAYI	KANDILLİ	"	"	1876	
YILDIZ SARAYI VE KÖŞKLERİ	YILDIZ	"	"	1876	
ZİNCİRLİKUYU KASRI	ZİNCİRLİKUYU	"	II.ABDÜLHAMİT	1880	

Kaynak:ÇELİKBİLEK, 1988

A B C D E F G H I J K L M N

DOLMABAĞÇE SARAYI

F. YALTRIK, A. EFE, A. UZUN, R. BÜYÜKSOY

A Eski meşrufat Dairesi
 B Müdürlük Binası
 C Resmî Daire
 D Muayede Salonu

E Hususi Dairesi
 F Kapalı Daire
 G Çamlı Köşk
 I Kuşluk Binası

J Hazine Dairesi
 K Yeni Bina
 L Kızlaroğası Dairesi
 M 1. Hareket Köşkü

N 2. Hareket Köşkü
 O Sera
 R Velihaht Dairesi
 S Atölye

T Mutfak
 U Kiler
 V Marangozhane

bulduğunu, birbirini kesen yolların iki yanlarında uzun servi ve kısa biberiye ağaçlarının dönüşümlü olarak sıralandığını, ayrıca üç atlının yanyana geçebilecekleri genişlikteki yolların oluşturduğu dört bölümdeki kare tarhlara çiçeklerin ve yemeklerde kullanılan otlarla yemiş ağaçlarının dikilmiş olduğunu anlatmaktadır.”(Atasoy,2002)

Bahçelerle ilgili bilgi veren çoğu kaynaklarda Karabali, Dolmabahçe ve Beşiktaş Bahçeleri birbiriyle yakın olduğundan zaman zaman birbiriyle karıştırılmıştır, bazen ayrı, çoğunlukla da birlikte ele alınmıştır (Cezar, 1985). Aslında bugünkü Beşiktaş ile Dolmabahçe düşünüldüğünde, ikisinin ayrı ayrı ele alınması daha doğru gibi görülebilirse de, bu iki bahçe tarihsel gelişim içinde birleşmiştir.

II. Ahmed zamanında Dolmabahçe'nin bulunduğu alan ufak bir koy halinde olup, İstanbul' un fethinden sonra, Karabali Bahçeleri' ne kadar uzanan bu koy, gittikçe dolmaya, bataklık haline gelmeye başladığından dolayı yapılan bu törenler için daha uygun bir alan elde etmek amacıyla 1614 yılında, şimdiki İnönü Stadyumu'nun bulunduğu yere kadar doldurulmaya başlanmış bu işlem sonucunda elde edilen geniş alana 'Dolmabahçe' adı verilmiş ve burada bahçeler meydana getirilmiştir. Evliya Çelebi de Seyahatname' sinde, Dolmabahçe'nin eskiden 'küçük servili bir bağ' olduğunu söylemektedir (Batur, vd.; Evyapan, 1972; Eldem, 1976).

Her ne şekilde olursa olsun, 'Beşiktaş'taki Hasbahçe ile Kabataş'taki Karabali Bahçeleri arasındaki körfez doldurularak birleştirilmiş, elde edilen büyük alan uzun yıllar padişahların mesire yeri olarak kullanılmış; daha sonraları ise burası küşk ve kasır gibi yapıların inşaatları ile hareketlenmiş, hatta bu yapılar Beşiktaş Sahil Sarayı denilecek kadar genişlemiştir (Başçınar, 1987)

Dolmabahçe'nin saray bahçeleri (Hadaik-i hassa) arasına alınması ve doldurularak liman haline getirilmesinden sonra buraya padişahlar, geçici ikametgâhları için saraylar ve kasırlar yapmıştır.

Beşiktaş Bahçesi, esas itibarıyla 17. yüzyıl sonlarında önem kazanmış, 19. yüzyıl ortalarına kadar uzanan dönemde kısa bir süre bakımsız kaldıktan sonra kapsamlı bir biçimde onarılmaya ve genişletilmeye başlanmıştır (Gürenli, 1982; Başçınar, 1987).

Sultan I. Abdülhamid tarafından sahilin bir bölümü doldurularak genişletilen saray,

Boğaziçi'ne gösterilen ilginin yeni bir canlanma dönemine girdiği III. Selim döneminde mimar Melling'den, Dolmabahçe'deki Çinili Köşk haricinde diğer yapıları yıkarak yerine üç köşk yapması istenmiş, oluşan yeni saray bir süre bu haliyle kalmıştır. 1809 yılında Baş mimar Hafız Mehmed Emin Efendi başta olmak üzere, Foti, Komyanoz, Yorgi ve Todori kalfalarıyla birlikte yürütülen geniş bir onarım çalışmasına girilerek, bir dizi köşk ve 17. yüzyılın olağanüstü güzel Çinili Köşk'ünden oluşan zarif kompleks yapılmış ve onarım sonucu, padişah, kullanışsız ve kasvetli bulunduğu Topkapı Sarayı'nı terk ederek buraya yerleşmiştir.

Böylece 19. yüzyıl başına kadar bahçeli bir sayfiye yeri olan Dolmabahçe'nin konumu ve kullanımı değişmiş, bundan sonra Beşiktaş Sarayı, Osmanlı hükümdarlarının sürekli oturduğu bir saray olmuştur (Başçınar, 1987; Kuban, 1996; Ülgen, 1997).

Çevre duvarları ile birlikte 110.000 m²'yi aşan bir alan üstüne oturan Dolmabahçe Sarayı inşaatına, 1842'den sonraki yıllarda başlanmıştır (Arslan, 1992; Ülgen, 1997). Sarayın yapımı, pek çok araştırmacıya göre Garabed ve Nigoğos Balgan kardeşler tarafından, Aslanapa'ya göre ise Hacı Emin Paşa ve Sarkis Balyan Usta tarafından İtalyan ve Fransız sanatkarlarla Barok ve Ampir üsluplarında yapılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1995; Başçınar, 1987; Sözen,1991; Kuban, 1996)

Dolmabahçe Saray planında Osmanlı ve Batı anlayışı bir arada uygulanmış, bütün üsluplar birleştirilerek Osmanlı ustalarında yorumlanmıştır' (Gülersoy, 1984).

Resim 4.1. Dolmabahçe Sarayından Genel Görünüm

Kaynak:www.ansiklopedi.gen.tr.

Dolmabahçe Sarayı'nın 1856'da tamamlanışından sonra imparatorluk ikametgahının Topkapı'dan Dolmabahçe'ye nakledilmesiyle köklü bir değişim yaşanmış, İstanbul'un kentsel tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu, kentin ağırlık merkezinin yer değiştirmesi anlamına da gelmiştir (Batur, A).

Parlak bir törenle kullanıma açılan saray, Osmanlı hanedan geleneğinde yeni ve önemli bir değişim ve aşamaya; göçerlik taşıyan pavyon ve köşkler biçiminde, bahçeli, hafif, ulusal nitelikte ev tiplerinden çıkıp, ilk kez ve Avrupa etkisiyle taştan ve kalıcı materyalden, ağır ve gösterişli büyük yapılara yerleşmeye geçişi ifade etmektedir.

Dolmabahçe Sarayı'nın mimari yapı olarak kendine özgü ve belirli stillerden birisine giren bir üslubu yoktur. Balyan Ailesi burada Avrupa'da biraz görüp öğrendikleri İtalyan Rönesans'ını; Fransız Barok'unu; Alman Rokoko'sunu ve İngiliz Neo-klasizmini karışık olarak kullanmışlardır (Yücel vd., 1995).

Ana cephesi Boğaziçi yalılarında görüldüğü üzere denize bakan, uzunlamasına bir bina olan, Neo-Rönesans ve Barok stillerinin karışımıyla yapılmış olan saray, mermer bir rıhtım ve onun önünde yükselen demir parmaklıklı bir duvarla denizden ayrılmaktadır. Dolmabahçe Sarayı, büyük anıtsal kapılar ile bahçelere açılmakta, 'L' biçiminde denize cephe veren bir ana kapı ile ayrı birer küçük saray niteliğindeki Velihaht Dairesi, Muhafızlar Dairesi, Hareket Köşkleri, Camlı Köşk gibi yapılardan meydana gelmektedir (Ülgen, 1997)

Sarayın İstanbul Boğazı'na paralel biçimde uzamasında, saray içindeki yaşantıların ilişkilerinden doğan dizi kadar, sarayın bütün halinde denizle görsel bağlantısının ve cephe görünümünün denizden bakıldığında görkemli etki yaratması düşüncesinin de önemli etkisi olduğu düşünülmektedir.

Resim 4.2. Saltanat Kapısı

Dolmabahçe Sarayı'nın kara tarafından iki ana ve yedi tali girişi, deniz tarafından ise beş yalı kapısı vardır. Veliht Dairesi'nin ayrı girişleri bulunmaktadır. Sarayın kara tarafındaki girişlerinden ikisi anıtsal karakterdedir. Kitabe ve tuğrayı da taşıyan ana giriş kapısı olan Hazine Kapısı, cami önünden geliştire sarayın denize paralel ana ekseninde yer almaktadır (Batur, 1998).

4.1.1.2. Dolmabahçe Sarayı Bahçesi

Dolmabahçe Saray ve bahçeleri, I. Ahmed devrinden itibaren pek çok değişiklikler geçirerek gelişmiştir. Son saray yapıtı ise yine 19. yüzyılın ikinci yarısında Abdülmecid devrinde, Neo-klasik ve Barok stilleri karışımında yapılmıştır. Bina ile bahçenin tasarımında birbirine yakın mimari stiller kullanılmıştır.

Sarayın bahçesi, saraylar kompleksinin ön, arka ve yan cephelerini kavrayan, yalnızca ön cephede bütün halinde, arka cephede ise duvarlarla bölünmüş, kapıları birbirine bağlantıları olan mekanlar dizisi halinde düzenlenmiştir. (Başçınar, 1987).

Deniz tarafından mermer kaplı bir rıhtımla, diğer tarafta yolla sınırlanan sarayın bahçeleri, bu belirlenmiş sınırlar nedeniyle, yapıyı çevreleyecek şekilde, olanak bulunan yerlerde kurulmuştur. Dolayısıyla tüm çevrede benzer fakat birbirinden ilintisiz formel bahçeler uzanmakta; bir başlangıç, gelişim, bitiş düzeni görülmemektedir.

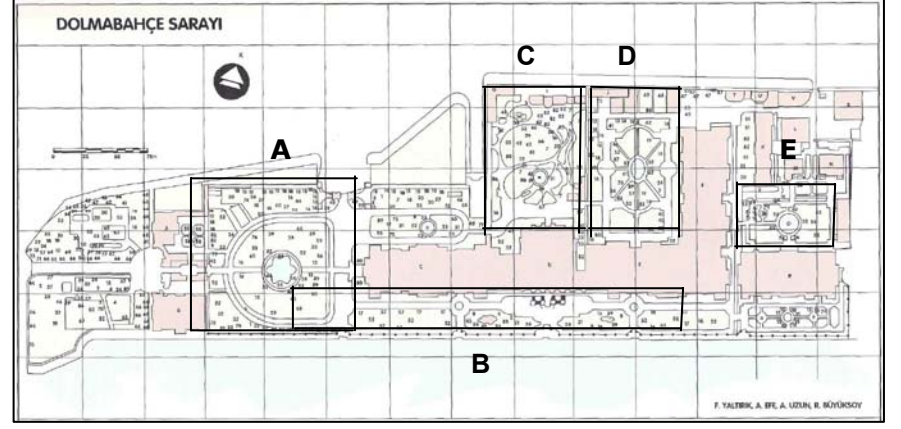
Bahçe, genel düzeni ile bir dereceye kadar formel parselasyon ve çizgisel taşıyan açık mekanlar olarak, klasik Fransız Barok bahçe üslubunu yansıtmaktadır. Bununla birlikte Muayede Salonu arkasındaki Kuşluk binasının yer aldığı bahçe kesimi ise doğal görünümündedir. Dolmabahçe Sarayı bahçesinin kendi düzeninde görülen kesintiler ise, içe dönük avlu anlayışı ve Beşiktaş yolu boyunca çok yüksek bir duvarla çevrili olması, sarayın dışa karşı emniyeti ile o dönemin saray yaşantısına özgü mahremiyetinin zorunlu bir sonucudur. Bu durum, Selamlık, Muayede ve Harem Daireleri'nin arka bölümlerinde yer alan yüksek duvarlarla birbirinden ayrılmış, yalnızca kapıyla geçiş bağlantısı olan bahçelerde görülmektedir. Bu görüş ile saray, arka cepheden birdenbire bir Osmanlı sarayı karakteri kazanmaktadır.

DOLMABAĞÇE SARAYI

Yapım yılı : 1843-1856
Yapıran : Sutan I.Abdulmecit
Mimarı : Karabet Amira Balyan ve oğlu Nikogos Balyan
Alanı : 250.000 m²

BİNA ÖZELLİKLERİ

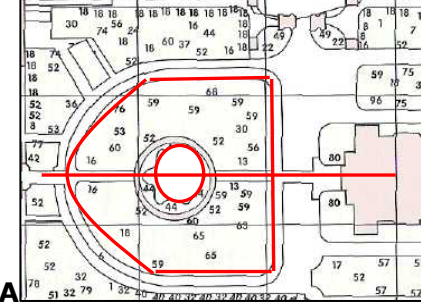
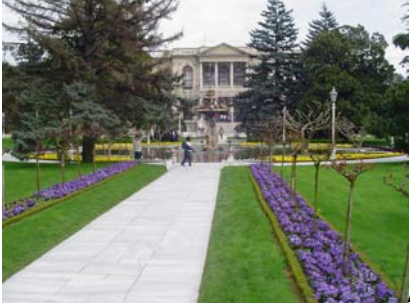

- Dolmabahçe Sarayı'nın ana yapısı Mabeyni hümayun (selamlık), Muayede salonu, Haremi hümayun ve veliaht dairelerinden oluşur. Saray 3 katlı, simetrik planlıdır. 285 odası ve 43 salonu vardır. Beden duvarları taştan, iç duvarlar tuğladan, döşemeleri ahşaptandır.
- Denizden 600 metrelik bir rıhtımı, Bakımlı ve güzel bir bahçenin çevrelediği bu sahil sarayının ortasında, diğer bölümlerden daha yüksek olan tören ve balo salonu yer alır. Büyük, 56 sütunlu kabul salonu 750 ışıkla aydınlanan 4.5 tonluk muazzam kristal avizesi ile ziyaretçileri hayrete düşürür.
- Kara tarafında birisi çok süslü 2 abidevi kapısı vardır. Hazine kapısı Fransız Barok Dönemi mimarı özelliklerini taşımaktadır. Günümüzde ziyaretçi giriş kapısı olarak kullanılmaktadır.
- Sarayın hazine kapısı önünde II. Abdulhamit zamanında askerler tarafından (1890-1891) tarihinde yapılmış saat kulesi yer almaktadır.

BAHÇE ÖZELLİKLERİ

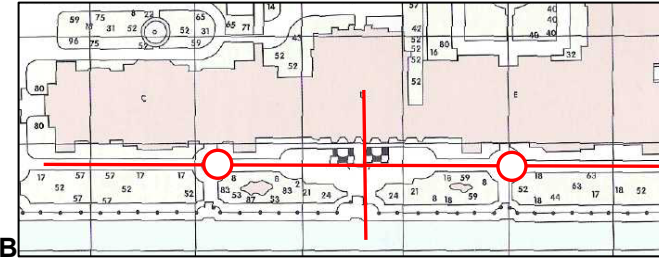
- Sarayın iç bahçeleri birbirine geçişli beş ana bölümden oluşmaktadır. Hasbahçe, Ön bahçe, Kuşluk, Harem ve Veliaht Dairesi Bahçe 'sidir.
- Birbirine paralel simetrik tesisler ve geometrik şekiller tasarımın temelini oluşturuyordu. Saray tüm düzenlemenin ağırlık merkezini oluşturur, park saraydan daha sonra başlar ve sarayın ana hatları bahçenin de ana hatlarını oluştururdu. Böylece bina kütleleri ve bahçe tüm bir tesis olarak birbirini tamamlamış olurdu.
- Osmanlı'nın Topkapı Sarayı na benzer bir dış bahçe anlayışı burada da hakimdir. Doğal dış bahçeden iç bahçeye geçiş kapılarıyla sağlanmaktadır.
- Osmanlı bahçelerindeki gelenekselleşen sarmaşıklı çardaklar, kameriyeler, setler, duvarlar, merdivenler, mermer sofalar, lalezarlar, çemenzarlar, selsebiller, çeşme ve kanal, dereler pınarları burada görmek imkansızdır.
- Bahçede geniş, sert zeminlere çok özel mekanlar dışında yer verilmez, zemin ya doğal kaplama ya da çakıl olarak bırakılır. Yapı giriş ve çevreleri, rıhtım, havuz başları sert zemin olarak düzenlenir; genelde mermer, taş, mozaik, çakıl ve bunun gibi malzeme ile kaplıdır.

HASBAHÇE

Mabeyn ve Selamlık bahçesi olarak bilinen bu bahçe, Hazine kapısı ile saray girişi arasındadır. Kareye yakın bir dikdörtgen biçimindedir. Sarayın ana eksenine göre simetrik olarak düzenlenmiştir. Hasbahçenin yaya yolları görsel yönden güçlü ve selamlık daresi basamaklarında odaklaşır biçimde düzenlenmiştir. Ortada kuşulu büyük bir havuz ve bu havuzu çevreleyen iç içe iki daire, bahçenin ana öğeleridir. Havuzdan selamlık girişine ilerleyen yolda sağlı sollu iki aslan heykelleri ve çiçek saksıları yine simetriden payını almıştır. Bu düzenlemelerde barok bahçe stilinin etkileri belirgin olarak görülmektedir.

ÖN BAHÇE KISMI VE BAHÇEDE YER ALAN HAVUZLAR

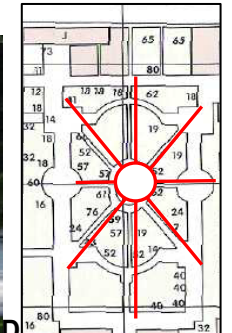
Önbahçe düzenlemesi dikdörtgen şeklinde olup Fransız Bahçesi etkisi taşır. Rıhtım boyunca uzanan bahçeler Muayede Salonu eksenine göre simetrik olarak düzenlenmiş, Geometrik düzenli bahçelerde Barok bahçe stilinin etkileri görülmektedir. Rıhtım boyunca yer alan parmaklıklar bütünüyle fisto görünümünde olan ve 9 m de bir yerleştirilmiş üzeri bitkisel bezemeli (rokoko tarzı) taş ayaklara bağlanır.

KUŞLUK BAHÇESİ

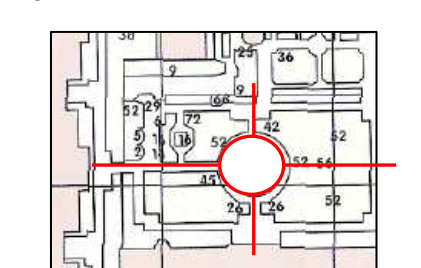
Osmanlı dönemi alışkanlıklarından vazgeçilmemiş kuşluk köşkü bura yada getirilmiştir. Kuşluk bahçesi Muayede Salonu' nun kara tarafında bulunmaktadır. Kuşluk bahçesinin hemen yanında çeşitli cinslerde kuşların bulunduğu büyük kafesler yer almaktadır. Ağaçlar informal tarhlar içinde yer almaktadır. Osmanlı dönemi bahçe tasarımında çok kullanılan bitki türlerinden ıhlamur (tilia argentea), at kestanesi (aesculus hippocastanum), çınar (platanus orientalis) tercih edilmiştir. Ağaçların sık bir tepe çatısı oluşturması nedeniyle kapalı ve karanlık bir havası vardır. Ön bahçeye nazaran daha doğal görünüme sahiptir. Tarhlar Convalaria(Osmanlı) çimi ile kaplıdır. Ağaçların çevrelediği grotto batı tarzındaki yuvarlak havuz saray bahçesindeki diğer havuzlardan oldukça farklı bir görünüm sergilemektedir.

HAREM DAİRESİ BAHÇESİ

Mahremiyet nedeniyle sarayın diğer bahçelerinden duvarlarla ayrılmıştır. Bahçenin ortasında yer alan oval havuzda ve geometrik formdaki bitki parterlerinde Barok bahçe stilinin etkileri görülmektedir. Parterlerdeki bitki tasarımında barok stilinin etkileri gözükmemektedir. Ancak kara tarafındaki duvar boyunca devam eden büyük gül parseli Osmanlı geleneğinde bulunan gülistan bahçesini anımsatmaktadır.

VELİAHT DAİRESİ ARKA BAHÇESİ

Hareket Köşklarinin olduğu arka bahçede iki tane küçük informal biçimde havuz bulunmaktadır. Bitki parterleri formel stilde düzenlenmiştir. Osmanlı dönemi bahçelerindeki seralar da nadide bitkiler yetiştirme alışkanlığı burada da devam etmiştir.

Sarayın Hazine Kapısı önünde II. Abdülhamid zamanında askerler tarafından 1890-1891 tarihleri arasında Barok stilde yapılmış Saat Kulesi yer almaktadır.

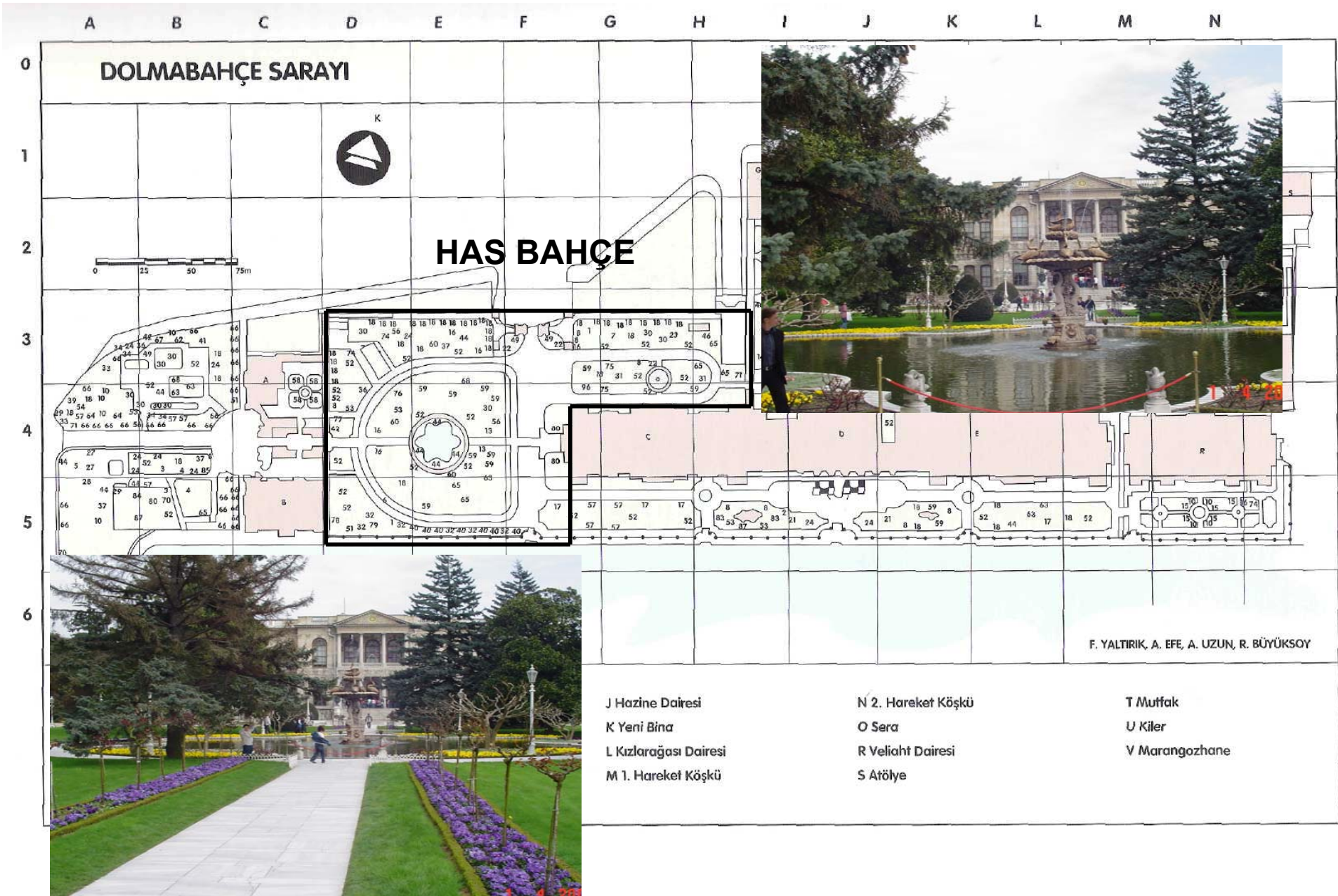
Resim 4.3. Saat Kulesi

Sarayın bahçeleri, beş bölüm halinde düzenlenmiştir. Hazine Kapısı ile Selamlık girişi arasında simetrik olarak gelişmiş Hasbahçe'yi köşeleri yuvarlatılmış fiskiyeli bir havuz ve çeşitli yabancı türde bitkiler süslemektedir. Muayede Salonu'nun arka tarafından yer alan Kuşluk Bahçesi'nde bir havuz yer almakta, boylu *Tilia tomentosa* (ıhlamur) ve *Castanea sativa* (at kestanesi) ağaçları ile gölgelendirilen bahçenin zemini yer yer Osmanlı çimi ile kaplı bulunmaktadır. Güneşli bir mekan olan ve *Magnolia grandiflora* (manolya) ağaçlarının süslendiği Harem Bahçesi'nin ortasında fiskiyeli bir havuz bulunmaktadır. Kıyı boyunca uzanan ve genellikle formel düzende gelişen, yine köşeleri yuvarlatılmış, ancak bu kez fiskiyesiz iki havuzun bulunduğu ön bahçe, bahçeler kompleksinin son parçasını oluşturmaktadır.

A. Hasbahçe (Selamlık Bahçesi)

Hasbahçe'ye Hazine Kapısı'ndan içeri girildiğinde öncelikle küçük mefruşat dairesi bahçesi yer almıştır. Bu bahçedeki havuzun çevresinde fiskiyesinden hoş bir sesle suların döküldüğü yuvarlak bir havuz ve havuzu çevreleyen Barok stilinde düzenlenmiş bitki parterleri bulunmaktadır.

Selamlık Dairesi ön bahçesi (Hasbahçe), Batı etkisinin en belirgin izlerini, Barok tarzını bir dereceye kadar yansıtmaktadır. Ancak bu etkinin izleri, bitkisel kullanımlardan çok, bahçe ortasındaki havuzdan çevreye doğru ışınal şekilde yayılan yollar ve bitki parterlerinde görülmektedir. Denize paralel uzanan ana eksen üzerinde bulunan havuz ve çevresinde dairesel formda oluşturulmuş mevsimlik çiçek tarhları düzenlemenin ana öğeleri olmuştur. Bu havuz, köşeleri yuvarlatılmış

sekizgen planlı olup, Barok stilini içermektedir. Osmanlı için bahçelerinde su ögesi bulunmasının önemi, büyük bir denizin bu kadar yakınında bile olsa Hasbahçe'nin orta eksenine böyle bir havuzun yapılmasını gerektirmiştir.

Resim 4.4. Hasbahçede Kuğulu Havuz

Resim 4.5. Hasbahçede Ana Eksen Ve Simetrik Parseller

Hasbahçe'nin yaya yolları, bahçenin orijinal çizgilerine bağlı ve görsel yönden güçlüdür. Selamlık Dairesi basamaklarında odaklaşır biçimde düzenlenmiştir. Yaya yolları zemini genellikle çakıl ile döşenmiştir. Havuz ortasındaki kaskata sonradan yerleştirilen kuğular, mekanda vurgulayıcı özellik göstermektedir. Bu meydan ve havuz Hazine Kapısı tarafından girişte görsel bağlantının doğrudan Selamlık Kapısı'na olmasını engellemekte, dikkati üzerine toplamaktadır.

Havuzlar, havuz çevrelerinde kullanılan mermerler, aydınlatma direkleri, heykeller,

aksiyal simetrik düzen, çiçek tarhlarının düzeni, 'topiary' sanatı kullanılarak budanarak şekil verilmiş bitkiler, Batı formel bahçe stili etkisini bir dereceye kadar yansıtmıştır.

Bitkisel düzenlemede de herhangi bir bitkisel tasarım kriteri belirgin olarak kullanılmamıştır. Tarhlar içinde ağaçlar yer alması da Türk bahçesinde aranan gölgelik koşulunun bir kalıntısıdır. Dolayısıyla bahçede, tam olarak 'Batı stilinde tasarlanmış bir bahçedir' denilememektedir. Bütün olarak açık bahçe özelliği vardır. Her bahçe parçasının kendi içinde, yapının o yüzey aksına göre bir aks dahilinde olduğu görülmekte ve Selamlık girişi önündeki hasbahçede de aksiyal düzen yer almaktadır.

B. Sahil Ön Bahçesi

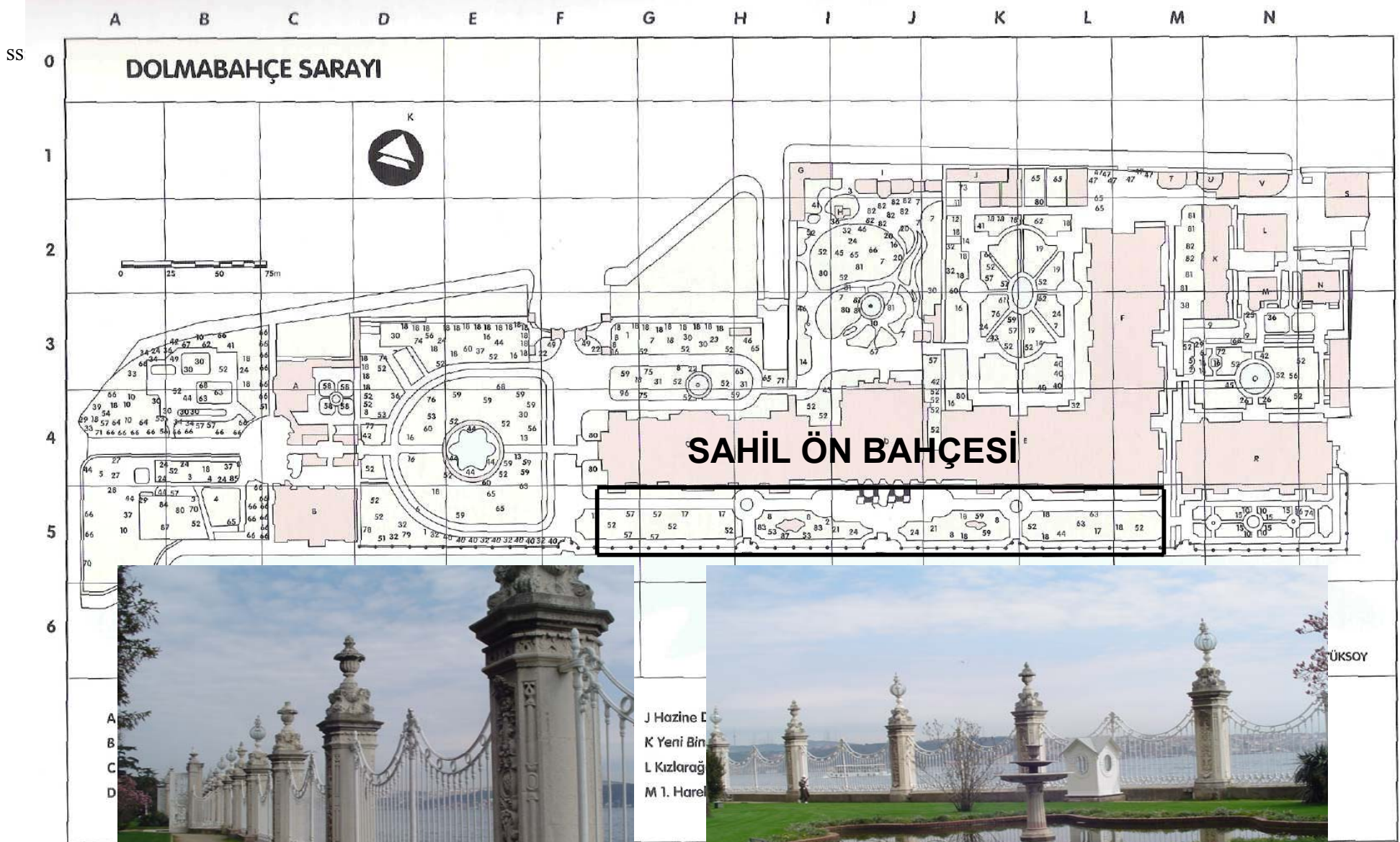
Deniz tarafından bahçe, Hasbahçelerin uzantısı olarak rıhtım boyunca uzanmaktadır. Burada da Muayede Salonu eksenine göre simetrik bir düzenleme yapılmış, Resmi Daire ve Hususi Daire önünde birer oval bitkisel tarh oluşturulmuştur. Kareye yakın dikdörtgen şeklinde olan ön bahçenin, geometrik düzenli ve aksiyel bakışumlu Fransız Barok bahçesini örnek almış olduğu görülmektedir.

Resim 4.6. Sahil Ön Bahçesi

C. Harem Bahçesi

Batı anlayışının bahçe düzenleme yönünden etkilenen diğer kısımları sarayın arka bahçeler dizisinde yer alan Harem Bahçesi'dir. Kuşluk Bahçesi'nin aksine formel stilde düzenlenmiş olup, Barok bahçe stiline izlerini taşımaktadır.

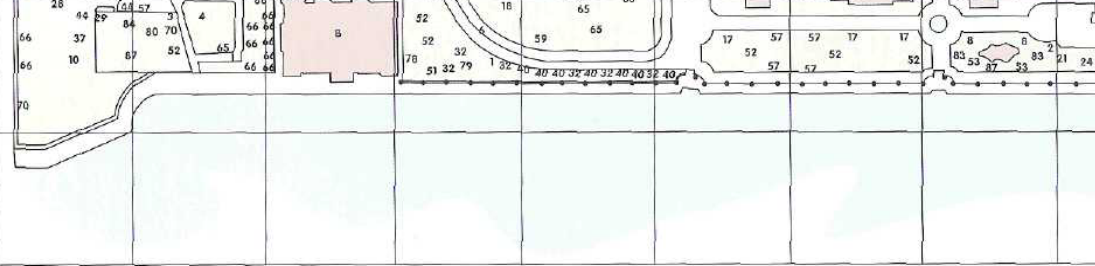
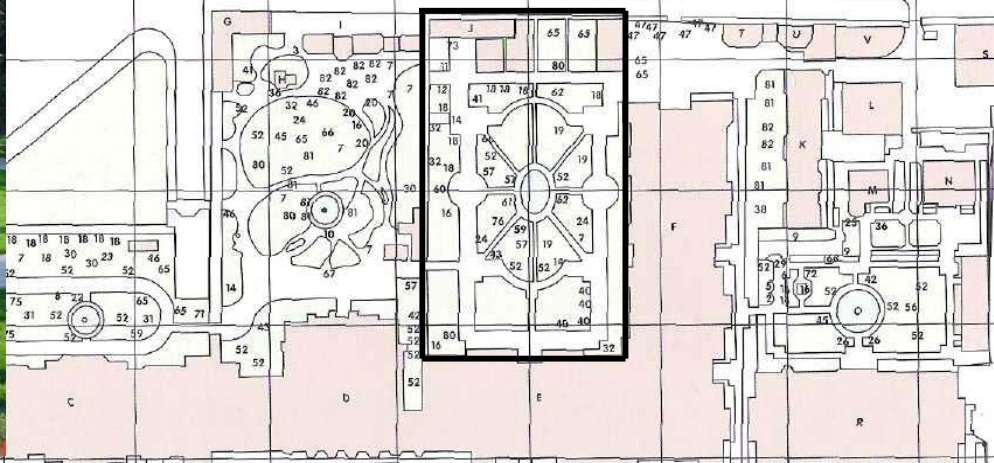
J Hazine D
 K Yeni Bin
 L Kızlarağ
 M 1. Hare

ÜKSOY

A B C D E F G H I J K L M N

DOLMABAĞÇE SARAYI

HAREM BAĞÇESİ

A Eski mefruşat Dairesi
B Müdürlük Binası
C Resmî Daire
D Muayede Salonu

E Hususî Dairesi
F Kapalı Daire
G Çamlı Köşk
I Kışlık Binası

J Hazine Dairesi
K Yeni Bina
L Kızlarağası Dairesi
M 1. Hareket Köşkü

Resim 4.7. Harem Bahçesi Havuzu ve Aksiyalite

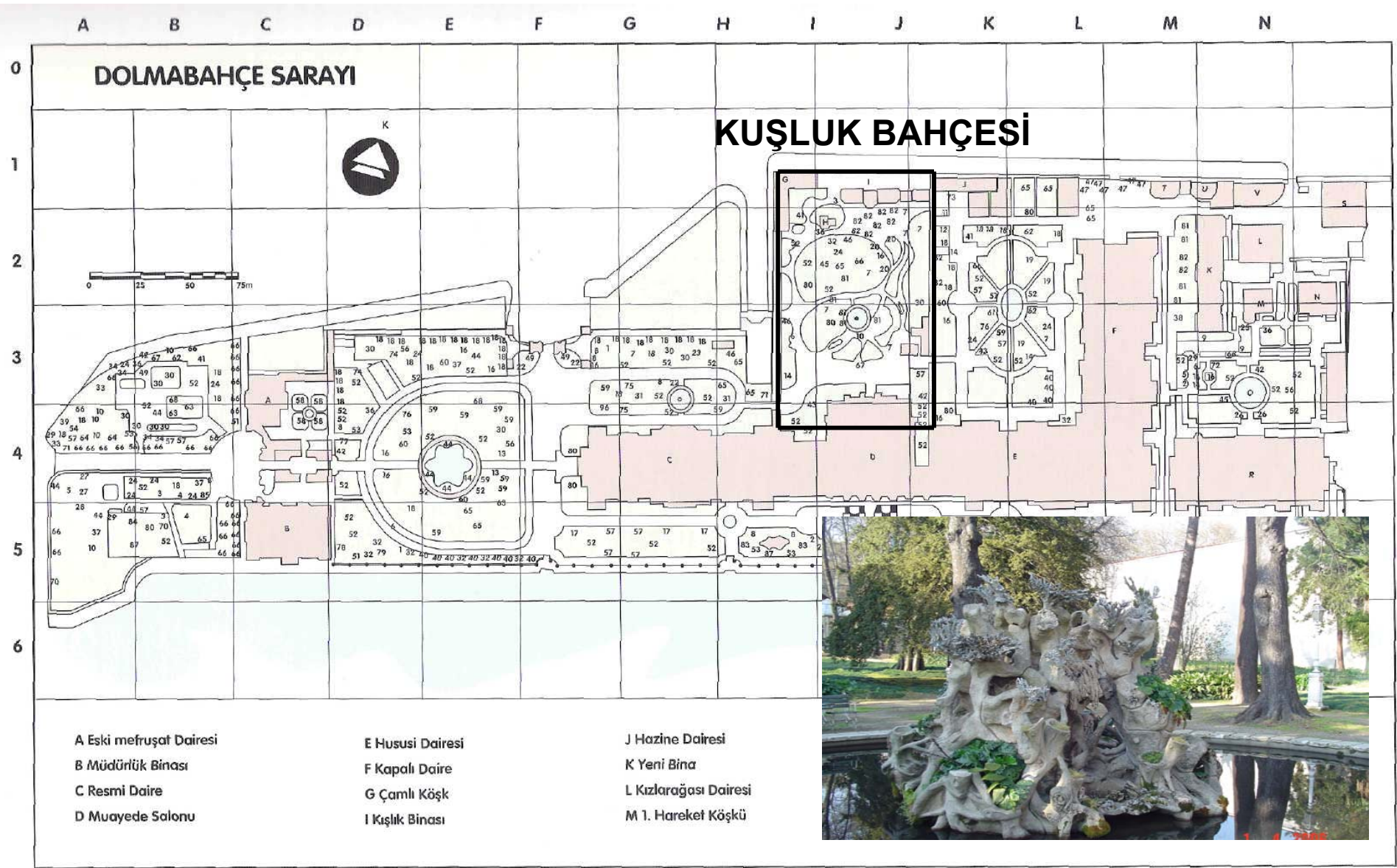
Yapısal yerleşme biçimi ve mahremiyete dönük yaşantı anlayışından dolayı, bahçede Batı'nın etkisi ve belirgin aksiyel düzen tam olarak sağlanamamıştır.

Geometrik çizgilerle düzenlenmiş olan bahçede *Magnolia grandiflora* (manolya), *Cedrus deodora* (sedir) türleri başta olmak üzere çeşitli bitki türleri kullanılmıştır. Bu alandaki bitkisel tasarımda kullanılan boylu ve geniş tepe tacına sahip ağaçlarla tavan etkisi yaratılarak, bu dış mekana bir kimlik kazandırmaya çalışmış ve vistalar yaratılarak görüş açısının Kuşluk binasına ve grottolu havuza çevrilmesi sağlanmıştır. Bitki türlerinde Barok bahçe stilinin etkileri görülmemektedir.

D. Kuşluk Bahçesi

Muayede Salonu arkasındaki Kuşluk binasının yer aldığı bahçe doğal görünümündedir. Kuşluk Bahçesi, içinde binlerce kuşun beslendiği kafes ve tüneklerden, kuş hastanesinden ve Kuşluk Köşkü'nden oluşmaktadır. Sarayın bahçesinde eskiden beri çeşitli hayvanların serbestçe dolaştığı kaynaklarda belirtmiştir. Osmanlı saraylarında gerçekleşen hayvan yaşamı ve kültürü konusunda bugüne ulaşan en önemli yapı topluluğu, Dolmabahçe Sarayı'nın Kuşluk Bahçesi'ndeki yapılar olmuştur. Bahçedeki grottolu havuz oldukça ilginçtir.

KUŞLUK KAFESİ

GROTTOLU HAVUZ

Resim 4.8. Kuşluk Bahçesi

Kuşluk Bahçesi Muayede Salonu gibi yüksek bir yapının arka tarafında yer almış ve büyük ağaçların gölge etkisi nedeniyle kapalı ve karanlık bir atmosfer içinde doğal bir ortam oluşturmuştur. Bu bahçe hafif eğimli bir sahada yapılmış olması nedeniyle, simetrik düzenlemeye gidilmemiştir. Barok tarzında yuvarlak bir havuz ve gruplar halinde bitkilendirme ile tasarım sonlandırılmıştır.

Resim 4.9. Kuşluk Kafesleri

Bitkisel tasarımda *Cedrus deodora* (sedir), *Aesculus carnea* (kestane), *Magnolia grandiflora* (manolya), *Platanus orientalis* (çınar), *Taxus baccata* (porsuk) gibi türleri yer almaktadır.

E. Veliht Bahçesi

Veliht bahçeleri, ortalarında oval veya yarım daire şeklinde havuzlar bulunan, yine geometrik düzenli, fakat çevreleri kuşatılmış iç avlu şeklindedir. Bu iç avlular, Hasbahçe gibi açık ve geniş perspektifli değildir. Bu nedenle sarayın kara tarafında yer alan bahçeler, yapısal yerleşme biçimi ve mahremiyete dönük yaşayış anlayışı ile 'Osmanlı Sarayı avlusu' karakterinde olarak tanımlanabilmektedir. Bu bahçelerin, geniş perspektifi ve açık vistası olan Batı bahçeleriyle ilişkisi, yalnızca çiçek tarhlarının geometrik biçimleri olmuştur.

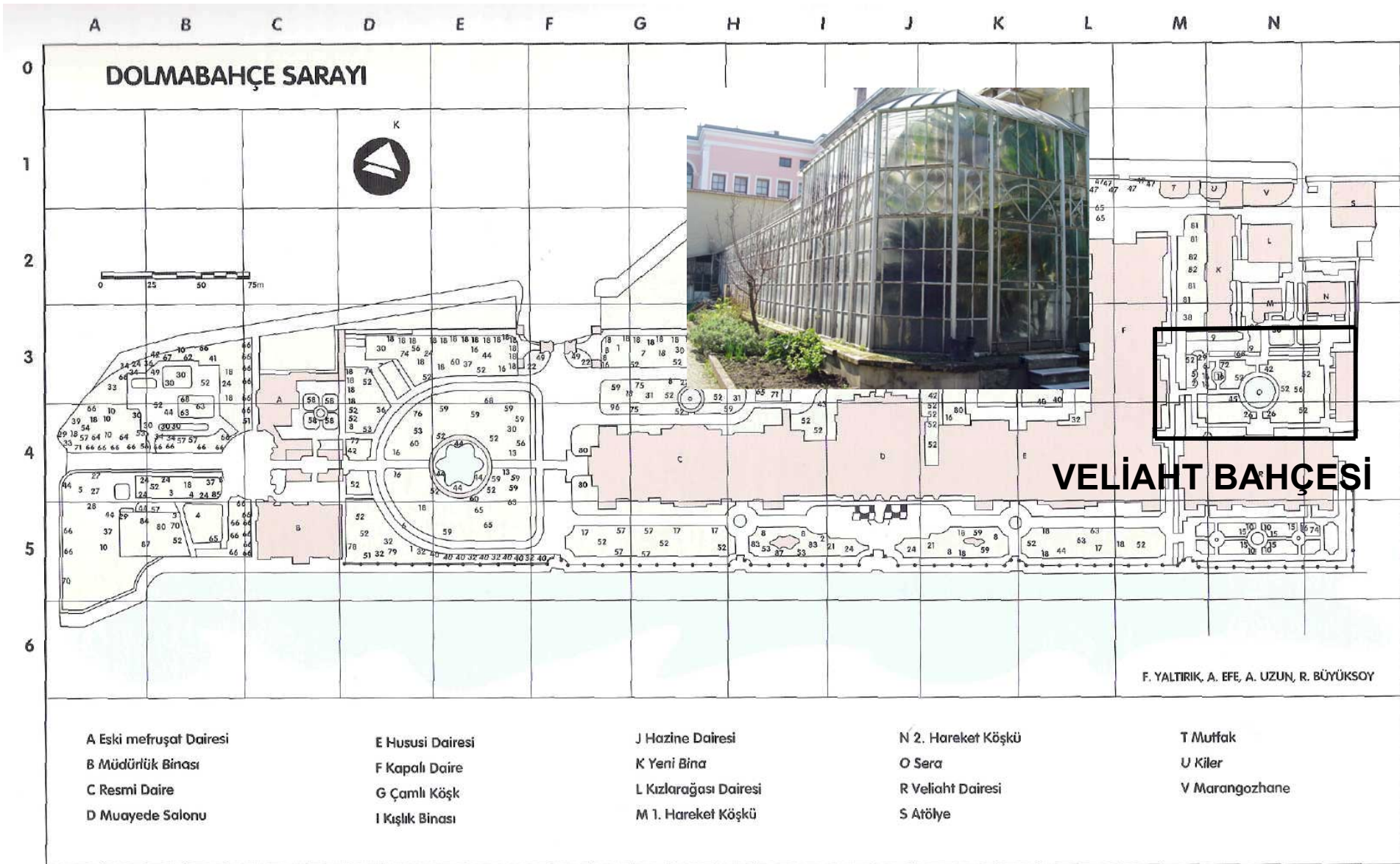
4.1.1.3 Peyzaj Elemanları

Dolmabahçe Sarayı, Boğaz'ı süsleyen bembeyaz bir kültürel yapı ile kara tarafından çeşitli Batı stilde mimari süsleme motifleriyle, yoğun bir şekilde süslenmiş kapıları ile Osmanlı mimarisinden farklı bir görünüm sergilemektedir .

Bahçenin genelinde yer alan mimari elemanların işleniş biçimlerinde, Avrupa saray bahçelerinde yer alan Barok stili özellikle akant yapraklı motifler ve ayrıntılar görülmektedir. Topkapı Sarayı'ndaki 'sur' kavramı ile özdeşlenen bahçe duvarları, bu 19. yüzyıl sarayında oldukça farklı bir yorumla uygulanmıştır. Bahçe, kara tarafından yüksek duvarlarla çevrili olmasına karşın, deniz tarafında tamamen açık bırakılmış, yalı boyu bir uçtan öbür uca görsel sınırlama getirmeyen parmaklıklarla çevrilmiştir.

Resim 4.10. Sahil Duvarı ve Parmaklıklar

Parmaklıklar, asimetrik ve çizgisel desenleri ile şeffaf, hafif ve rokoko bir perde oluşturmaktadır. Barok özellikli iri kıvrımlardan oluşan kolonlar üstüne ise metalden karpuz lambalar yerleştirilmiştir (Tuğlacı, 1981; Başçınar, 1987).

A. Heykeller

Eski Türk bahçelerinde serbestçe dolaşan hayvanların yerini, Dolmabahçe de aslan heykelleri olarak sarayın bahçesinde noktasal vurgu etkisi yaratmıştır.

Resim 4.11. Heykeller

Bu aslan heykelleri hem ana eksene karşılıklı yerleştirilmiş, hem de görsel etkilerini arttırmak amacıyla ufak boylu şimşirlerle formel çizgiler kullanılarak çevrelenmiştir.

Saray bahçesinin genel tasarımında yer alan merkezi aksın çevresinde özellikle cansız materyallerin sağlı-sollu simetrik olarak yerleştirilmesi özelliği formel denge yaratılması amacıyla daha çok yapıların girişlerinde yer verildiği görülmektedir. Bahçenin genelinde kullanılan denge daha çok formel (simetrik) dentedir.

B. Aydınlatma Elemanları

Osmanlılar, bahçelerinin belli yerlerine fenerler asmışlardır. Bu fenerler genellikle ahşap ve madenden yapılmıştır. kandil ve meşaleli olan bu donanımlar 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar kullanılmış, daha sonraları ise elektrik donanımları kullanılmaya başlanmıştır (Atasoy, 1985).

Resim4.12-13. Fener Ve Lambalar

Saray bahçesi içinde yer alan aydınlatma direklerini, gelişi güzel yerleştirilmeyip tarhların dış çizgileri boyunca kapı girişlerine, binaların ön kısımlarına sabit şekilde konuldukları gözlemlenmiştir. Aydınlatma direklerini yanı sıra, rıhtım boyunca hava gazı ile çalışan aydınlatma elemanlarının sonradan kaldırılarak, I. Yalı Kapısı önüne konuldukları, onların yerine de günümüzde mevcut olan vazoların yerleştirildiği bilinmektedir (Atasoy, 1985) (Şekil 3.14)

Resim 4.14. Kapı Girişindeki Simetrik Vazolar

C. Havuzlar

Osmanlı bahçelerinde su, hayatta bağlantının temeli sayılmış, hayatın su ile mümkün olduğu düşüncesi savunulmuştur.

Dolmabahçe Sarayı bahçesinde havuzlara büyük ölçüde yer verilmiştir. Sarayın hemen her bahçesinde yuvarlak, elips, informel tipte 11 adet havuz bulunmaktadır. Deniz tarafındaki ön bahçede üç adet, bina ve duvarların çevrelediği bahçelerde sekiz adet havuz bulunmaktadır. Deniz tarafındaki havuzların üçü de informel tarzda düzenlenmiş olup, fiskiyeye sahip bulunmaktadır. Selamlık bahçesinde bulunan ortasındaki kaskata sonradan yerleştirilen kuğu şeklindeki fiskiyelerle ilginç bir görünüme sahip olan havuzun ilk hali bugünkü kottan 60 cm. yükseklikte, çevresi çakıllarla kaplı böbrek şeklinde idi. Daha sonra havuz, 1954 yılında saray mimarı Hurşit Altuncu zamanında Fatin Uluengin tarafından projelendirilerek, bugünkü halini almıştır.

Havuzun ortasındaki kaskata sonradan yerleştirilen kuğular, ilk önce Yıldız Sarayı'na, daha sonra da 1965 yılında Mabeyn Bahçesi'ne getirilip konulmuştur (Evyapan, 1972)

D. Bitkisel Elemanlar

Dolmabahçe Sarayı bahçesi bitkisel peyzaj düzenlemesinde, *Magnolia grandiflora* (büyük çiçekli manolya), *Sophora japonica L. Pendula* (sarkık dallı japon soforası), *Araucaria araucana* (maymun çıkmaz ağacı), *Podocarpus macrophyllus*, *Picea smithiana (ladin)*, *Cedrus deodora* (sedir), *Picea excelsa*, *Pinus nigra* (kara çam), *Aesculus carnea* (kestane) gibi anıtsal ağaçlardan başka, Dolmabahçe Sarayı'nı Beşiktaş'a bağlayan geniş caddenin sağ ve sol tarafına sırayla dikilmiş olan *Platanus acerifolia* (Londra çınarı) ile İstanbul'da başka benzeri olmayan *Cunninghamia lanceolata* gibi değerli ağaçlar da kullanılmıştır.

Saray bahçesinde diğer saray bahçelerimizde daha fazla yer verilmiş olan topiary sanatına pek fazla rastlanılmaktadır.

Bitkisel tasarımda Hasbahçe' deki ana aksın çevresi de dahil olmak üzere, simetriye pek fazla yer verilmediği görülmektedir. Bitkilerin genellikle informel stilde yerleştirilmesi nedeniyle bitkisel düzenlemede belli bir dengenin varlığından söz

etmek oldukça güçtür. Sarayın bahçesinde yalnızca mevsimlik çiçek parterlerinde simetrik düzenlemeler yapılmıştır.

E. Yürüme Yolları

Dolmabahçe Sarayı bahçesinde sirkülasyonu sağlayan yollar genellikle çakıl, kum karışımı olup, malzeme Riva Dere'sinden getirilmiş Bozhane kumudur. Kumun dişli olanı tercih edilmiş; Hasbahçe'nin deniz tarafındaki bahçeleri, Hasbahçe, Harem bahçesi, Kuşluk bahçesi ve Veliht Dairesi arka bahçesindeki yollar bu malzemeyle döşenmiştir. Veliht Dairesi ile Harem Dairesi arası denizden karaya doğru devam eden yol ise Arnavut kaldırımıyla döşenmiştir. Harem Dairesinden, Hareket köşklarine geçişi sağlayan yol da aynı malzemeyle kaplanmıştır.

Resim 4.15-16. Yürüme Yolları

Kuşluk bahçesinde yollar sıkıştırılmış topraktır. Padişahların kuş seslerini dinleyerek dinledikleri Kuşluk Köşkü etrafının ise tarihi belgelerle Malta taşı ve Kandıra gresi ile kaplı olduğu söylenmektedir. Ancak günümüzde bu alanların çakılla kaplı

oldukları görülmektedir.

4.1.1.4 Sonuçlar

- Fransız Barok sanatına uygun olarak tasarlanan bahçelerde binanın arkasında bir orman ağaçlandırmasına yer verilmesine özellikle dikkat edilmiştir. Ancak bu amaca uygun olarak bir ormanlık alanın önüne yapılmış olan Dolmabahçe Sarayı yapısına deniz tarafından bakıldığında özellikle dikkati çeken bir diğer nokta da geçmişte Barok bahçe stili özelliklerine uygun olarak saray yapısının arka fonunda oluşturan ve “Bayıldım Bahçesi” diye bilinen koruluk alanın yerini günümüzde modern mimari stilde yapılmış, çok katlı binaların almış olmasıdır. Saray yapısının arka fonunda oluşan bu görüntü, yapının tarihi stiliyle uyuşmamakta ve yapının mimari özelliğinin vurgulanmasını olumsuz yönde etkilemektedir.
- Dolmabahçe Sarayı bahçesinde kullanılan kent mobilyalarının seçiminde alanın tarihi özelliğinin dikkate alınmadığı, elemanların noktasal olarak düşünülmelerinden dolayı bütünde uyumsuzluğun meydana geldiği, yer ve konum hataları ve çeşit sınırlılığında kaynaklanan hataların varlığı görülmektedir. Kent mobilyalarının seçiminde özellikle aydınlatma direklerinin altlarında, yapıların girişlerinde ve bitki parterlerinin köşelerinde kentin herhangi bir yerinde görebileceğimiz tarihi alanlara yakışmayan tarzda elemanların kullanıldığı görülmekte, bu da alanın genelinde uyumsuz bir görüntü sergileyerek mekansal algılamayı güçleştirmektedir.
- Günümüzde saray bahçesinin uygun görülen bölümlerine yeni aydınlatma üniteleri eklenerek gece, bahçe ve binalar aydınlatılmaktadır.
- Selamlık giriş kapılarındaki vazolarda gerek bakımsızlık nedeniyle korozyon oluşumlarının meydana geldiği, gerekse de vazo içlerinde *Agave sp.* türlerinin kullanımının bitkisel düzenlemede alanın tarihi peyzajına uymayan bir uygulama sergilediği görülmektedir.
- Bahçenin değişik noktalarında kaligrafik bitkiler olarak kabul edebileceğimiz *Lagerstroemia indica* (Oya) ağaçları kullanılarak bitkisel peyzajda dikkat çekici görüntüler yaratılmaya çalışılmıştır. Bu bitkilerin özellikle sonbahar-

kış mevsiminde yapraklarını dökmeleriyle beraber oluşturdukları gövde ve dallanma şekilleri, dikkat çekici görüntü oluşturmak suretiyle tarihi mekanın havasını bozmaktadır.

- Sarayın bahçesindeki parterlerin düzenlemesinde hakim olan simetrinin, bitkisel elemanlara yansımadağı görölmektedir. Veliht Dairesi'nin deniz önündeki bahçesinde yer alan ağaçlarda ve çalılarda belirgin bir simetri görölmekte ise de, bina girişı yakın kısmına sonradan dikilen *Salix alba* (söğüt)'nin bu simetriyi bozduğı dikkati çekmektedir. Ayrıca deniz tarafından bahçelerde yer alan çiçek tarhlarının gelişı güzel düzenlenmiş olmaları nedeniyle Barok bahçe stiline uymadağı da görölmektedir. Çünkü Barok bahçe stilinde çiçeklerin belli kurallara göre düzenlediğı, dağınık kendi halinde bırakılmadıkları bilinmektedir.
- Saray bahçesinde, bugünün bahçelerinde pek rastlanmayan iki eski peyzaj tasarımına rastlanmaktadır: Birincisi geçen yüzyılda oldukça fazla kullanılan, yeşil yapraklı küçük şimşirlerle (*buxus sp.*) oluşturulmuş geometrik desenli çiçek parterleri, ikincisi ise yeşillikler arasında uzanan yolların, kum ve çakılla döşenmiş olmasıdır.
- Neo klasik ve Barok bahçe stilinde düzenlenen Dolmabahçe Sarayı bahçesi, Batı etkisinin en çok hissedildiğı saray bahçelerimizden biri sayılmaktadır. Bahçe içinde yer alan kapı detayları, kullanılan heykeller, belirgin bir Batı etkisidir.
- Dolmabahçe Sarayı bahçesinde Batı stiline en önemli özelliklerinden biri olan görsellik ve alanın tümüyle bir bakışta kavranması gerekliliğinin büyük ölçüde uygulanmasıyla Barok stiline yansıtılmasıyla sağlanmıştır. Tek bir düzlem üzerinde bakışın hakim olduğı, abartı ve ihtişamın sergilendiğı Barok stili, bu saray bahçesinde büyük ölçüde gözlenmektedir. Ancak yine de Osmanlı kültürü ve yaşam biçimine uygun alanlar düzenlenerek tamamıyla formel stilde bir Batı bahçesi görünümünü sergilemekten uzak kalmaktadır. Aksiyalite ve bir bakışta kavrama özelliğı en çok saray girişinden sonra ilk karşılaşılan yer olan Hasbahçe'de kendini göstermektedir.
- Saray bahçesinde Fransız Barok bahçe stili izlerinden yoğun olarak

hissedilmesine karşın, Kuşluk Bahçesi'nde olduğu gibi doğal görünümlü informel stilde düzenlemelere de rastlanmaktadır.

- Barok stilinin öğelerinden biri olan formel stilli havuz ve bu bölümden yayılan radial yollar açısından ise Selamlık Dairesi ön bahçesi bu etkiyi en çok yansıtan bölümü olmuştur.

4.1.2. BEYLERBEYİ SARAYI

4.1.2.1. Konumu ve Tarihsel Gelişimi

Boğaz'ın Anadolu yakasında, Fatih döneminden itibaren Osmanlı padişahlarının ilgi gösterdiği yerlerin başında Beylerbeyi gelmektedir. Boğaz'ın bu bölümü için, 'Beylerbeyi' adından daha önce tanınmış ad "İstavroz Bahçesi"dir. O nedenle bu alan, sarayın inşaatından sonra bile tanınmış olduğu adla anılmaya devam etmiştir (Cezar, 1971).

Evliya Çelebi; *seyahatname*'sinde İstavroz adının kaynağına değinmiş, Eremya Çelebi Kömürçiyân da eserlerinde 17. yüzyıldaki İstavroz Kasabası'na yer vermiştir. (Kömürçiyân, 1987).

İstavroz ve Kuzguncuk arasında bugün 'Beylerbeyi' adı verilen yer, 17. yüzyılda henüz bu adı taşımamakta, İstavroz'un bir kısmını teşkil etmektedir. İnciciyan, burada IV. Murad'ın bir sarayının bulunduğu, fakat III. Mustafa'nın onu yıktırıp arsayı halka sattırıldığı; Beylerbeyi'nde 'Arslanağzı' denilen suların aktığı ve meşe ağaçlarının gölgelediği eski sarayın yerinin de güzel bir mesire alanı olduğunu söylemektedir.

Özellikle I. Mahmud döneminden itibaren Beylerbeyi'nin adı daha fazla duyulmaya başlanmıştır. Bu ilgi, Beylerbeyi Sarayı'nın devamlı şekilde elden geçirilmesini sağlamıştır.

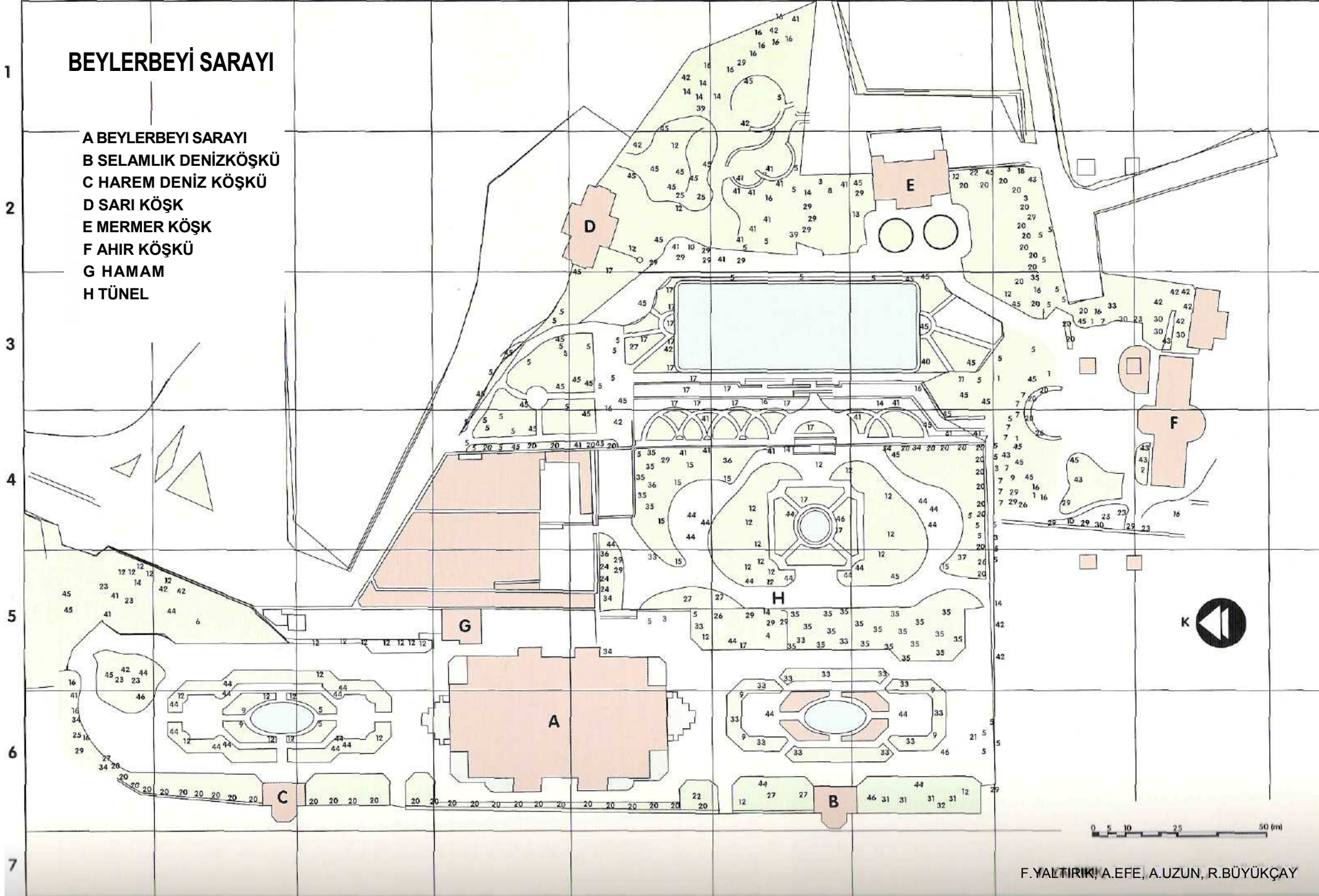
Nitekim, 1734'te Beylerbeyi Sarayı bahçesi, esaslı bir biçimde düzene sokulmuş ve 1735'te burada bir köşk yaptırılmıştır (Cezar, 1971).

18. yüzyılın sonlarına doğru I. Abdülhamid zamanında İstavroz Bahçeleri'nin büyük arazisi, bir istimlak problemi yüzünden parçalanarak halka satılmış, burası Osmanlı

A B C D E F G H I J

BEYLERBEYİ SARAYI

- A BEYLERBEYI SARAYI
- B SELAMLIK DENİZKÖŞKÜ
- C HAREM DENİZ KÖŞKÜ
- D SARI KÖŞK
- E MERMER KÖŞK
- F AHIR KÖŞKÜ
- G HAMAM
- H TÜNEL

padişahlarının yazlığı olmaktan çıkmış ve İstavroz Bahçeleri önemini yitirmiştir (Batur, A.).

Babası III. Selim'in 1807 yılında öldürülmesi üzerine Topkapı Sarayı'ndan uzaklaşmak isteyen ve Batılılaşma girişimlerini yasalaştıran II. Mahmud, kendine devleti yönetecek bir saray gereği duyduğu ve Boğaziçi 'nde büyük bir saray yaptırmayı düşündüğü zaman ilk aklına gelen yer eski İstavroz Kasrı'nın bulunduğu Beylerbeyi olmuştur. Eski İstavroz Bahçesi'nin I. Abdülhamid döneminde çeşitli ellere geçmiş olan arazisi, sahiplerinin rızası ile halktan parası ödenerek geri alınmış ve bugünkü Beylerbeyi Sarayı'nın işgal ettiği alan üzerinde çeşitli daireleri kapsayan iki katlı, ahşap ve sarı boyalı büyük bir sahil sarayı yapılmıştır (Sözen, 1991).

Miss Pardoe “*Harikulade bahçeleri ve köşkleriyle Beylerbeyi Sarayı, imparatorluk konutlar içinde en hoş ve zarif olanıdır, Sultanın Asya kıyısındaki yazlık sarayı Boğaziçi'ndeki en zarif objedir.*”, Alphonse de Lamartine, “ *Avrupa kral sarayları arasında bu kadar debdebeli, pırıltılı, bu kadar göz kamaştırıcı bir yapı bilmiyorum*” ve Gerard de Nerval, “*Dünyanın en güzel ve zarif ikametgahlarından biri olan saray...*” şeklindeki ifadeleriyle bu saraya olan hayranlıklarını dile getirmiştir. (Arslan, 1992).

Eski Beylerbeyi Sarayı'nın bahçeleri son derece güzel ve özenle düzenlenmiştir. Miss Pardoe' nun anlatımından, saraya kara tarafından büyük mermer bir kapıdan girildiği, arkasında üst üste taraçalar halinde düzenlenmiş geniş bahçelerin olduğu ve her biri yabancı bir bahçıvan yönetimindeki bu bahçelerin, bahçıvanların kendi ülkelerindeki beğeniye göre düzenlendiği, denize bakan tarafında altın yıldızlı kapı ve kafesli bir duvar olduğu anlaşılmaktadır.

Eski Beylerbeyi Sarayı, İstanbul'daki padişahlık sarayları içinde Avrupalı gezginlerin en fazla ilgi hayranlığını toplayan saray yapısı olmuştur.

Bugün Boğaziçi Köprüsü üzerinden bakış, Beylerbeyi Sarayı bahçesinin Selamlık ve Harem olmak üzere aralarında bir duvarla nasıl ayrıldığını göstermektedir. Burası, her birinden ayrı güzellikte Boğaz manzarasının görülebildiği setli bahçeler, çiçek tarhları ve hayvan heykelleriyle süslenmiştir. En üst sette 40 x 70 cm. genişliğinde, 3.m. derinliğinde büyük bir havuz bulunmaktadır. (Akın, 1989).

Resim 4.17. Beylerbeyi Sarayı Genel Görünüm

Kaynak:www.tbmm.gov.tr.

4.1.2.2 Beylerbeyi Sarayı Bahçesi

Yeni Sarayın bahçeleri, gerek genel konumca, gerekse de ayrıntıları bakımından ileri İtalyan Rönesans'ına en çok yaklaşan Osmanlı bahçesi olma özelliğini taşıyarak, bu konuda ülkemizdeki tek temsilci olması bakımından kültürel mirasımızın önemli bir parçası olmuştur.

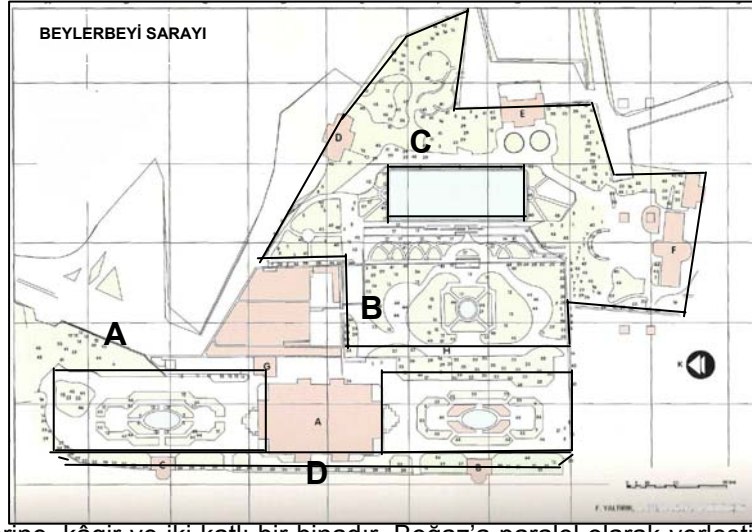
Bugünkü Beylerbeyi Sarayı'na ilk girildiğinde karşılaşılan bahçe Harem Bahçesi'dir. Buradan rıhtım boyunca deniz köşklerini görerek Selamlık Bahçesi'ne geçilmektedir. Burada boylu *Maglonia grandiflora* (manolya) ve *Platanus acerifolia* (akçaağaç yapraklı çınar) ağaçların ver bambuların arasına yerleştirilmiş bronzdan hayvan heykelleri ortadaki havuzun çevresini süslemektedir . Bu bahçeden sonra saraya giriş üç yerden olup, Harem, Selamlık ve Koltuk kapılarından sağlanmaktadır. Batıda yer alan Selamlık kapısının önünde yarım daireler biçiminde mermerden iki aslan heykeli bulunmakta ve buradan dört basamakla Selamlık'ın giriş salonuna çıkılmaktadır (Ülgen, 1997).

Yazlık bir sahil saray olarak yapılan Beylerbeyi Sarayı'nın arkasındaki setler halinde uzanan bahçelerin bir bölümü 'Geyiklik' adı ile anılmaktadır. Abdülaziz döneminde kuşluk, güvercinlik ve aslanhane olarak ayrılan bu mekanlarda, geyikten aslana kadar birçok hayvanın barındığı bilinmektedir (Konyalı, 1976). Sultan Abdülaziz'in kendisine alıştırdığı aslanın kafesi de burada yer almış ve padişah Beylerbeyi Sarayı'na geldikçe bununla oynamıştır.

BEYLERBEYİ SARAYI

Yapım yılı : 1861-1865
Yapıtın : Sutan Abdulaziz
Mimarı : Sarkis ve Agop Balyan (Sarkis in kardeşi)
Alanı : 150.000 m²

BİNA ÖZELLİKLERİ

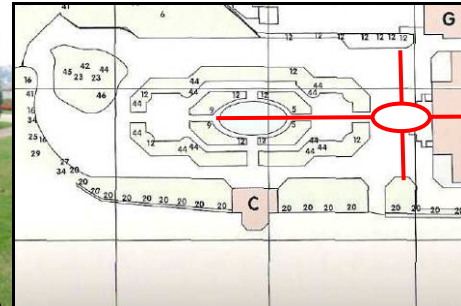

7. Sarayın ana yapısı olan Beylerbeyi Sarayı, yüksek bir bodrum üzerine, kâgir ve iki katlı bir binadır. Boğaz'a paralel olarak yerleştirilen sarayın uzunluğu 65 metredir. Üç yönden basamaklarla çıkılan sarayda, 6 salon ve 24 oda bulunur. Özellikle alt kattaki havuzlu salon ve ismini sütunlarının renginden alan mavi salon, sarayın en görkemli mekanlarıdır. Ayrıca setler biçiminde düzenlenmiş bahçesi de sarayın bir başka özel yönüdür.
8. Saray; kompleksin ana yapısı olan Beylerbeyi Sarayı, sarayın deniz tarafındaki duvarının her bir köşesinde yer alan biri haremlik diğeri selamlık **deniz (seyir) köşkləri**, arka bahçede yer alan **Mermer Köşk, Sarı Köşk ve Hasahır'**dan (at ahır) oluşuyor. Bunlardan deniz (seyir) köşkləri ve Beylerbeyi Sarayı Sultan Abdulaziz tarafından yaptırılırken, diğər yapıların daha önce burada bulunan saraya ait olduğu bilinir.
9. Beylerbeyi Sarayı'na ilk girildiğinde karşılaşılan bahçe Harem Bahçesi'dir. Buradan rıhtım boyunca deniz köşklərini görerek Selamlık Bahçesi'ne geçilmektedir. Burada boylu *Maglonia grandiflora* (manolya) , *Platanus acerifolia* (akçaağaç yapraklı çınar) ağaçları ve bambular bulunmaktadır. Bronzdan hayvan heykelleri ortadaki havuzun çevresini süslemektedir. Bu bahçeden sonra saraya giriş üç yerden olup, Harem, Selamlık ve Koltuk kapılarından sağlanmaktadır. Haremlik ve Selamlık kapısının önünde yarım daireler biçiminde mermerden iki aslan heykeli bulunmakta ve buradan dört basamakla Haremlik ve Selamlığın giriş salonuna çıkılmaktadır .

BAHÇE ÖZELLİKLERİ

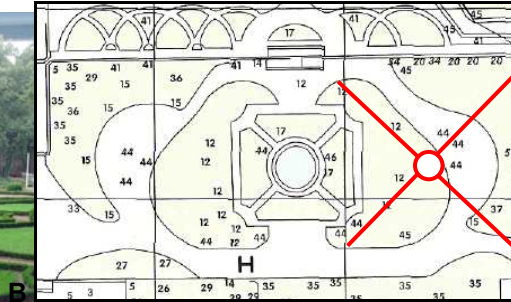
8. Saray yapısının yanı başındaki formal stilde düzenlenmiş bahçe, hareket anlatan merdivenler dizisi, setlerin yükselişi, heykeller veya havuz gibi bir simge ögesi ve koruluk sıralanması tipik bir ileri Rönesans-Barok bahçe gelişimi olarak gözükmeğedir. Başka bir deyişle yapıt yanındaki formal bahçe düzeni, giderek yumuşamakta ve sonunda koruluğun doğal düzenine dönüşmektedir. Kendi içinde aksiyal olan bu gelişim, saray yapıtına göre aksiyal değildir ; aksine saraya dik bir açı üzerinde uzanmaktadır. Ancak aksiyal gelişimin alt düzlem formal stildeki bahçe ucunda denize bitişi, bu yönde gelişime anlam vermektedir.

HAREMLİK VE SELAMLIK BAHÇESİ

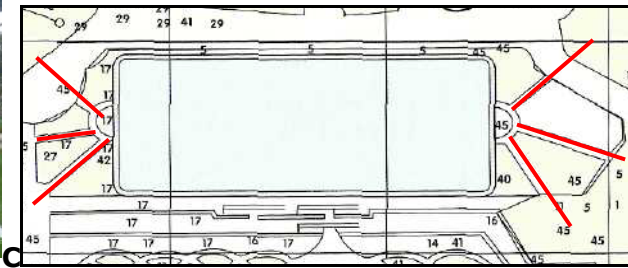
Neo-Rönesans ve Barok stillerinin karmasından oluşan Beylerbeyi Sarayı yapıtı önündeki alt düzlem bahçe, ortadaki havuza göre aksiyal ve bakışimli düzeni ile tipik bir formal stilde düzenlenmiş batı bahçesidir. Bahçenin tasarımında İtalyan ve Fransız bahçe stillerinin etkisi vardır.

SET BAHÇESİ

Set bahçelerinde gerek setleme şekilleri, gerek merdivenlerinin konum ve biçimlerinin Avrupa stili bahçe etkisini taşıdığı görülmektedir. Setler nitelikçe İtalyan Toskan bahçelerinde yer alan setlere benzemektedir. Bu nedenle ölçek olarak daha çok Fransız Barok bahçe stiline yakın ama onlar gibi eğim üzerine yayılmış değil, setlerle ayrılmış bir durumda gözükmeğedir

BÜYÜK HAVUZ VE KÖŞKLER

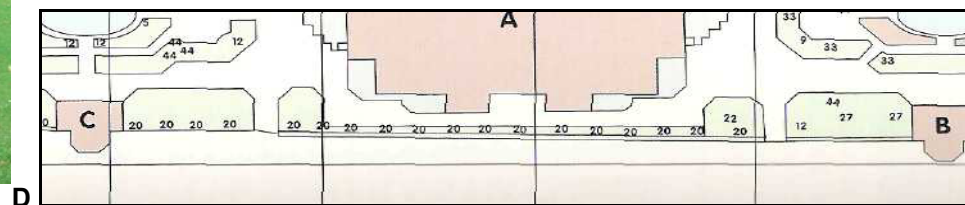

Setli bahçenin 4.teras bahçe bölümünde Sarı Köşk ve Serdab Köşkü ve Ahır köşkü vardır. Bu üçünün arasında ise kayıkla gezilebilecek büyüklükte bir havuz yer almaktadır.

SAHİL ÖN KISMI

Sarayın denize bakan tarafı, Dolmabahçe Sarayı örneğindeki gibi mermer bir rıhtım ve yüksek duvar ile kapanmış durumdadır. Haremlik ve selamlık deniz (seyir) köşkü de bina eksenine göre rıhtım üzerindeki simetriden payını almıştır. Çatıdaki tasarım ise Osmanlının çadırlarını anımsatmaktadır. Sekiz köşe tepede birleşmiştir.

BİTKİSEL MATERYAL

Beylerbeyi Sarayı bahçesi bitkisel peyzaj düzenlemesinde kullanılmış olan egzotik ağaç ve çalıların başlıcaları; *Magnolia grandiflora* (büyük çiçekli manolya), *Fagus sylvatica* *Atropuspurea* (kırmızı yapraklı kayın), İstanbul'da tek örneği olarak saptanan *Aesculus glabra* (at kestanesi), saraya tünelden girişte yer alan *Ulmus glabra Pendula* (sarkık dallı karaağaç), girişe yakın, geniş bir alanda yayılmış olan *Philostachys bambusodes* (bambu)'dir. Saray bahçesinin genel tasarımında ileri Rönesans-Barok bahçe stillerinin etkili olduğu görülmektedir.

A. Harem ve Selamlık Bahçesi

Neo-Rönesans ve Barok stillerinin karmasından oluşan Beylerbeyi Sarayı incelendiğinde sarayın önünde, ortadaki havuza göre simetrik olarak düzenlenmiş geniş ve düz bir bahçe yer almaktadır. Bahçenin tasarımında İtalyan ve Fransız bahçe stillerinden etkilenilmiştir. Saray yapıtı önündeki alt düzlem bahçe, ortadaki havuza göre aksiyal ve bakışımı düzeni ile tipik bir formel stilde düzenlenmiş Batı bahçesidir. Bahçede yer alan heykelleri ve diğer kent mobilyaları da yine aynı etkiyi belirgin bir şekilde yansıtmaktadır. Ancak tarhlar içinde yer alan bazı ağaçların varlığı bahçeyi tamamen formel stilde düzenlenmiş Batı bahçesinden ayırıp Dolmabahçe Sarayı'nda olduğu gibi Osmanlı bahçesindeki gölgeli alanlar yaratma kavramına yaklaştırmaktadır. Alt düzlemden, ileri Rönesans-Barok stili iki yönlü merdivenlerle sarmaşıklarla kaplı setler şeklinde düzenlenmiş üst bahçeye ulaşmaktadır. O dönemde bu setlerin üzerinde, göller, çağlayanlar, çiçek bahçeleri, nadide kuşların yetiştirildiği kuşluklar, içinde aslan kaplan ve başka vahşi hayvanların gezindiği geniş kafesler yer almıştır (Evyapan, 1972; Evyapan, 1974).

Saray yapısının yanı başındaki formel stilde düzenlenmiş bahçe, hareket anlatan merdivenler dizisi ,setlerin yükselişi, heykeller veya havuz gibi bir simge ögesi ve koruluk sıralanması tipik bir ileri Rönesans-Barok bahçe gelişimi olarak gözükmektedir. Başka bir deyişle yapıt yanındaki formel bahçe düzeni, giderek yumuşamakta ve sonunda koruluğun doğal düzenine dönüşmektedir .Kendi içinde aksiyal olan bu gelişim, saray yapıtına göre aksiyal değildir ; aksine saraya dik bir açı üzerinde uzanmaktadır. Ancak aksiyal gelişimin alt düzlem formel stildeki bahçe ucunda denize bitişi, bu yönde gelişime anlam vermektedir (Evyapan, 1974)

Resim 4.18-19. Harem Bahçesi ve Hayvan Heykelleri

HAREM VE SELAMLIK BAHÇESİ

F. YALTIK, Ç. İ. İ., A. Ç. İ., B. İ. İ.

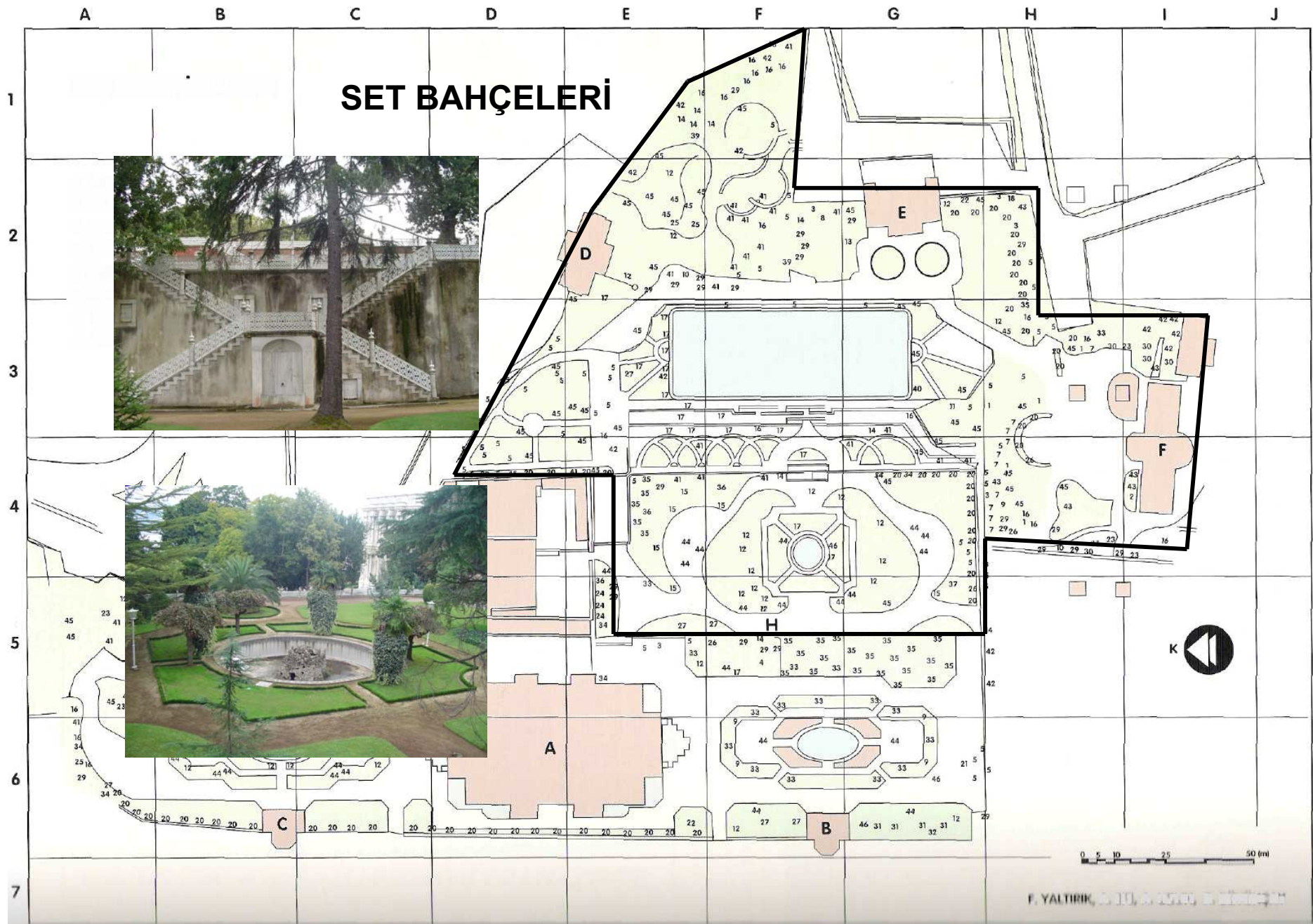
Beylerbeyi Sarayı bahçelerinde kullanılan farklı form ve stilde planlanmış su öğeleri ve havuzların kullanım amaçları farklılık göstermektedir. Selamlık ve Harem bahçelerinde yer alan informel stilde planlanmış grotto süs havuzları, özellikle önceleri yalnızca yazlık saray olarak kullanılan Beylerbeyi Sarayı bahçelerinde serinletici etkileriyle sultanların daha çok tercih edecekleri mekanlar oluşturmak , bunun yanısıra her iki bahçedeki sirkülasyonu yönlendirmek amacıyla kullanılmışlardır. Selamlık ve Harem bahçelerindeki boylu ve geniş tepe tacını sahip ağaçlar da, tıpkı Dolmabahçe Sarayı Kuşluk Bahçesi'nde olduğu gibi tavan etkisi yaratarak bu mekanların gölgeli ve serin alanlar olarak algılanmalarına katkıda bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra Set Bahçeleri'nde yer alan durağan, büyük dikdörtgen havuz ise daha çok içinde balık, tekneyle gezmek ya da su oyunları yaratmak gibi farklı rekreasyonel amaçları için saray halkının kullanımına sunulmuştur.

B. Set Bahçesi

Sarayın iki yanında yer alan Selamlık ve Harem Bahçeleri'nde aksa bağlı simetri görülmekte ve mermer kapılardan kokulu ve renkli çiçeklerin bulunduğu, aralarında türlü kuşların dolaştığı, fiskiyeli havuzların bulunduğu setli bahçeye girilmektedir. Daha çok II. Mahmut döneminde, ileri Rönesans ve Barok stilleri karışımında düzenlenen bahçe, arazinin çok eğimli olması nedeniyle yedi kat teras üzerinde yer almaktadır. Her terasta farklı form ve boyutta yer verilen su öğesi, dördüncü terasta bahçenin en güzel yeri olan grottodan beslenen dikdörtgen kuğu gölü ve alt terastaki Barok stilinde planlanmış havuzlar ile çeşmeler birbirinden kopuk bir şekilde bahçede yer almaktadır. (Akdoğan, 1995; İskender, 1995)

Resim 4.20. Setli Bahçe İkinci Kısımda Barok Stili Havuzlu Bahçe

Kurulması oldukça zor ve masraflı olan setli bahçelerin en büyük ve en güzel örneklerinden birisi Beylerbeyi Sarayı'nda görülmektedir. Bu bahçede yedi kat ve bazıları 125 m.'ye kadar uzanan setler bulunmaktadır. Burada yedi kat set ile yetinilmeyip, arada bulunan yolun üzeri tonoz ile örtülerek bahçeye verilmiş ve bu şekilde bahçenin Boğaziçi sahiline kadar kesintisiz devamı sağlanmıştır. Setler, ayrı ayrı bahçeler şeklinde işlenmiş ve birbirine merdivenler ve rampalarla bağlanmıştır. Ancak set düzeninin, Abdülaziz döneminde önemli bir revizyondan geçirilmiş olduğu da görülmektedir. Özellikle yeni Beylerbeyi Sarayı'nın konseptine uygun bahçe düzenlemeleri, oval çiçekler, havuzlar ile üçüncü ve dördüncü seti bağlayan merdivenler grubu, Abdülaziz dönemi üslubuna bağlı bir düzenlemeye işaret etmektedir. Abdülaziz zamanında merdivenler ve parmaklıklar yeniden yapılmış, orijinal stili değiştirilmiştir (Evyapan, 1974; Eldem, 1976; Yaltırık, vd, 1997)

Resim 4.21. İstinad Duvarı, Merdivenler ve Çeşme

Genel olarak bakıldığında set bahçelerinde gerek setleme şekilleri, gerek merdivenlerinin konum ve biçimlerinin Avrupa stili bahçe etkisini taşıdığı görülmektedir. Setler nitelikçe İtalyan Toskan bahçelerinde yer alan setlere benzemektedir, ama sayılarının çokluğu ve her birinin genişliği ve uzantısı Toskan ölçülerini aşmakta ayrıca en gerideki sette yer alan gayet geniş bir havuz gelişimi tamamlayıp, koruluğunun başlangıcını simgelemektedir. Bu nedenle ölçek olarak daha çok Fransız Barok bahçe stiline yakın ama onlar gibi eğim üzerine yayılmış değil, setlerle ayrılmış bir durumda gözükmektedir.

Sultan Abdülaziz zamanında, setler esaslı değişikliklere maruz kalmış, merdiven ve parmaklıkların yeniden yapılması ile yetinilmeyerek bütün tarhlar Natüralistlik

üslubuna ve gönül zevkine göre değiştirilmiştir. Bu nedenle istinat duvarları ile büyük havuzdan başka hiçbir yerde, eski düzeni hissetme olanağı bulunmamaktadır.

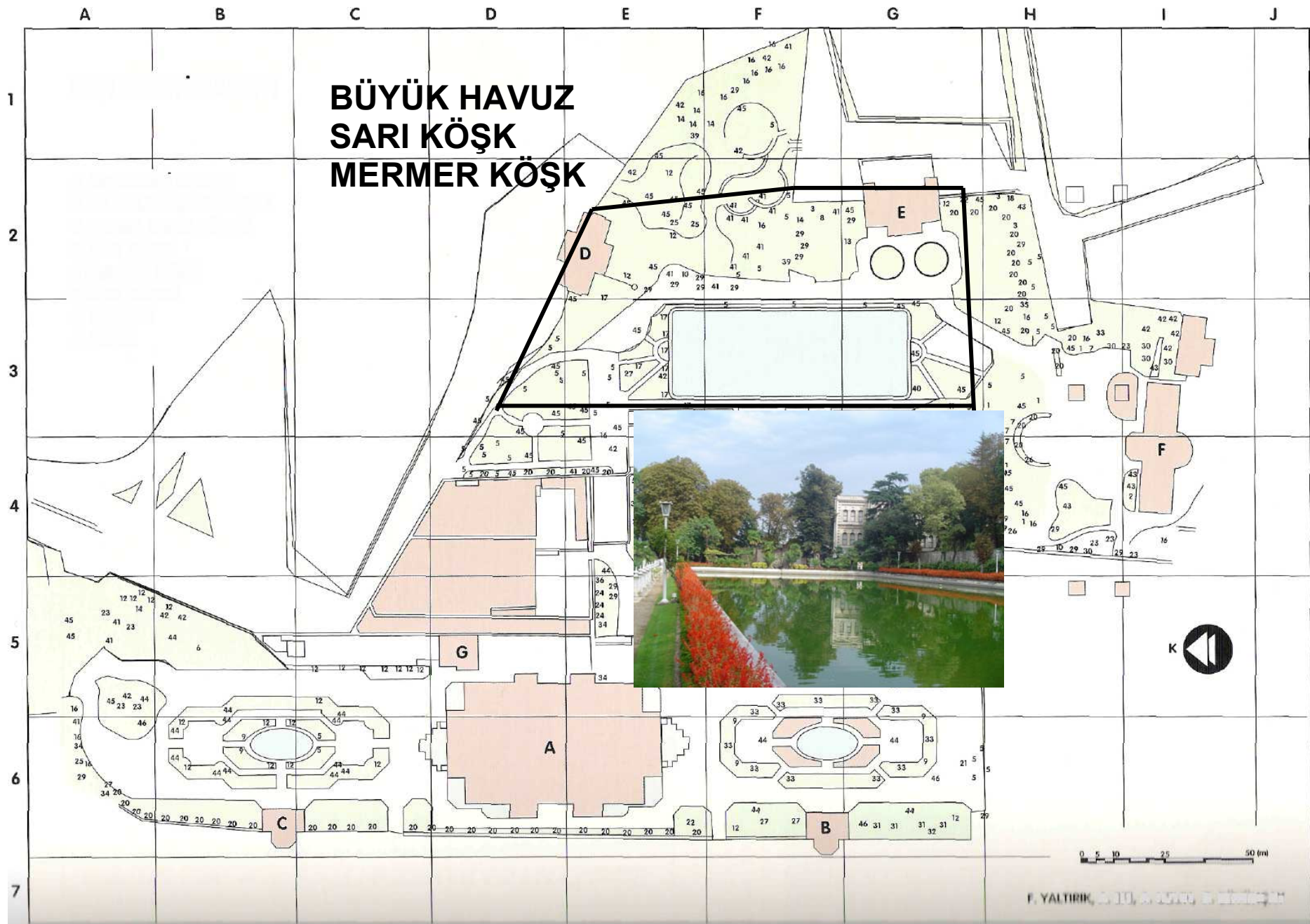
C. Büyük Havuz , Sarı ve Mermer (Serdab) Köşk

Mevcut bahçenin esaslarını II. Mahmud 1828-1830 yılları arasında kurduştur. Setler, büyük havuz, ve mermer köşk onun eseridir. Mermer Köşk'nün konumuna bakılarak, en geç II. Mahmud döneminde, arazinin topografik verilerine uygun bir setleme sisteminin düzenlenmiş olduğu söylenebilmektedir. Büyük mermer levhalarlar katlanmış cepheleri nedeniyle bu adı alan mermer köşk (Serdab Köşk), II. Mahmud'un yaptırdığı eski Beylerbeyi Sarayı'ndan kalan tek yapıdır. Bu köşkün karşılıklı sel- sebilleri, bunların altındaki tekneler ve bu teknelerden taşan suları orta havuza akıtan, mermer içine oyulmuş su kanalları dikkat çekicidir. Bu su kanalları, kıyı kotundan sonraki üçüncü set üzerinde, büyük havuzun gerisinde, kısmen arazi içine, dördüncü sete gömülü olarak yapılmıştır.

Resim 4.22. Büyük Havuzun Her İki Yanındaki Grottolu Havuz

Dördüncü sette yer alan geniş su ögesinin kullanımının durağan olması Floransa Villaları devrinin özelliklerini yansıtmaktadır. Bahçelerde yer alan heykeller ve bahçe mobilyalarının özellikle havuzların etrafında konumlandırılmış olmaları da ileri Rönesans karakterlerini yansıtmaktadır.

Resim 4.23. Büyük Dikdörtgen Havuz ve Mermer Köşk

Arka bahçe bölümünde Sarı Köşk ve Serdab Köşkü vardır. Bu üçünün arasında ise kayıkla gezilebilecek büyüklükte bir havuz yer almaktadır.

Havuzlar ve göletler; içinde balık tutmak, tekneyle gezmek ya da su oyunları yaratmak için özellikle rekreasyonel amaçlarla tasarlanmışlardır.

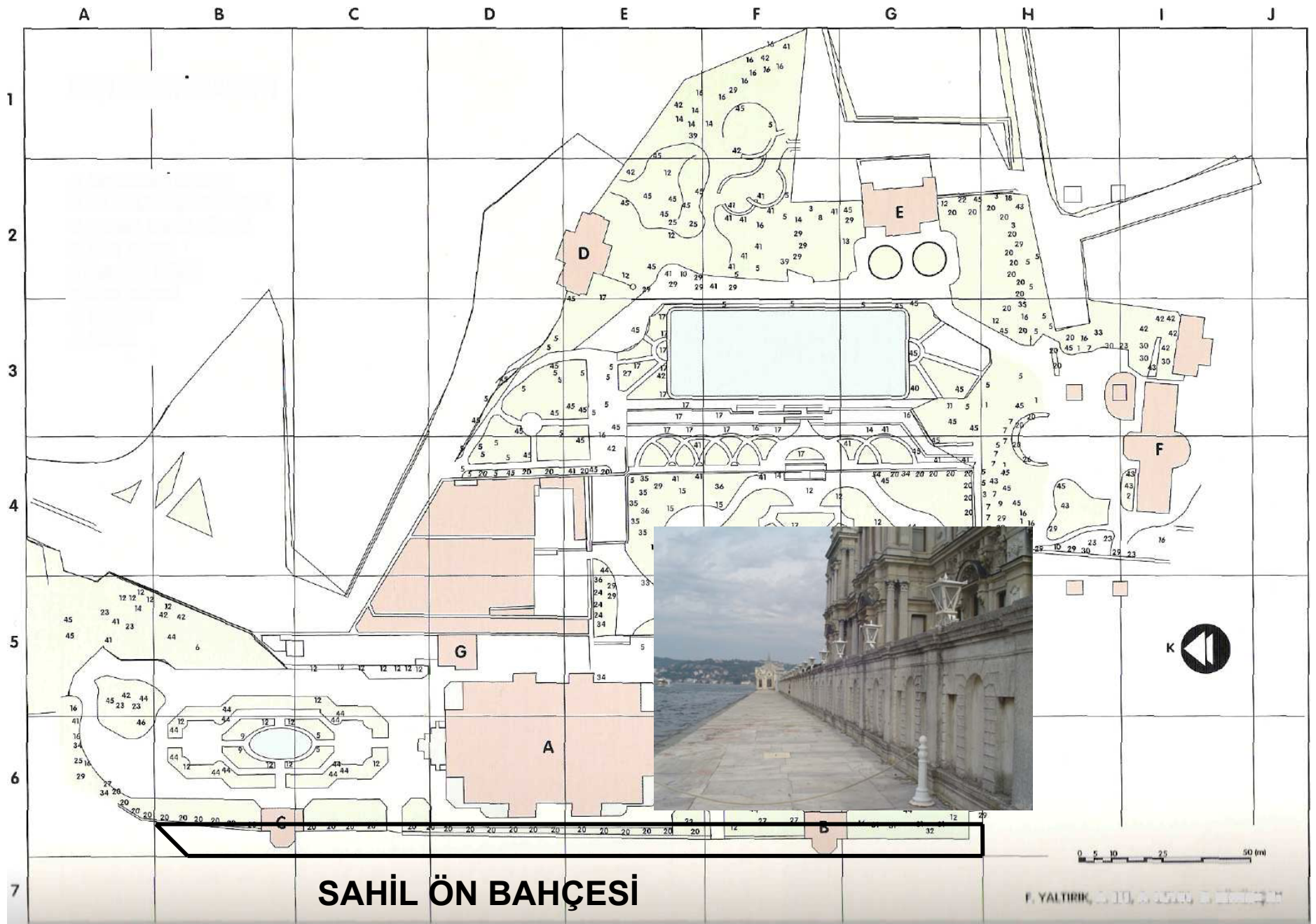
D. Sahil Ön Bahçesi

Sarayın denize bakan tarafı, Dolmabahçe Sarayı örneğindeki gibi mermer bir rıhtım ve yerine göre kafeslik, parmaklık ve duvar ile kapanmış durumdadır. Duvarların üstünde tek tipte ve belli aralıklarla konumlandırılmış aydınlatma direkleri ve fenerli babalar bulunmaktadır.

Resim 4.24. Rıhtım ve Selamlık Deniz (Seyir) Köşkü

Yeni Beylerbeyi Sarayı, geniş bir rıhtımın gerisinde kalmaktadır. Rıhtım ile saray

arasında, saray kitlesinin yatay etkisini güçlendiren ve gerisindeki yeşillikle birlikte çevreye uyumunu sağlayan ve boydan boya kesintisiz uzanan bir duvar vardır. Beylerbeyi Sarayı'nın iki tarafındaki duvarların içine göz gibi köşkler ilave edilerek duvarların yeknesaklığı giderilmeye çalışılmıştır (Eldem, 1976; Yaltırık, vd., 1997).

E. Bitkisel Elemanlar

Beylerbeyi Sarayı bahçesi bitkisel peyzaj düzenlemesinde kullanılmış olan egzotik ağaç ve çalılar başlıcaları; *Magnolia grandiflora* (büyük çiçekli manolya), *Fagus sylvatica* *Atropuspurea* (kırmızı yapraklı kayın), İstanbul'da tek örneği olarak saptanan *Aesculus glabra* (at kestanesi), saraya tünelden girişte yer alan *Ulmus glabra Pendula* (sarkık dallı karaağaç), girişe yakın, geniş bir alanda yayılmış olan *Philostachys bambusodes* (bambu)'dir. Saray bahçesinin genel tasarımında ileri Rönesans-Barok bahçe stillerinin etkili olduğu görülmektedir.

Moltke, setler halindeki bahçelerde yer alan fiskiyeli havuzların etrafını servi ve portakal ağaçlarından piramitlerin çevrelediğini ve yine bu teraslarda güzel limonluklar ve köşkler bulunduğunu belirtmektedir. (Arslan, 1992).

19. yüzyıldan bir belge Beylerbeyi Sarayı ve Topkapı Sarayı bahçelerinde yetişen meyve ve sebzeleri bildirmektedir: taze sakız kabağı, taze fasulye, taze patlıcan, semizotu, taze asma yaprağı, kuşkonmaz, çilek, limon, nane, taze üzüm, kereviz, şalgam, taze bakla, taze erik (Atasoy, 2002).

4.1.2.3. Sonuçlar

- Beylerbeyi Sarayı, Rönesans Devri'nin yenilikçi anlayışı içinde gelişmiş setli bahçeleri ile ülkemizde tek olma özelliğini elinde tutan bir saraydır.
- Sarayın gerek Selamlık , gerekse de harem bahçelerinin zemini çakıl ile döşenmiştir. Bahçelerdeki havuzlar, oluşturmaya çalışılmış olan simetrik düzen, topiary sanatı kullanılarak şekil verilmiş bitkiler, aydınlatma direkleri ve hayvan heykelleri ile formel stilde düzenlenmiş Batı bahçesi etkisi bir dereceye kadar yansıtılmaya çalışılmıştır.
- Beylerbeyi Sarayı bahçelerinde kullanılan kent mobilyaları mekansal algılama açısından irdelendiği zaman, diğer saraylarımızdaki uygulamaların

aksine, alanın tarihi yapısına biraz daha uyumlu elemanların uygun yer ve konumlarda kullanıldıkları dikkati çekmektedir. Özellikle Selamlık ve Harem bahçelerindeki havuzların çevrelerinde yer alan oturma elemanları uyumlu sadelik ilkesi ile mekanın biçimlenmesine katkı sağlamaktadırlar. Bu elemanların sade ve birbirleriyle yarışmayan nitelikte olması oldukça önemlidir.

- Sarayın genel bahçe düzenlemesinde simetriye çok fazla yer verilmemiştir. Yine bu bahçede, Dolmabahçe Sarayı'nda oldukça fazla yer verilmiş olan çiçek vazoları ve saksıların da pek fazla kullanılmadığı dikkati çekmektedir.
- Beylerbeyi Sarayı bahçesinin bitkisel tasarımı incelendiğinde belirli kurallara uygun birbiriyle uyumlu kompozisyonların yaratılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bahçede gövde, dallanma ve tomurcuklanma şekli yönünden dikkat çekici özelliklere sahip kaligrafik bitkiler kullanılmamıştır. Ancak özellikle Selamlık ve Harem bahçelerinin ana aksa yakın kısımlarında *Taxus baccata* (adi porsuk) ve *Laurus nobilis* (defne) bitkilerine topiary sanatı kullanılarak budama ile şekil verilmiş olduğu dikkati çekmektedir. Bu uygulama günümüzde de devam ettirilmeye çalışılmaktadır.
- Sarayın bahçelerinde kullanılan bitki türlerinin genellikle kışın yaprağını döken ağaçlardan seçilmiş olması, Rönesans bahçeleriyle karşılaştırıldığında bir farklılık olarak karşımıza çıkmakta, ancak bu farklılığın sarayın bir yazlık saray karakteri taşımasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Bitkisel peyzajda çoğunlukla kaba dokulu bitkilere yer verilerek belki de mekanlara sınırlama getirilmeye, böylece daha kolay algılama yaratılmaya çalışılmıştır. Bunun yanısıra mevsimlik çiçek kullanımı hariç bahçe genelinde renklenmeye pek fazla yer verilmemiştir.
- Beylerbeyi Sarayı ve Set Bahçeleri de 15-17 Kasım 1984 Milli Saraylar Sempozyumuyla birlikte, Dolmabahçe, Yıldız ve Çırağan Sarayları gibi 'Milli Saraylar' kapsamına alınmış, saray ve bahçelerimizin dünya kültürüne özellik ve önerilerine uygun olarak tanıtmak amacıyla Prof. Dr. Metin Sözen yöneticiliğinde, günümüzde halen sürdürülmekte olan onarım ve restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmalar saraylara bağlı yapıların ve

bahçelerin özgün kimliklerine uygun olarak yeniden düzenlenmelerini de kapsamaktadır.(Güloğlu, 2004).

- Saray ve bahçeleri ile ilgili olarak 1985 yılında Ekrem Gürenli tarafından gerçekleştirilen peyzaj projesi uygulamaya konulmuştur. Bu projenin daha önceki tarihlere ait planlarla karşılaştırılması sonucu, sarayın iki yanında yer alan oval havuzların çevresine ilişkin tasarımın biraz daha Barok bahçe stili eğilimine yaklaştırıldığı görülmüştür. Bu çalışmanın tamamlanmasının hemen ardından Beylerbeyi Sarayı Set Bahçeleri, onarım tamamlanan Mermer ve Ahır Köşk 1985'te ziyarete açılmış, bunları Sarı Köşk izlenmiştir (Yıldızcı, 1985).
- Avrupa ve Anadolu yakasını birleştirmesi bakımından ulaşım için günün her saatindeki trafik yoğunluğuna rağmen, önemi açık olan Boğaziçi Köprüsü'nün yapımı için, tarihi kültürel mirasımız içinde çok özel bir yeri olan Beylerbeyi Sarayı ve Set Bahçeleri feda edilmiştir. Bunun yanısıra geçmişte arka fonda yer alarak sarayın denizden olan görüntüsünü vurgulamaya yardımcı olan koruluk, hem Boğaziçi Köprüsü yapımı, hem de yoğun yapışmalar nedeniyle yok olmuş, bu durum saray saray yapısının denizden olan görüntüsünü olumsuz yönde etkilemiştir.
- 1973 yılında yapımı tamamlanarak ulaşımına açılan Boğaziçi Köprüsü, sarayın hemen üstünden geçmekte; yüzyıllar boyunca zor birikebilmiş, bambaşka ölçülerle yapılmış tüm eski dokuyu ezmektedir. Anadolu yakasındaki demir-çelik konstrüksiyon Boğaziçi Köprüsü'nün Beylerbeyi Sarayı bahçesinde yer alan kurt ayakları nedeni ile saray eski perspektifini yitirmiş, bu kütlelerin etkisi altında kalmıştır. Ayrıca Beylerbeyi Sarayı ve Set Bahçeleri'nin statik hesapları saray yapıldığı zaman, böylesine bir kütlelerin var olabileceği düşünülerek yapılmadığından köprü trafiğinin titreşimlerinin uzun vadede olumsuz ve ağır etki yaratacağı kesin olarak görülmektedir. (Güloğlu, 2004).
- Nitekim son yıllarda Beylerbeyi Sarayı'nda yapılan ölçümlerde sarayın, özellikle Mermer Köşk ve Ahır Köşkü'nde titreşimlerden dolayı bir takım önemli hasarlar tespit edilmiştir (Gülersoy, 1982).

4.1.3. YILDIZ SARAYI

4.1.3.1. Konumu ve Tarihsel Gelişimi

Bizans kaynaklarında adı geçen, 'Darphne' olarak erken Bizans şiirlerinde övülen ve defne ormanları içinde sevimli Pan'ın flütünü çaldığı hayal edilen alanlar olarak tasvir edilen, Osmanlı döneminde ise hazineye ait değerli bir alan olan Yıldız Sarayı'nın bulunduğu Beşiktaş tepesi, çok güzel olan manzarası sayesinde ilk olarak Kanuni Sultan Süleyman'ın dikkatini çekmiş ve Hazine-i Hassa 'ya kayıtlı olan bu alan 'Koru-u Hümayun' adını taşımıştır (Gülersoy, 1979; Pamay, 1985).

1600'lü yılların başında 'Kazancıoğlu Bahçesi' adını taşıyan bu şahıs malı alan, padişah mülkleri arasına alınmıştır. III. Selim de, buranın güzelliğine hayran kalmış ve annesi Mihrişah Sultan için bir kasır yaptırmıştır (Pamay, 1985; Kuban, 1996; Demirkaya, 1999).

Sultan II. Mahmud döneminde ise koru, askerlerin talim yeri olarak önem kazanmış ve II. Mahmud, gözdesi 'Yıldız' için bir de köşk yaptırmıştır. Abdülmecid ise, 1842 yılında annesi Bezm-i Alem Sultan için 'Kars-ı Dil Kuşa' adlı yeni bir köşk yaptırmış, bu arada diğer köşkler yıktırılmıştır (Pamay, 1985).

1876 Mayıs ayında tahta geçen II. Abdülhamid, Dolmabahçe Sarayı'nda oturmaktan çekinmiş, Abdülhaziz tahttan indirilirken Dolmabahçe Sarayı'nın denizden kuşatılmış olmasını göz önünde bulundurarak özellikle bu sarayın denizden ve karadan her an kuşatılma tehlikesinden rahatsız olmuş, 7 Nisan 1877'de Yıldız Sarayı'na gitmiş ve bu taşınmadan sonra burası "Yıldız Saray-ı Hümayunu" adını almıştır (Şehsuvaroğlu, 1955; Ülgen, 1997) (Şekil 4.38).

Ahşap kasırlar ve köşkler dışında, Osmanlılar'ın son sarayı Yıldız Sarayı'dır. II. Abdülhamid, daha önceki sultanların köşklerinin bulunduğu Yıldız'da, muhteşem bir korunun içinde, Beşiktaş'a ve güzel manzaralı bahçelere bakan tepelerde, bütün İstanbul'u ve Boğaziçi'ni gören, yaklaşık 500.000 m2 yüzölçümlü bir bahçe bir konut kompleksi inşa ettirmiştir. Kısacası 19. yüzyılda gelenek haline gelen her sultanın kendi sarayını yaptırma müsrifliği, II. Abdülhamid zamanında da Yıldız Sarayı'nın inşası ile sürmüştür Sultan II. Abdülhamid, otuz üç senelik saltanat dönemi sırasında Yıldız'ın etrafını emniyeti sağlamak amacıyla, birçok kışlalarla, yüksek ve kalın

F. YALTIRIK, A. EFE, A. UZUN, C. ZÜLFİKAR

duvarlarla çevirtmiş, ayrıca büyük bahçeler, parklar ortasındaki Yıldız kasırlarına kalabalık Harem takımlarını, maiyet-i seniyyeyi barındıracak daireler ilave ettirmiştir. Bu arada, Hasbahçe ile koruluk, Ortaköy sırtlarına kadar genişletilmiş, kısa zamanda burası küçük bir şehir halini almış ve saray 1877'den 1922'ye kadar, tam 44 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim merkezi olarak kullanılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1955; Demirkaya, 1999).

19. yüzyılda Osmanlı sivil mimarisine göre biçimlendirilmiş köşk ve kasırlardan meydana gelen Yıldız Sarayı, II: Abdülhamid'in Şale, Çadır, Malta Köşkleri'ni katması ile genişlemiş ve onun sarayı olmuştur. II. Abdülhamid, ayrıca bir Harem dairesi, bir tiyatro, zengin bir kütüphane ve atölyeler yaptırmıştır (Aslanapa, 1986, 1993).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Dolmabahçe Sarayı'ndan sonra geniş kapsamlı olarak tasarlanan son yapılar topluluğu olan Yıldız Sarayı, yüksek duvarlarla çevrili olup ana mekanlar üç avlunun çevresinde sıralanmıştır.

Birinci avluda Çit Kasrı, Büyük Mabeyn, Yaveran Dairesi ve Silahhane gibi resmi daire ve hizmet yapıları bulunmaktadır. Birinci avlunun güneyinde sarayın kütüphanesi, rasathanesi ve bir ara saray eczanesi olarak da kullanılan Güvercinlik Köşkü yer almaktadır (Ülgen, 1997).

Resim 4.25. Büyük Mabeyn

Resim 4.26. Yaveran Köşkü

Saltanat Kapısı'yla geçilen ve içten ikinci bir duvarla çevrili olan ikinci avluda harem ve sultana ait dairelerden Harem yapıları, Gedikli Cariyeler Dairesi ve Tiyatro yer almaktadır. Sultan ve ailesinin kullanımına ayrılan bu bölüm, Özel Bölüm olarak da adlandırılmaktadır (Ülgen, 1997).

Resim 4.27. Cariyeler Dairesi

Resim 4.28. Küçük Mabeyn

Yıldız Sarayı'nın Dış Bahçe ya da Üçüncü Avlu olarak bilinen bölümde, bugün sarayın en iyi korunmuş, etrafı duvarlarla çevrili Şale Merasim Köşkü ile Malta, Cihannüma ve Çadır Köşkleri gibi yapılar yer almaktadır (Ülgen, 1997). Malta ve Çadır Köşkleri, bugün İstanbul Belediyesi'ne ait olan ve “Yıldız Parkı” adıyla anılan koruluk içinde kalmıştır.

Resim 4.29. Cihannüma Köşkü

Yıldız Sarayı'nın yapım prensiplerinde, sahildeki Dolmabahçe ve Çırağan Sarayları'nın varlığı ve yeni oluşları gibi nedenlerle, burada büyük boyutlu saray yapımını önlemiş, köşk ve pavyon biçiminde küçük boyutlu yapılaşmayı teşvik etmiştir. Sonunda Topkapı Sarayı'nı anımsatan bir yerleşme ve yapım modeli ortaya çıkmıştır (TBMM, 1993).

Yıldız Sarayı'nın binaları, Topkapı Sarayı'nın köşklerini andıran ve Osmanlı mimarisinin özelliklerini taşıyan müstakil binalardır. Geniş bahçelerin derinliklerinde doğayla uyum içinde serpiştirilmiş bu binaların görüntüde şehirle hiçbir bağlantısı olmadığı gibi, uzaktan bile görülmemektedir. Padişahın Yıldız'daki varlığı ise yalnızca Yıldız Sarayı'nın görkemli anıtsal girişinden ve yüksek duvarlarından hissedilebilmektedir.

Yapıları ve bahçeleri ile 50 hektarı bulan saray kompleksi, farklı büyüklük ve formda tasarlanmış rustik havuzlardan, adalardan, sera ve limonluklardan, çay-kahve köşklerinden, metal şemsiye ve vazo biçimindeki çiçeklerden, kameriyelerden oluşan özgün bir değer halinde ortaya çıkmıştır. Burada kullanılan yapıların doğal görünümlü olmaları oldukça önemli olmuştur.

Resim 4.30. Kameriye Köşkü

Resim 4.31. Ada Köşkü

Yapıların birbiriyle ilişkilerinde ve mekanların oluşturulmasında geometri ve aksiyalite gözetilmemiş, konumlandırmada ve özellikle ekleme ve bağlantılarda spontane davranılmıştır. Böylece yapılar arasında yer yer küçük meydanlarla genişleyen bir tür sokak dokusu ortaya çıkmıştır. Bu eğim farklarından doğan setlemeler, yapıları birbirine bağlayan galerilerin altındaki tonozlu geçitler ve büyük yapılara eklenen pavyonların girinti ve çıkıntılarıyla ve dar aralıklı teraslarla biçimlenen bir doku oluşturmuştur (Batur, A.).

Sarkis ve Agop Balyan'ın ardından, Alexander Vallaury ve Raimondo d'Aronco ile diğer mimarlar hem saray, hem de bahçelerde değişik yorum ve biçimlerle çalışmalar ortaya koymuşlardır (Sözen,1991; Ülgen, 1997).

Ünlü İtalyan mimar Raimondo d'Aronco, 1893'te İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra, Art Nouveau, en gözde üsluplardan biri haline gelmiştir (Kuban, 1996).

4.1.3.2. Yıldız Sarayı Bahçesi

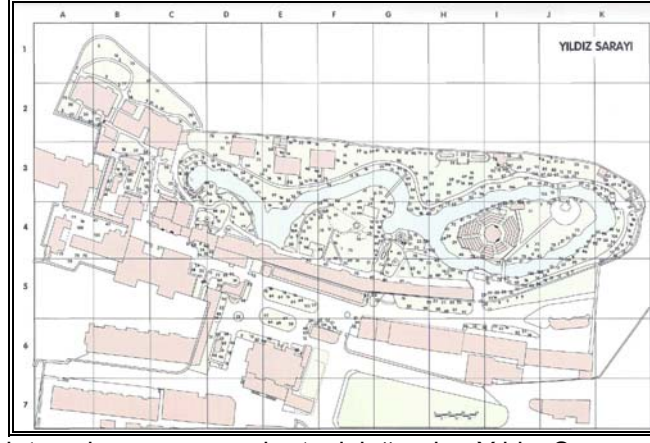
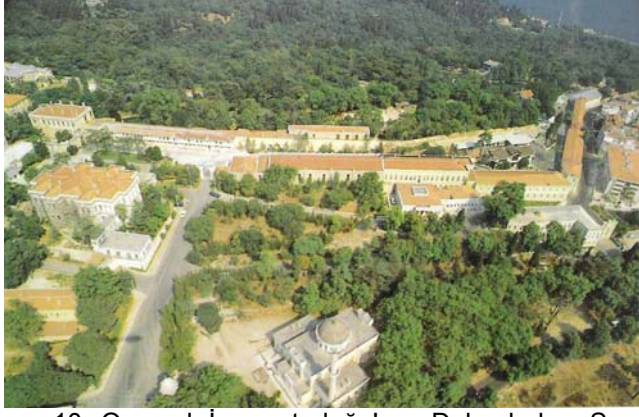
Yıldız Saray bahçesi, dıştan savunma amacıyla olduğu söylenen, fakat nöbet kuleleri, nöbetçi gezinme setleri gibi bilinen savunma öğeleri bulunmayan ayırıcı duvarlarla çevrilmiştir. Genel çevrelemenin dışında duvar içeride de sürdürülmüş, padişaha ve hareme ait yapıları ve Hasbahçe'yi içeren kısım, ikinci bir duvarla daha çevrilmiştir.

YILDIZ SARAYI

Yapım yılı : 1877
Yaptıran : Sultan II. Abdulhamit
Mimarı : Sarkis , Kardeşi Agop Balyan, Alexandre Vallaury ve Raimondo d'Aronco
Alanı : 500.000 m²

BİNA ÖZELLİKLERİ

- Osmanlı İmparatorluğu'nun Dolmabahçe Sarayı'ndan sonra geniş kapsamlı olarak tasarlanan son yapılar topluluğu olan Yıldız Sarayı, yüksek duvarlarla çevrili olup ana mekânlar üç avlunun çevresinde sıralanmıştır.
- Birinci avluda Çit Kasrı, Büyük Mabeyn, Yaveran Dairesi ve Silahhane gibi resmi daire ve hizmet yapıları bulunmaktadır.
- Saltanat Kapısı'yla geçilen ve içten ikinci bir duvarla çevrili olan ikinci avluda harem ve sultana ait dairelerden Harem yapıları, Gedikli Cariyeler Dairesi ve Tiyatro yer almaktadır. Sultan ve ailesinin kullanımına ayrılan bu bölüm, Özel Bölüm olarak da adlandırılmaktadır.
- Yıldız Sarayı'nın Dış Bahçe ya da Üçüncü Avlu olarak bilinen bölümde, bugün sarayın en iyi korunmuş, etrafı duvarlarla çevrili Şale, Merasim Köşkü ile Malta, Cihannüma ve Çadır Köşkleri gibi yapılar yer almaktadır.

BAHÇE ÖZELLİKLERİ

- Yapıları ve bahçeleri ile 50 hektarı bulan saray kompleksi, farklı büyüklük ve formda tasarlanmış rüstik havuzlardan, adalardan, sera ve limonluklardan, çay-kahve köşkerlerinden, metal şemsiye ve vazo biçimindeki çiçekliklerden, kameriyelerden oluşan özgün bir değer halinde ortaya çıkmıştır. Burada kullanılan yapıların doğal görünümü olmaları oldukça önemli olmuştur.
- Yıldız Saray bahçesi, dıştan savunma amacıyla olduğu söylenen, fakat nöbet kuleleri, nöbetçi gezinme setleri gibi bilinen savunma öğeleri bulunmayan ayırıcı duvarlarla çevrilmiştir. Genel çevrelemenin dışında duvar içeride de sürdürülmüş, padişaha ve hareme ait yapıları ve Hasbahçe'yi içeren kısım, ikinci bir duvarla daha çevrilmiştir. Böylece saray arazisi; resmi daireler ve saray hizmet binalarının bulunduğu *Resmi Bölüm*, harem ve padişaha ait saraylar, köşker ve Hasbahçe'nin bulunduğu *Özel Bölüm*, büyük gezinti parkı ve dış köşkerin bulunduğu *Dış Bahçe ile Çevre Yapıları* olarak birbirine bitişik, fakat görsel olarak birbirine kapalı dört bölüme ayrılmıştır.
- Diğer saray bahçelerinde gördüğümüz parterler, heykeller ve setlemeler natüralistik stilde tasarlanmış olan Yıldız Sarayı bahçelerinde yer verilmemiştir.
- Yıldız Sarayı bahçeleri, yapılar yakınındaki formal stildeki bahçelerin giderek doğal stile dönüşmesi niteliğini taşımaktadır. Burada doğala dönüşme, formelin doğala dönüşmesi şeklinde değil de, doğal düzen içinde formal stildeki bahçe adacıklarına yer verilmesi şeklinde kendini göstermektedir.
- Sultan Abdülhamit saltanatıyla çağdaş olmak üzere, zamana denk düşen Arts and Crafts, Art Nouveau, Jugendstil gibi çağın ilerici akımları mimari stil olarak Yıldız Sarayı seralarında hissedilmektedir.

İÇ BAHÇE (HASBAHÇE, HAREM BAHÇESİ, SULTAN VE ŞEHZADELER BAHÇELERİ)

Harem bahçesinde bir çok limonluk ve kış bahçeleri yaptırılmış, duvar kenarlarına seralar yapılarak hem bahçeler renklendirilmiş, hem de duvarların sıkıcı görünümü giderilmiştir. Ayrıca, avlu duvarlarına çeşme, kaskad yapılması, Osmanlı bahçelerinin ortak bir özelliğidir. Hasbahçe, Romantik-Pitoresk üslupta düzenlenmiştir. Bahçenin ana motifi, ortasında bir adacık bulunan yapay göldür. 300m. uzunluğunda, 15-40m. genişliğinde, 1.20 m. derinliğindeki 'Hamid Havuzu', 'Hasbahçe'nin eksenini oluşturmaktadır. Suyun yer yer daraldığı yerde ise yanları dal taklidi korulularla çevrili köprüler kullanılmış, gölün kuzey ucu ise genişletilerek Küçük Mabeyn ve Harem köşkeri önünde bir nimfeum ,grotto, kaskad ve küçük havuzlar Natüralistik İngiliz bahçesindekiler gibidir.

HAVUZ VE KAMERİYELER

Saray bahçesinin birçok yerinde kullanılmış olan su öğesi, tabii formlar içinde kullanılmış, bu tabii formlu su öğeleri bir incelik bir genişleyerek nihayet bir akarsu halinde bahçeyi dolaşmış ve çıkıp gitmiştir. Doğal formlarda oluşturulmuş bu su öğeleri, tipik Natüralistik İngiliz bahçesinin özelliklerini yansıtmaktadır. Bahçelerin değişik konumlandırılmış bulunan bu havuzların üzerinde betondan yapılmış, dal şeklinde korkulukları bulunan köprüler yer almaktadır.

PEYZAJ ELEMANLARI

Peyzaj elemanları olarak III. Selim çeşmesi ve avlu duvarındaki kaskatlı çeşme en önemli mimari elemanlardır. Yıldız Sarayı bahçesinde heykellere pek yer verilmediği görülmektedir. Geçmişten günümüze ulaşan vazo ve saksıların bazıları köşkerin girişlerinde kullanılmakta, ancak birçoğu da özellikle Hasbahçe'de gelişli güzel olarak durmaktadır.

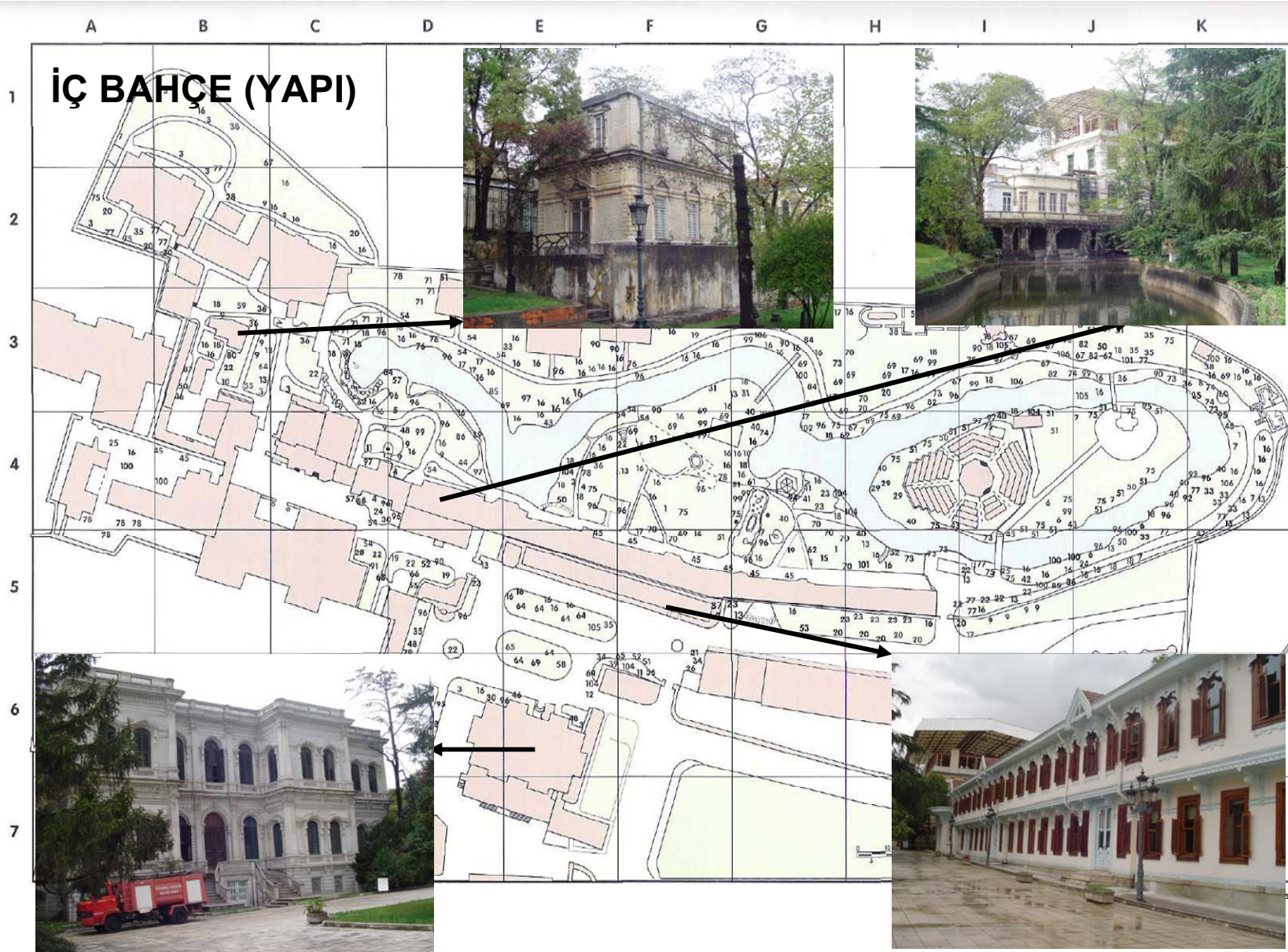
BİTKİSEL MATERYAL

Sarayın bulunduğu alanın ağaçlandırılması arazinin form ve hareketlerine uygun şekilde yapılmıştır. Yuvarlak tepe tacına sahip ağaçlar, hareketli çizgileriyle manzaraya yumuşak bir fon teşkil etmişken; sütun formunda olanlar, sonsuzluk içinde statik bir vurgu etkisi yaratmıştır. Bitkisel materyalin tür seçiminde, yapraklı ulu ağaçlar ağırlık kazanmışken; Ulmus glabra (karaağaç), Fagus sylvatica (kayın) Quercus ilex (meşe), Tilia tomentosa (ihlamur), Castanea sativa (at kestanesi), Platanus orientalis (çınar) gibi yapraklı boylu ağaçlar dışında, özellikle Cedrus sp. (sedir) ve Cupressus sempervirens (servi) türleri ibrelili tür olarak esas teşkil etmiştir. Saray bahçesinin genelinde çiçekli ağaçlara ve çalılara yer verilmediği, rengin daha çok yeşilin tonlarıyla, mevsimlerde değişen yaprak ve gövde görünümleri ile sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

DIŞBAHÇE (YILDIZ KORUSU)

Dışbahçe de, gölet şeklindeki geniş havuz, ağaç toplulukları, bitkisel kompozisyonları, kıvrımlı patikaları, arazideki eğimler, alçalma ve yükselmelerle devam eden yıldız koruluğu avcılık ve gezinti amacıyla kullanılmıştır.

Böylece saray arazisi; resmi daireler ve saray hizmet binalarının bulunduğu Resmi Bölüm, harem ve padişaha ait saraylar, köşkler, Hasbahçe'nin bulunduğu Özel Bölüm, büyük gezinti parkı ve dış köşkların bulunduğu Dış Bahçe ile Çevre Yapıları olarak birbirine bitişik, fakat görsel olarak birbirine kapalı dört bölüme ayrılmıştır.

Sarayın etrafı yüksek duvarlarla çevrilmiş, giriş ve çıkışlar dört büyük dış kapıyla sağlanmıştır. Saray bahçesini çevreleyen kale duvarı gibi surun, dört tarafında birçok kapıları bulunsa da, bunlardan yalnız üç tanesi açık tutulmuştur. Harem Kapısı'ndan içeriye girilince, karşıya öncekinden daha yüksek ve daha kalın bir duvar gelmektedir. İşte, Abdülhamid'in Harem dairelerinin buldukları yerleri dış dünyadan gizlenen duvar budur. Yıldız'ın iç bahçesi bu duvarın arkasındadır (Ezgi, 1962).

Resim 4.32. Büyük Mabeyn Formel Ön Bahçesi

Resmi Bölüm, Yıldız'ın formel yerleşme ve bahçe düzenine sahip olan bölümüdür. Buna rağmen belirli bir geometrik ilişkiyi Büyük Mabeyn çevresi dışında bulmak mümkün değildir. Büyük Mabeyn bahçesi aksiyal bakışlı ve geometrik düzenlidir. Yine de bu düzen, tarhların geometrisi ile sınırlı tutulmuş, doğal gelişimine bırakılmış çiçek kümeleri ve ağaçları yumuşatılmış, Büyük Mabeyn Sarayı'nın önündeki dikdörtgen biçimli formel stildeki bahçenin kuzeyini Çit Kasrı, doğusunu Yaveran Dairesi sınırlamakta, kuzeydoğu köşesindeki büyük Harem Kapısı ile de Özel Bölüm'e geçilmektedir (Batur, A.; Yalıtık, vd., 1997).

Bahçeler; doğal stilde planlanmış ve Natüralistik İngiliz bahçe stilinde bir dokuya kavuşturulmuştur. Planın ana çizgileri ve bitki dokusunun önemli elemanları, bugüne kadar gelmeyi başarmıştır. Bahçenin peyzaj düzenlemesinde hakim olan anlayış, bahçenin çok geniş ve eğimli olmasına da bağlı olarak, doğala benzer pitoresk

görünümü, tasarımın ana çizgisi olarak kabul eden, fakat yer yer yapılara ilişkin formel bahçe adacıklarının kurulmasını da öngören karma bir tutumdur. Yıldız Sarayı bahçesi çevresinde bulunan koruluk alan, bahçenin bir uzantısı şeklinde düşünülmüştür (Altınoluk, 1986; Aydın 1993; Pamay, 1982).

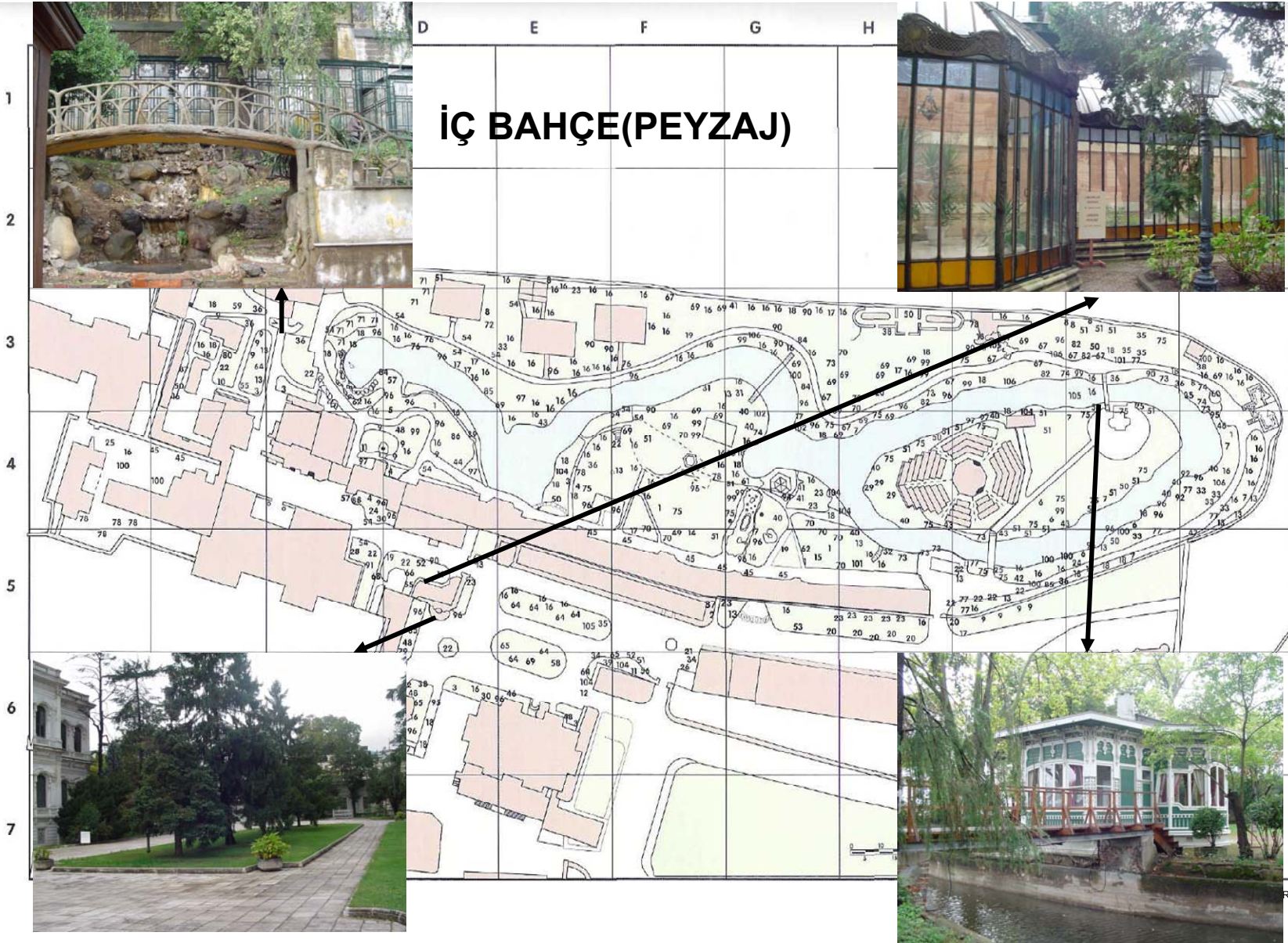
Yıldız Sarayı bahçeleri, yapıtlar yakınındaki formel stildeki bahçelerin giderek doğal stile dönüşmesi niteliğini taşımaktadır. Burada doğala dönüşme, formelin doğala dönüşmesi şeklinde değil de, doğal düzen içinde formel stildeki bahçe adacıklarına yer verilmesi şeklinde kendini göstermektedir.

Bilindiği kadarıyla park ve bahçelerin düzenlemesine 1850'de başlanmış, bu iş için yurtdışından çağrılan uzmanlardan yararlanmıştır (Ezgü, 1962; Evyapan, 1972).

A. İç Bahçe (Hasbahçe ve Harem Bahçesi)

Yıldız korusundaki ilk çevre düzenlemeleri Abdülaziz döneminde yapılmış ve bitkisel peyzajın düzenlemesinde Abdülaziz işçileri bizzat çalışmıştır. İç bahçeler, özellikle Hasbahçe ise II. Abdülhamid döneminde yapılmıştır. Bu dönemde, hatta daha önceleri, saray için, bazı yabancılara park-bahçe planları çizdirilmiş, yine aynı amaçla Alman, Fransız, İtalyan bahçe uzmanları görevlendirilmiş, süs fidanlarının birçoğu dış ülkelerden getirilmiş, yerli tür fidanlar ise ülke içindeki ormanlardan söktürülerek sağlanmış ve kullanılmıştır. Bu arada Hasbahçe ve diğer iç bahçelerde süs ve üretim seraları yaptırılmış, hatta Küçük Mabeyn çatısında bir kış bahçesi kurulmuştur (Aydın, 1993; Pamay, 1985).

Sultan II. Abdülhamid'in yalnız kendine ve aile üyelerine ait olan iç bahçede bir çok limonluk ve kış bahçeleri yaptırılmış, duvar kenarlarına seralar yapılarak hem bahçeler renklendirilmiş, hem de Beylerbeyi Sarayı bahçesindeki köşkerin yapılma amacıyla olduğu gibi yüksek duvarların sıkıcı görünümü giderilmiştir, Ayrıca, avlu duvarlarına çeşme, kaskad yapılması, Osmanlı bahçelerinin ortak bir özelliği olmakla birlikte; buradaki durumun, yapım ekonomisi açısından bir yarar sağladığı ve ısı kaybını azaltmak amacını taşıdığı fikri de savunulmaktadır (Altınoluk, 1986; Ezgü, 1962).

Resim 4.33. Avlu Duvarında Kaskatlı, Selsebilli Çeşme

Oldukça fazla bir eğim üzerinde kurulmuş olan Selamlık Bahçesi'nde, eğimin dağıtılmasında setleme değil de, suyun şelale şeklinde akmasını sağlayacak ani bir düşüş yapılmıştır.

Resim 4.34. İç Bahçeyi Kuşatan Akarsu ve Üzerindeki Köprüler

Sultan II. Abdülhamid, sarayın iç bahçesine kendi adı ile anılan geniş ve egzotik görünümlü bir havuz yaptırmıştır. Bu havuzda yer alan adada yaptırılan köşk, tipik bir hayvan kafesi görünümündedir. Bu köşkte çeşitli kuş türleri ve süs balıkları yetiştirilmiştir. Yıldız Sarayı'nda renkli bir çevre oluşturan bu hayvanlar, bakımlı bahçeler içinde egzotik kaskadlar, havuzlar, adalar ve doğaya uygun Abdülhamid dönemi yapıları ile bütün oluşmuştur.

1909 Yılında II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle bu hayvanlar dağıtılmış, bahçelerde süren yaşam sona ermiştir. Günümüzde ise hayvan kafeslerinin hemen hemen tamamı yok olmuş veya bakımsızlıktan kullanılamaz hale gelmiştir.

Kuruluşu üzerinde büyük bir titizlikle durulmuş olduğu anlaşılan Selamlık Bahçesi'nin biçimlendirilmesi uzun yıllar almıştır (en az 20-30 yıl) (Aydın, 1993; Pamay, 1985).

B. Havuz, Kameriyeler ve Seralar

Saray bahçesinin birçok yerinde kullanılmış olan su ögesi, tabii formlar içinde kullanılmış, bu tabii formlu su ögeleri bir inceliyor bir genişleyerek nihayet bir akarsu halinde bahçeyi dolaşmış ve çıkıp gitmiştir. Doğal formlarda oluşturulmuş bu su ögeleri, tipik Natüralistik İngiliz bahçesinin özelliklerini yansıtmaktadır. Bahçelerin değişik konumlandırılmış bulunan bu havuzların üzerinde betondan yapılmış, dal şeklinde korkulukları bulunan köprüler yer almaktadır.

Selamlık Bahçesi, Romantik-Pitoresk üslupta düzenlenmiştir. Bahçenin ana motifi, ortasında bir adacık bulunan yapay göldür. 300m. uzunluğunda, 15-40m. genişliğinde, 1.20 m. derinliğindeki 'Hamid Havuzu', 'Hasbahçe'nin eksenini oluşturmaktadır. Hasbahçe'nin peyzaj düzenlenmesinde bütün toprak kazılarak tesviye edilmiş, 300 m. uzunluğunda ve 15-20 m. genişliğindeki ırmak şeklinde havuzun inşası yapılmış, etrafında boy boy ve çeşitli birçok ağaçlar yetiştirilmiş, türlü hayvanlar, çeşitli kuşlar getirilmiş, bunlar için zarif yuvalar ve kuşhaneler yapılmıştır. Suyun yer yer daraltıldığı ise yanları dal taklidi korulularla çevrili köprüler kullanılmış, gölün kuzey ucu ise genişletilerek Küçük Mabeyn ve Harem köşkleri önünde bir nimfeum ve kaskad düzenlenmiştir (Evyapan, 1974; Altınoluk, 1986; Aydın, 1993).

Böylece Hasbahçe'deki eğim ve iyi hesaplanmış kot farkları aracılığıyla bahçe, Pitoresk stile dönüştürülmeye çalışılmıştır. Selamlık Bahçesi içindeki gerek yer yer bir nehri andıran yapma göl, gerekse üzerinde yer alan köprüler ve karaya bittiği yerdeki nimfeum, grotto ve kaskatlar, tipik Natüralistik İngiliz bahçesindekiler gibidir.

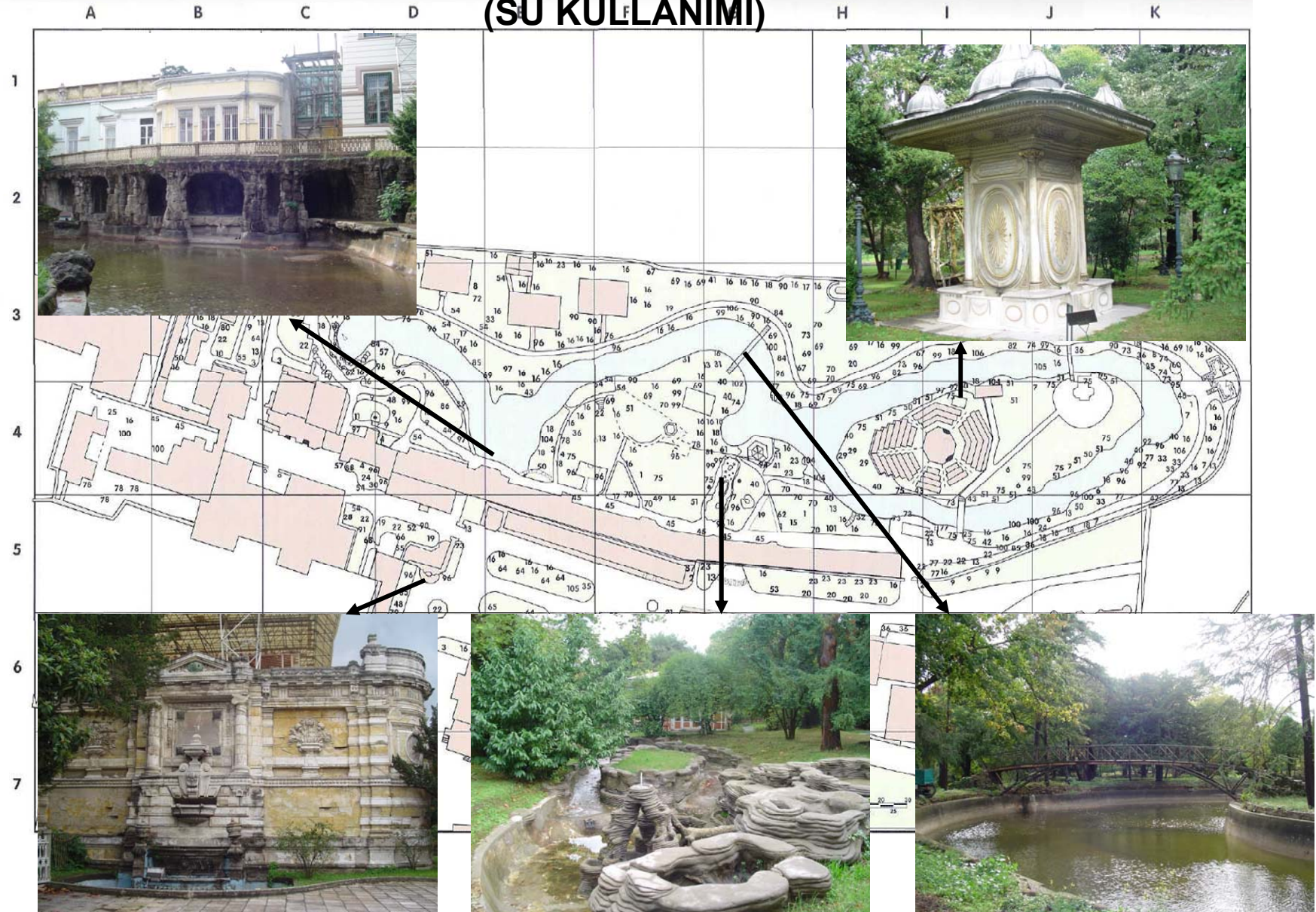

Resim 4.35. Nimfeum

Resim 4.36. Kaskatlar

İÇ BAHÇE (SU KULLANIMI)

Sultan Abdülhamid saltanatıyla çağdaş olmak üzere, zamana denk düşen Arts and Crafts, Art Nouveau, Jugendstil gibi çağın ilerici akımları mimari stil olarak Yıldız Sarayı seralarında hissedilmektedir (Altınoluk, 1986).

Art Nouveau stilineki Çit Kasrı Limonluğu olarak bilinen yapının boydan boya sarı renkli bir malzeme ile kaplanmış ve limonluk ilk yapıldığı zamanki kimliği kaybetmiştir. Bu limonluğun önemli bir özelliği, limonluğun ısıtma sisteminin, Yıldız Sarayı'nın kalorifer tertibatına bağlı olmasıdır.

Isıtma olanaklarına da sahip bulunan seralar genellikle kış aylarında, bahar ve güz aylarının soğuk günlerinde; köşkler yaz-kış; kaskad ve kameriyeler ise yaz mevsimiyle bahar ve güz aylarının sıcak günlerinde kullanılmıştır. Bu şekilde, yıl boyunca, ama değişik mekanlarda, bir kullanım bütünlüğü sağlanmış bulunmaktadır (Aydın, 1993).

Resim 4.37.Limonluk

Limonluklar kaloriferle ve sıcak hava dolaşımı ile ısıtıldığından, sıcak iklim bitkileri de olsalar bunlar uzun süre yaşayamamıştır. II. Abdülhamid bu nadir bitkilerden mahrum kalmamak için İtalya, Fransa ve Almanya'dan devamlı taze fidandan getirtmiş, saray ziyafetlerinde salonları baştan başa çiçekler ve fidanlarla süsletmiştir (Ezgü, 1962).

Endüstri devrimiyle birlikte, 19. yüzyılda gündeme gelen dökme demir ürünleri, başta saray olmak üzere giderek bir kullanım yaygınlığı göstermiştir. Birçoğu Avrupa'dan sipariş edilerek getirtilen bu dökme demir ürünleri, saray bahçelerinde vazo, çeşme, korkuluk, fener, aydınlatma elemanı, kapı, oturma elemanı gibi donatı

elemanlarının yanı sıra; sera, limonluk ve kameriye gibi yapılarda da kullanılmıştır.

Yıldız Sarayı bahçesinde beş metal ve bir rustik karakterli olmak üzere altı kameriye bulunmaktadır. Bunların iki tanesi, İç Bahçe'de inşa edilmiştir. İlki III. Selim Çeşmesi yanındaki altıgen planlı rustik kameriyedir. Tarihi *Tilia tomentosa* (ıhlamur) ağacının gölgesindeki bu kameriye ve oturma elemanları; kum, çimento, kireç ve sudan meydana gelen karışımın, metalden oluşturulan taşıyıcı sisteme, birbirini saran ağaç dalları biçiminde sıvanmasıyla yapılmıştır. İç Bahçe'deki ikinci kameriye ise Cihannuma Köşkü yakınındaki sekizgen planlı metal kameriyedir.

Resim 4.38. Altıgen Rustik Kameriye

C. Yürüme Yolları

Yıldız Sarayı bahçesinde sirkülasyonu sağlayan yollar, arazinin tesviye eğrilerine uygun, tatlı kavisler yapacak şekilde planlanmıştır. Sert zemin malzemesi, diğer saray bahçelerimizde olduğu gibi çakıl-kum karışımı olup, Bozhane kumudur. Günümüzde Şale Köşkü'nün de bulunduğu Üçüncü Avlu bahçesi hala bu malzeme ile döşeli bulunmakta, yolların iki tarafında ise beyaz dere taşları kullanılarak yağmur suyu oluğu yapılmış olduğu görülmektedir. Havuz ve göletlerin çevresinde kullanılan döşeme malzemeleri ise sıkıştırılmış topraktır.

D. Bitkisel Elemanlar

Sarayın bulunduğu alanın ağaçlandırılması arazinin form ve hareketlerine uygun şekilde yapılmıştır. Yuvarlak tepe tacına sahip ağaçlar, hareketli çizgileriyle manzaraya yumuşak bir fon teşkil etmişken; sütun formunda olanlar, sonsuzluk içinde statik bir vurgu etkisi yaratmıştır.

Yıldız Sarayı İç Bahçesi bitkisel peyzaj düzenlemesinde kullanılmış olan önemli egzotik ağaç ve çalılar; 100 yaşını geçmiş anıtsal boyutlardaki *Taxus baccata* L. 'Fastigiata' (konik porsuk), *Cephalotaxus harringtonia* (Japon yalancı porsuğu), *Calocedrus decurrens* (Kaliforniya su sediri) ve kanal şeklinde uzanan havuzun kenarındaki otağı çadırı görünümündeki , boyutları ve habitusu muhteşem *Quercus ilex* (pırnal meşe)'dir. Bunların yanı sıra, boylu ağaçların gölgesinde yetişmiş ve günümüze kadar ulaşabilmeyi başarmış olan Osmanlı saray çimleri de önemli türde yer örtücüler olarak saray bahçesinde bulunmaktadır.

Bitkisel materyalin tür seçiminde, yapraklı ulu ağaçlar ağırlık kazanmışken; *Ulmus glabra* (karaağaç), *Fagus sylvatica* (kayın) *Tilia tomentosa* (ıhlamur), *Castanea sativa* (at kestanesi), *Platanus orientalis* (çınar) gibi yapraklı boylu ağaçlar dışında, özellikle *Cedrus sp.* (sedir) ve *Cupressus sempervirens* (servi) türleri ibrelili tür olarak esaslı teşkil etmiştir. Saray bahçesinin genelinde çiçekli ağaçlara ve çalılara yer verilmediği, rengin daha çok yeşilin tonlarıyla, mevsimlerde değişen yaprak ve gövde görünümleri ile sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

E. Dışbahçe (Yıldız Korusu)

Dışbahçe de, gölet şeklindeki geniş havuz, ağaç topluluklar, bitkisel kompozisyonlar, kıvrımlı patikalar, arazideki eğimler, alçalma ve yükselmeler naturalistik İngiliz bahçesi etkisini göstermiştir.

Saray bahçesindeki bitkisel düzenlemelerde kasır ve köşklerin yakın çevreleri hariç, koruluğun doğal yapısı ve bitki örtüsüne çok fazla müdahale edilmemiştir.

Yıldız Sarayı ve Bahçesi'nin bulunduğu alanda geçmişte padişahların güzelliğe hayran olarak, çeşitli kasır, köşk ve çeşme gibi yapılar yaptırılmıştır. 19. yüzyılda sadece padişah ve yakın çevresinin kullanıldığı koruluk, II. Abdülhamid tarafından deniz kenarındaki yoldan itibaren günümüzde hala mevcut bulunan bir köprü ile Çırağan Sarayı'ndan yeni sarayı olan Yıldız Sarayı'na bağlatılmıştır. Bu dönemde bazı yabancı bahçıvan ve mimarların çalıştığı koruluk ve park, çeşitli düzenlemelerle son şeklini almıştır (Evyapan, 1974).

F. Sonuçlar

- Hasbahçe'nin düzenlemesinde aksiyalitenin kesinlikle gözetilmediği

görülmekte, bu özellik Yıldız Sarayı bahçesinin formel stilde düzenlenmiş Batı bahçelerinden ayıran en önemli özellik olarak karşımıza çıkmıştır. Yapılan bahçeye doğru inen yolun yönü, ön kısmındaki gölün biçimlenmesi ve konumu bunu açıkça yansıtmaktadır.

- Mimari elemanlar olarak Yıldız Sarayı bahçesinde heykellere pek yer verilmediği görülmektedir. Geçmişten günümüze ulaşabilmek bulunan vazo ve saksıların bazıları köşkların girişlerinde kullanılmakta, ancak birçoğu da özellikle Hasbahçe'de alanın dağınık yerlerinde geliş güzel olarak durmaktadırlar.
- Mimari eleman olarak oldukça değerli olan gerek bu kameriyeler, gerekse de diğer donatı elemanlarının günümüzde bakımsızlık nedeniyle korozyona uğramış oldukları ve metal kısımlarının paslanarak, çürümüş oldukları görülmektedir.
- Cumhuriyet döneminde Yıldız Saray Kompleksi 3'e bölünmüş ve deniz tarafındaki koruluk içindeki Çadır ve Malta Köşkları ile birlikte İstanbul Belediyesi'ne verilmiştir. 1950 yılında da bu alan belediyenin almış olduğu kararla halka açılmıştır. Daha sonra yeterince bakılmayan alan, 1979 yılında TUNİNG tarafından ele alınmış ve içindeki köşklar onarılarak bütün alan çeşitli rekreasyonel faaliyetlere ve halkın kullanımına uygun hale getirilmiştir. Şimdi ise BELTUR tarafından restaurant olarak işletilmektedir.
- Yıldız Korusu, konumu ve özellikleri çeşitli işlevleri bünyesinde barındırmasından ötürü halkın özellikle yaz aylarında kullandığı bir rekreasyon alanıdır. TUNİNG'in çalışmaları ile bugün daha iyi durumda olan park, yoğun kent yaşamı içindeki insanlar için doğası ile de ilgi çekmektedir. Yıldız Korusun'da yer alan tarihi Malta Köşkü, yemek yemek için buraya gelen ziyaretçilere nezih bir ortam sunmaktadır. Ayrıca koruda yer alan Çadır Köşkü, kır kahveleri, oturma yerleri ve dinlenme alanları da kullanıcılara hizmet sunan diğer alanlardır. Bu alanların genel olarak yeşil alanlarla uyum içinde bulunduğu görülmektedir.

4.1.4. ÇIRAĞAN SARAYI

4.1.4.1. Konumu ve Tarihsel Gelişimi

Çırağan sözcüğünün aslı 'Çerağan'dır ve Farsça kökenlidir. 'Çerağ' kelimesi, Farsça'dan geçme olarak 'ışık veren, aydınlık veren' anlamındadır. 'Çerağan' kelimesi de, kandillerle yapılan donanma şenliği, ışık anlamına gelmektedir. 17. yüzyılda Emlak-ı Hümayun'a geçen ve 'Kazancıoğlu Bahçeleri' olarak bilinen bu kıyılar Lale Devri'nden itibaren, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar mehtaplı gecelerde düzenlenmeye başlanan ışık ve çiçek dolu eğlencelere sahnelik etmiştir. Eskiden beri buradaki köşklere yapılan bu tür gösteriler nedeni ile saraya bu isim verilmiştir (Gülersoy,1992).

Resim 4.39. Çırağan Sarayından Genel Görünüm

Kaynak:SÖZEN, M., 1991, Devletin Evi Saray.

Saraya adını veren Çırağan şenliklerinin çok parlak olduğu, özellikle Nisan ayının dolunayında yapılan şenlikler sırasında lale dolu kavanozlar dizilip, aralarına renkli cam küreler konulduğu, en üst diziye bülbüllerle dolu kafesler yerleştirildiği, bütün bunların rengarenk, ışıltılı, bir görünüm sergilediği, bahçenin belli yerlerine ahşap ya da madenden fenerlerin asıldığı, donanma ve şenliklerde çiçek parterlerinin kandillerde ışıklandırıldığı bilinmektedir. Çırağan denilen bu şenlik ve donanmalar III. Ahmed zamanında çok rağbet görmüş, kandil ve meşaleli donanmalar 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etmiştir (Evyapan, 1972; Eldem, 1976).

Raşit Efendi, 1720 yılında padişahın bu sarayda ağırlandığıyla ilgili yazılarında geniş bilgi vermiştir.

Çırağan Sahil Sarayı, 1800'lü yılların ilk çeyreğine kadar geçen 60-70 yıllık süre içinde birkaç kez el değiştirmiş; sadrazam burayı yabancı elçileri ağırlamak ve resmi

ziyaretler için kullanmışlardır. Satışı için büyük çaba gösterilmesine karşın, bu satış işlemi gerçekleşmemiş ve 1803 yılında tahta çıkan III. Selim'in de çabalarıyla inşaat tamamlanmış ve Çırağan'da yeni bir saray yükselmiştir. Çırağan, tam bir saray kimliğini bu dönemde kazanmıştır (Cezar, 1985; Gülersoy, 1995).

Eski Çırağan Sarayı, diğer saraylarımızda olduğu gibi kara tarafında ve koruluktan güvenlik ve mahremiyet amacıyla yüksek bir duvarla, deniz tarafında ise mermer bir rıhtım ve onun önünde yükselen demir parmaklıklı bir duvarda ayrılmaktadır. Sarayın kara tarafında iki, deniz tarafında ise dört giriş kapısı bulunmaktadır.

Sarayın bahçeleri ile ilgili 1850-1858 yılları arasında yapılan değişikliklere şair ve bestekar Leyla Saz eserlerinde betimlemelerle yer vermiştir (Sözen, 1991).

Eski Çırağan Sarayı'nın ömrü çok kısa olmuş; saray, ahşap yapı geleneğinin değiştirilerek, kagire geçme dönemi olan 1859'da Abdülmecid tarafından yıktırılmıştır (Cezar, 1985).

“Sadrazam ve Damat İbrahim Paşa hazretlerinin Beşiktaş'ta bina buyurdıkları sahilhanelerinde bulunan çiçek bahçelerindeki misalsiz laleler gereği gibi açıldığında bir çırağan ziyareti emrettiler. Çiçek tarhları arası çeşitli kandiller, fenerler ve şamdanlarla tezyin edildi. Davet ettiği padişahı ağırlamak için neler yapmak gerekiyorsa yapıldı. Padişah Cemaziyelahirin on yedinci günü seher vakti Daire-i Hümayunları halkı ve Harem-i Hümayun'daki sultanlarla geldi ve gündüzleri saz ve söz ve bazı letaif oyunları, eğlencelerle geçti; geceleri de lalezarın çırağanı temaşası ile zevkiyab oldular...”

“Eski Çırağan Sarayı'nın bahçeleri, bugünkü Mecidiye Camisi'nden başlayarak, Yıldız Sarayı'na kadar devam eden Yıldız Bahçeleri'nden başka bir şey değildir. O devirde, büyük parkta asırdide ağaçları, çiçek tarlaları, sebze-meyve bahçeleri, turfanda için limonluklar, kuş kafesleri, suni ırmaklar ve koruluklar vardı. Padişah mabeyn adı verilen bahçede gezmek istediği zaman harem ağaçları, bahçıvan ve muhafızları, 'halvet, halvet' nidaları ile dışarı çıkarlardı...”

Yıkılışından sonra yeri bir süre boş kalan Eski Çırağan Sarayı arsası üzerine, 1863'te Abdülaziz bir yazlık saray inşa ettirmek üzere harekete geçmiş ve Sarkis Balyan'ın eseri olan Yeni Çırağan Sarayı 1874 yılına kadar devam etmiştir (Cezar, 1971,1985;

Tuğlacı, 1981; İrez, 1996; Gülersoy, 1998)

Sultan Abdülaziz, Çırağan'ın nemli olduğunu ileri sürerek, sarayı terk etmiş, Dolmabahçe Sarayı'na yerleşmiş, kısa bir süre sonra da tahttan indirilmiş ve 4 Haziran 1876 günü, hapsedildiği sarayında daha sonra çok tartışma doğuran bir biçimde hayattan ayrılmıştır. Yapı da 1910 yılında çıkan yangında yanıp, günümüze yalnızca dış duvarlarıyla gelmiştir.

Çırağan Sarayı, padişah konutu olarak kullanıldığı dönemde arkadaki koruluk sarayın bahçesi olarak kullanılmıştır. *Laurus nobilis* (defne) ağaçlarının çoğunlukta bulunduğu bu koruluk, padişahların gerek avlanma, gerekse de atla gezinti yapmalarına olanak sağlamıştır.

4.1.4.2. Çırağan Sarayı Bahçesi

Yeni Çırağan Sarayı'nın bahçesi, Batı saraylarının bahçelerine benzer şekilde düzenlenmiş, İngiltere'den limonluk getirtilmiş, havuzlar yaptırılmıştır. Sultan Abdülaziz buraya bir aslanhane yaptırmış; çeşitli hayvanlar getirtip küçük çapta bir hayvanat bahçesi oluşturmuştur. Çırağan Sarayı'nın bahçesine ayrıca çiçek tarhları da yaptırılmıştır. Lale tarhlarıyla bezenmiş olan bahçelerinden Mabeyn Dairesi'nin bahçesi, Mecidiye Camii'nden Yıldız Sarayı'na uzanan Yıldız Parkı'dır. Bahçe, sokak üzerinden bugün de mevcut olan bir köprü ile saraya bağlanmıştır (İnciciyan, 1956).

Selman Can, son dönem saray bahçelerinin güzel bir örneği olan Çırağan Sarayı'nın bahçe düzenlemesine, araştırdığı belgeler ve kaynakların ışığında geniş yer vermiştir.

Sultan Abdülaziz'in hayvanlara karşı olan ilgisinden dolayı ve özellikle aslan sevgisi nedeniyle bahçede bir aslanhane inşa edilmişti. Padişahın bu tutkusundan dolayı çeşitli ülkelerden ve yurtiçinden yetiştirilmek üzere İstanbul'a hayvanlar getirilmekteydi. Çırağan Sarayı bahçesinde, zürafalar için de bir yer yapılması, burada küçük hayvanat bahçesinin oluşturulduğunu gösteriyor... Saray bahçesini süslenmesi için yaptırılan aslan heykellerinden ikisi Çırağan yandığında Dolmabahçe Sarayı bahçesine gönderilmişti.”

“Çırağan Sarayı, yapılan çalışmalarla oldukça büyük ve düzenli bir bahçeye sahip olmuştu. Esasen kıyının hemen arkasında yer alan koruluk, burada tarih boyunca inşa edilen yapıların doğal bahçesi olma niteliğini de taşıyordu. Nitekim Sultan II.

Mahmud devrinde yapılan Eski Çırağan Sarayı ile birlikte artık bu korunum resmen sarayın mabeyn bahçesi olarak kullanıldığını görüyoruz.

Yeni Çırağan Sarayı yapılırken bu koruluk, Beşiktaş-Ortaköy arasında yer alan yol üzerine bir köprü yapılmak suretiyle saraya bağlanmıştır. Bu yıllarda koruluk içerisinde birtakım inşa faaliyetlerine girişilir. Malta Köşkü yapılırken, Yıldız Kasrı onarılmış, yeni ahır binaları kurulmuş ve birçok set ve yol çalışması yapılmıştır.

Sarayın ana yapılarının yer aldığı alanda da Avrupa saraylarında görülen bahçe düzenlemelerine gidilmiştir. Sultan Abdülmecid'in son dönemlerinde, Eski Çırağan Sarayı'nın yıktırılıp yenisinin inşaası yolunda yapılan çalışmalar arasında bahçesine konulmak üzere İngiltere'de bir limonluk yaptırılması düşünülmüştü.”

Yıkılmış, yanmak gibi oldukça büyük hasarlara maruz kalan saray yapısıyla beraber, tarihi bahçesine ait izlerin hemen hemen tamamı da bakımsızlık gibi etkenler nedeniyle yok olmuştur. Bu nedenle günümüzde sarayın tarihi bahçesine ait bahçe duvarları, kapıları ve bazı mimari elemanlar haricinde fikir edinebileceğimiz hiçbir ge bulunmamakta, bu da Çırağan Sarayı bahçesine ait tasarım kriterleri ve restorasyon ilkelerinin saptanmasına olanak vermemektedir.

Uzun yıllar terk edilmiş durumda kalan saray ve bahçesi için 1987'de uluslararası bir ihale açılmıştır. İhale sonucu otel yapılmak üzere yeniden restore edilen yapı, 1992 yılında kullanıma açılmış olup, halen otel olarak hizmet vermektedir (Sözen 1991; Gülersoy, 1992; Aslanapa, 1993; İrez, 1996)

ırağan Sarayı bahçesinin otel inşasıyla beraber günümüzde yeniden ele alınan peyzaj düzenlemesinde, mekanın geçmişte sahip oluğu tarihsel özelliklerine bağlı kalınmadığı, gerek bitkisel kompozisyonlarda, gerekse de kent mobilyalarının seçiminde tamamiyle modern stildeki uygulama ve objelere yer verildiği görülmektedir.

5. SONUÇVE ÖNERİLER

Bahçe sanatı tarihi süreç içinde farklı kavramlar çerçevesinde gelişme göstermiştir. Kültür, dinsel inançlar ve yaşam tarzındaki çeşitlilik direkt olarak bahçe sanatının ortaya çıkması ve gelişmesinde etkili olan öğeler olmuştur.

XVIII. yüzyılda Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi' nin Fransa' yi ziyareti sırasında gördüğü Versailles Sarayı bahçesinden etkilenecek izlenimlerini İstanbul' a ve padişaha taşıması sonucu gerçekleştirilmiş olan Sadabad Kasrı bahçesi ile ilk Batı bahçe stili etkileri görülmüş, Lale Devri'nden sonra Cumhuriyet' in ilanına kadar geçen zaman içinde ise, özellikle de III. Selim döneminde Batı etkisi aşırı derecede hissedilir olmuştur. Geleneksel Osmanlı saray ve bahçeleri, bu devirde Batı'dan etkilenecek tek aşamada ve planlanarak yapılmaya başlanmışlardır. XIX..yüzyılda Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları bahçelerinde yapılan düzenlemeler ile Osmanlı bahçelerindeki sadelik, yerini gösteriş ve karmaşaya bırakmış, bahçede ayrıntılarda görülen ileri Rönesans ve Barok bahçe stili etkileri, bahçelerin büyük kısmını yaşanılır olmaktan çok, pencereden seyredilen dış mekanlara dönüştürmüştür. Bu nedenle, Osmanlı mimarisinde, bahçeyi oluşturan ana mekanlardan biri olan 'Avlu', 18. yüzyılın büyük ölçekli saraylarında gerçek anlamıyla tam olarak yerini alamamıştır.

Dolmabahçe Sarayı'n da olduğu gibi saray yapısının yanı başındaki formal stilde düzenlenmiş bahçe, Fransız Barok bahçesinin özelliğine uygun olarak bütün genişliğiyle gözler önüne serilmiştir. Beylerbeyi Sarayı'ndaki gibi setlemeler, eski Osmanlı bahçesindeki yumuşak ve alçak gönüllü niteliklerinden uzaklaşmış, İtalyan Toskan'ıyla, Fransız Barok görkemini birleştiren bir Avrupa etkisine girerek, Rönesans Bahçe stilini örnek teşkil edebilecek bir bahçe yapısı oluşturmuştur. Toskan bahçesindeki uzun merdiven dizileriyle ulaşılan bir ölçekte algılanır hale gelmiş olsa da, Osmanlı bahçesinde formel stildeki Batı etkisi, İstanbul gibi büyük kentlerdeki sayılı örneklerinin dışında, alçak gönüllü Osmanlı bahçesinin yumuşak yapısıyla birleşmiştir.

XIX. yy. saray bahçeleri genellikle formal düzen biçiminde kendini göstermiştir. Yıldız saray bahçelerindeki gibi, saray binası yanı başında formal düzen ile, uzaklaştıkça informal düzenin birlikte uygulandığına da rastlanmıştır. Ancak bu

durumda formal düzenli kesim kısıtlı yaygınlıkta bulunduğundan, bahçe anlatımında çok sınırlı bir yeri vardır. Formal tutumun, aşırı olduğu ve tek başına uygulandığı Dolmabahçe ve Beylerbeyindeki durumlarda ise, bahçeyi içinde yaşanılabilirlikten, pencereden seyredilecek bir tabloya dönüştürdüğü görülmüştür.

Türk bahçe kültüründe abartılmış ‘Natüralist’ eğilim XIX. yy. sonu ile XX.yy. başlarında görülmüştür. İstanbul’daki bir çok saray ve kasır bahçelerinin Rönesans ve Barok parter ve su öğeleri, yerlerini doğal biçimdeki düzenlemelere terk etmiştir. Türk Bahçe zevkinin fonksiyonel bir tarzı olan setli bahçelerde bir bir ortadan kalkmıştır. Yıldız Sarayı, Korusu ve Emirgan Korusunda da görüldüğü gibi geometrik yeşil parterler ve planda aksiyalite kaybolmuş, onların yerine İngiliz Bahçesi tarzında kavisli yollar, serbest ağaç grupları ve doğal çim alanları hakim olmuştur.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Natüralistlik anlatıma dayanan İngiliz bahçe stili Osmanlı bahçelerinde yerleşmeye başlamıştır. Sultan Abdülmecid dönemine gelindiğinde, bu yüzyılın başında hala bir dereceye kadar varlığından söz edebileceğimiz bahçe geleneğimizin karakteristiği artık iyice silinmeye başlamış, doğayı kopya etme özentisi adeta taşkınlık haline gelmiş ve bunun bir yansıması olan grotto motifleri hemen her bahçede yer almıştır.

Saray yapısının mimari stiline uygun olarak yaratılmaya çalışılan bahçelerde mimari yapı bahçenin uyumlu stili aynı şekilde korunmalıdır. Barok bahçe stili özelliklerine uygun olarak tasarlanmış Dolmabahçe Sarayı bahçesi, 2. Devir Rönesans bahçe stili özelliklerine uygun olarak tasarlanmış Beylerbeyi Sarayı bahçesi ve Natüralistlik bahçe stili özelliklerine uygun olarak tasarlanmış Yıldız Sarayı bahçesinde hep bu bahçe sanatlarının, izlerinin devam ettirilmeye, çalışılması öncelikli hedef olmalıdır

Saray bahçelerindeki mimari ünitelerden köşk, kameriye, limonluklar ve kuş kafesleri gibi yapılar belli aralıklarla bakım altına alınmalı, özellikle Yıldız Sarayı bahçesindeki dökme demir malzemedeki yapılmış olan kameriyeler korozyona uğramaları önlenmelidir. Saray bahçelerindeki atıl durumda bulunan limonluklar onarılarak tekrardan aktif hale getirilebilir.

Saray bahçelerinin genelinde çiçekli ağaçlara ve çalılara pek fazla yer

verilmemiş; renk daha çok yeşilin tonlarıyla, ağaçların yapraklarında meydana gelen mevsimsel değişimlerle sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra su, çim, heykel ve çiçek parterleriyle de alanlar da renk yaratılmıştır. Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayı bahçelerindeki geometrik ve formal stilde düzenlenmiş çiçek, parterlerindeki mevsimlik çiçeklerin seçiminde tek tür veya en fazla iki tür rengin bir arada kullanılmasına özel önem gösterilmiş olduğu dikkati çekmektedir. Çiçek tarhlarının geometrik formları da parterlerin çevresine ufak boyulu şimşirler (*Buxus sp.*) dikilerek ortaya çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir. XIX. yüzyıl İstanbul saray bahçelerinde bu özellikler dikkate alınarak, yapılacak mevsimlik çiçek tarhları düzenlemelerinde hem geçmişte oluşturulmuş olan geometrik formlar korunmalı, hem de her bir tarhta yalnızca tek tip renk kullanılmasına dikkat edilmelidir. Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayı bahçesindeki çiçek parterleri bu özelliklerle uygun tasarlanmışken, Natüralistlik bahçe stiline uygun olarak doğal formlarda tasarlanmış olan Yıldız Sarayı bahçelerinde ise daha çok içinde buldukları kır ve ormanlık alanın özelliklerine uygun mevsimlik çiçek parterleri oluşturulmuştur. Bu sayede saray bahçesi, kır ve ormanlık alanın bir uzantısı olarak hissedilmiştir.

Ülkemizdeki tüm tarihi bahçelerin orijinalitelerine uygun bir şekilde korumasının ve bakımının yapılabilmesi için öncelikle bu bahçelere ait geçmiş dönem plan, fotoğraf ve gravürler detaylı olarak incelenmeli, bu çalışmaların ışığında alanların mimari ve bitkisel tüm tasarım özellikleri ortaya konularak kapsamlı ve gerçeğine uygun bir çalışma gerçekleştirilmelidir. Ancak bu şekilde gerçekleştirilecek çalışmalar sayesinde bahçelerin orijinal izleri korunup, yozlaştırılmadan gelecek nesillere aktarılabilir.

Osmanlı bahçesinin içinde 'katı kalıplardan uzak yaşanabilirlik' özelliği hiçbir zaman kaybolmamıştır. Etkisinde kalınan ve aktarılan Avrupa üslupları, Osmanlı saray ve köşk bahçelerini, bitkisel açıdan bakıldığında, İstanbul' un iklim koşulları nedeniyle tür yönünden fazlaca değişikliğe uğratmamıştır.

Özetlemek gerekirse, Türk bahçelerinde gerek Rönesans ve Barok formalizmi, gerek Uzakdoğu kaynaklı İngiliz Natüralizmi, geniş ölçüde uygulama bulamamıştır. Bunda Türk toplumunun yaşam biçimi, bahçe kültürü kadar, arazi yapısı ve iklim özelliklerinin etkisi olmuştur. Her iki akımında uygulama alanı

ancak İstanbul'da hükümdarların, devlet adamlarının, zengin soyluların sahip oldukları malikânelerin büyük bahçe ve korularında kısmen ve bir 'Moda'yı aşmayan çapta kalmıştır. Saray ve kasırların dışında yalı ve köşk ve bahçelerinden özellikle boğazın iki yakasında bulunan ve günümüze kadar gelebilen örnekte, Türk bahçe kültürünün izlerini hala bulmak mümkündür. Aksiyal olmayan genel planları, birbirine birkaç basamak ile başlayan setleri, selsebil, çeşme ve havuz detaylarındaki sadeli ve boğaz peyzajının yeşil örtüsünde hakim olan yaprağını döken ulu ağaçların Servi, Çam, Sedir ve Erguvan türleri ile kombinasyonları, Türk Bahçe zevkini temsil eder.

Sonuç olarak ülkenin her yönden sıkıntılar içinde olduğu günlerde üretilen XIX. yüzyıl Osmanlı Sarayları, Avrupa'dan alınan borç paralarla ve toplumun kültürüne yabancı üsluplarla yapılmış olsa da, o eserin kültürel mirasçısı olan bugünün insanına düşen görev, onu sanatsal ve kültürel bir değerlendirmeye koruyup yaşatmaya çalışmak olmalı, bunu yaparken, XIX.yüzyıldan itibaren gelişen, giderek silinmeye başlayan Osmanlı bahçesi anlayışını yeniden canlandıracak planlama ve uygulama çalışmalarına başlanılmalı, Osmanlı bahçesinin nitelikleri üzerinde daha fazla durularak, çağdaş yorumlar getirilmelidir. Osmanlı mimarisinde ve çevre düzenlemelerinde, ortam koşulları ve gelenekler göz ardı edilerek, tepeden inme bir biçimde devam eden olumsuz anlamdaki taklitçilikten vazgeçilmelidir.

KAYNAKÇA

ALBAYRAK, S., 2000, Gülhane ,Yıldız,Ve Emirgan Parklarının Kent Parkı İşlevi Açısından İrdelenmesi , Yüksek Lisans Tezi ,İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü-İstanbul

ALPTEKİN, İ, V., 1998, Peyzaj Planlaması ve Uygulama Alanları Dersi Notları, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

ALTINOLUK, Ü., 1986, 'Yıldız Sarayı iç Bahçesine Çağdaş Bir İşlev', İlgı Dergisi, 45, s.29.

ALİ, B., 1999, Peyzaj Mimarlığında Sanat, Lisans Tezi, İ.Ü, Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı. Bölümü, İstanbul

ASLANAPA, O., 1986, Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
Aslanapa, O., (1993), Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

ASLANBOĞA, İ., 1998, Sanatçılara Esin Kaynağı ve Malzeme Olarak Bitkiler, Peyzaj Mimarlığı Dergisi, Peyzaj Mimarları Odası Yayını, Eylül-Ekim s.6, 65-71

ARSLAN, N., 1992, Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul, İBB Kültür İşleri Daire Bşk., İstanbul.

ATASOY, N., 1985, 'Dolmabahçe Sarayı' nın Türk. Karakteri', .TBMM Milli Saraylar Sempozyumu, Yıldız Sarayı Şale Köşkü, İstanbul,-15-17 Kasım 1984, s.86-88.

ATASOY, N., 2002, Hasbahçe:" Osmanlı' Kültüründe Bahçe ve Çiçek, Koç Kültür Sanat Tanıtım, İstanbul.

AYAŞLIGİL, Y., 2000, Bitki Kompozisyonu Ders Notları, İ.T.Ü, Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Planlama Yüksek Lisans Programı, İstanbul

AYAŞLIGİL, Y., 2000, Bitkisel Tasarım Ders Notları, İ.Ü. Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İstanbul

AYDIN, R. F., 1993, Tarihi.Türk Bahçeleri İstanbul Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

BAŞÇINAR, N., 1987, İstanbul Dolmabahçe Sarayı Bahçesinin Peyzaj Planlaması Açısından İrdelenmesi Ve Restorasyon Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü-İstanbul.

BATUR, A., 1994, Beylerbeyi Sarayı, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi , s.206-210. Tarih Vakfı Yayınları

BATUR, A., 1994, Dolmabahçe Sarayı Mimarisi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, s.91-96. Tarih Vakfı Yayınları

BATUR, A., 1982, Yıldız Sarayı, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, s.1048-1054.İletişim Yayınları

BATUR, S., VE BATUR, A., 1982, Dolmabahçe Sarayı, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, s.1068-1077. İletişim Yayınları

BELL, S., 1993, Elements of Visual Design in The Landscape, E&FN Spon; London

BRADSHAW, C., 1964, Design, VJstaBooks, London

CHERNİKOV, L., 1995, Çağdaş Mimarlığın Temellerinden, 1930, Tasarım Dergisi, s.55, 86-90

CEZAR, M., 1971, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, İş Bankası Yayını, İstanbul.

CEZAR, M., 1985, "Sanatta Batıya Açılışta Saray Yapıları ve Kültürünün Yeri", TBMM Milli Saraylar Sempozyumu, Yıldız Sarayı Şale Köşkü, İstanbul, 15-17 Kasım 1984, s.46-68.

ÇELİKBİLEK, D., 1988, Beykoz Kasrı Ve 19.Yüzyıl Kasrı Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü-İstanbul.

DEMİRKAYA, R., 1999, Tarihi Kentlerde Tarihi Park ve Bahçelerin Değerlendirilmesi ve İstanbul Örneği, Yüksek.Lisans Tezi, Y.T.O. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

DİL, M., 2004, İstanbul'un Yeşil Alan Sisteminin Planlama Kriterleri Açısından İrdelenmesi Yüksek Lisans Tezi ,İ.TÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü-İstanbul

DOWNING, A. J., 1991, Landscape Gardening and Rural Architecture, Dover Publications Inc., New York

EVYAPAN, G. A., 1972, Eski Türk Bahçeleri Ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri, O.D.T.Ü., Ankara.

EKŞİOĞLU, A., 2001, Rönesans Ve Barok Bahçe Sanatının İstanbul Saraylarındaki Etkileri Dolmabahçe Ve Beylerbeyi Sarayı Örneği, Yüksek Lisans Tezi ,İ.TÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü-İstanbul.

ERDOĞAN, M., 1958, "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", Vakıflar Dergisi sayı, 4 s. 149-182.

EVYAPAN, G., A., 1974, Tarih İçinde Formel Bahçenin Gelişimi ve Türk Bahçesine Etkileri,O.D.T.Ü,Ankara.

EVYAPAN, G., A., 1999, Old Turkish Gardens,Old İstanbul Gardens in Particular. Metu faculty of arcitecture pres Ankara

ELDEM, S., H., 1976, Türk Bahçeleri, Kültür Bakanlığı, Ankara.

FAIRBROTHER, N., 1974, The Nature of Landscape Design, Architectural Press, London

GÜLERSOY, Ç., 1994, Çırağan Sarayı, İstanbul Ansiklopedisi, s.503-505. Tarih Vakfı Yayınları

GÜLERSOY, Ç., 1994, Dolmabahçe Sarayı, İstanbul Ansiklopedisi, s.89-91. Tarih Vakfı Yayınları

GÜLERSOY, Ç., 1998, Çırağan Sarayı, Dünden Bugüne Beşiktaş, Beşiktaş Belediye Bşk.,TETTV, İstanbul, s.72-76.

GÜRENLİ, E., 1982, Tarihi Bahçeler Koruma ve Restorasyonları, Rölöve ve Rrestorasyon Dergisi (Özel Sayı), s.35-39.

GÜLERSOY, Ç., 1979, Yıldız Parkı ve Malta Köşkü, Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu Yayını, 65/344,

GÜLOĞLU, Ö., 2004, İstanbul Tarihi Saray Bahçelerinin Restorasyon İlkelerinin Saptanması, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü-İstanbul.

İREZ, F., 1996, Çırağan Sarayı: Milli Saraylar Arşivinden Bazı Önemli ve Bilinmeyen Belgeler, 19.yy. İstanbul' unda Sanat Ortamı Habitat II' ye Hazırlık Sempozyumu, İstanbul, s.55-62.

KAYAKENT, T., 1999, Tarih İçinde Bahçe Olgusu ve.Eski Türk Bahçelerinin Günümüz Bahçelerine Dönüşüm Süreci, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

KONYALI, İ. H., 1976, Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi, Türkiye Yeşilay Cemiyeti, Cilt 2, İstanbul.

KÖMÜRÇİYAN, E. Ç., 1987, İstanbul Tarihi: 17. Asırda İstanbul, Eren. Yayıncılık,. İstanbul.

KUBAN, D., 1996, İstanbul Bir Kent Tarihi, TETTV, İstanbul.

LOXTON, H., 1991, The Garden, Thames and Hudson Inc, London

PAMAY, B., 1985, Tarihi Bahçelerin. Restorasyonu ve Yıldız .Sarayı Hasbahçesi, Orman ve Av Dergisi, 4,3.27-30.

PAMAY, B., 1982, Korunması ve Restorasyonu Gereken Tarihi Bahçelerimizden Yıldız Sarayı Bahçeleri, Çevre Koruma Dergisi, 14, s.24.

PAMAY, B.,1979, Park - Bahçe ve Peyzaj Mimarisi, İ. Ü. Orman fakültesi Yayınları, İstanbul

REİD, G.W., 1993, From Concept to Form in Landscape Design, ASLA, John Wiley and Sons Inc., Canada

RUTLEDGE, A.J., 1971, Anatomy of a Park, The Essentials of Recreation Area Planning and Designing, ASLA, McGraw-Hill Book Company, U.S. A

SEÇKİN, Ç.Y., 2000, 19. Yüzyıl İstanbul Sarayları Ve Dış Mekan Düzenlemeleri, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

SÖZEN, M., 1991, Devletın Evi Saray, Sandoz Yayınlan, İstanbul.

ŞEHVAROĞLU, H., Y., 1955, İstanbul Sarayları, Turing Bülteni, 164, s.3-6.

ŞENDİL, E.Ü., 2002, 20.Y.Y.Peyzaj Tasarımının Temel İlkeleri Ve Ulus Parkı Örneği, Yüksek Lisans Tezi ,İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü-İstanbul

TANRIVERDİ, K., 1987, Peyzaj Mimarlığı, Bahçe Sanatının Temel İlkeleri ve Uygulama Metodları, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum

TAŞ, B., 1999, Peyzaj Mimarlığında Mekansal Gelişme, Lisans Tezi, İ.Ü. Orman Fakültesi. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İstanbul

TAŞ, A., 1998, Rönesans Devri Bahçe Sanatı ve Ülkemizdeki Yansıması Olarak Beylerbeyi Sarayı ve Set Bahçeleri, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.

TUĞLACI, P., 1981, Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi, İnkılap Yayınevi, İstanbul.

ÜLGEN, A., 1997, Boğaziçi Sarayları, İstanbul Armağanı 2, İstanbul.

YALTIRIK, EFE, UZUN., 1997, Tarih Boyunca İstanbul'un Park Bahçe Ve Koruları Egzotik Ağaç Ve Çalıları, İsfalt Yayınları:4, İsbn:975-8183-00-1

YILDIZCI, A.C., 2000, Peyzaj Planlama Ders Notu, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Planlama Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

YILDIZCI, A. C., 1985, "Saray Bahçelerimizin Dünü Bugünü", TBMM Milli Saraylar Sempozyumu Bildiriler, Yıldız Sarayı Şale 15-17. Kasım 1984, İstanbul

YÜCEL, E., 1995, Dolmabahçe Sarayı, TBMM Yayını, İstanbul.

INTERNET KAYNAKLARI

[1]<http://www.tbmm.gov.tr>.

[2] <http://www.kultur.gov.tr>.

[3] <http://www.millisaraylar.gov.tr>

[4] <http://www.gardenvisit.com>.

ÖZGEÇMİŞ

Fahri MUTLU;1973 Yılında Sivas ili Şarkışla İlçesinde doğdu. Eğitimini sırasıyla, Hürriyet ilköğretim okulu (1980–1985) Şarkışla/Sivas, Bahçelievler Kocasinan Lisesi (1988–1991) Bahçelievler/İstanbul ve İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği bölümünde (1992–1996) tamamlamıştır. 1997–2001 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Florya Turistik Tesisler Müdürlüğü bünyesinde Saha Mühendisi, 2001-2006 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Park Bahçeler Müdürlüğü bünyesinde saha mühendisi, Peyzaj işleri Kontrol Mühendisi, Teknik şef ve İhale şefliğinde teknik eleman olarak çalışmalarını sürdürmektedir.Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi Çevre Tasarımı Yüksek Lisans Programına 2003 yılında başlamıştır. Yabancı dili İngilizcedir. Medeni durumu bekârdır.